

वर्ष ३१

अंक ७८

लेखापरीक्षण पत्रिका

NEPALESE JOURNAL OF GOVERNMENT AUDITING

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
बबरमहल, काठमाडौं
नेपाल

संरक्षक

महालेखापरीक्षक

सम्पादक-मण्डल

संयोजक	श्री विमला सुवेदी
सदस्य	श्री शुकदेव खत्री
सदस्य	श्री मोहदत्त तिमिल्सिना
सदस्य	श्री जनकराज गौतम
सदस्य	श्री इश्वरराज श्रेष्ठ
कार्यकारी सम्पादक	श्री भवनाथ दाहाल
सह-सम्पादक	श्री प्रमोदकुमार के. सी.
सह-सम्पादक	श्री कल्पना अर्याल

कम्प्युटर संयोजन/सेटिङ्ग

श्री सुशिल काफ्ले

बितरण व्यवस्था

श्री उर्मिला उप्रेती, श्री बद्रीनाथ अधिकारी

ठेगाना :

सम्पादक मण्डल
लेखापरीक्षण पत्रिका
महालेखापरीक्षकको कार्यालय
बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल ।

Address :

Editorial Board
Nepalese Journal of Government Auditing
Office of the Auditor General
Babarmahal, Kathmandu, Nepal

शुल्क: १ प्रतिको रु. ५०।-

विषय सूची

पौष, २०७०

सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षणबीच तुलनात्मक अध्ययन.....	१
अन्तिम लेखापरीक्षणमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको भूमिका.....	९
सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको मानदण्ड (इसाई) कार्यान्वयन.....	१७
आर्थिक कार्यविधि र लेखापरीक्षण ऐनको अन्तर्सम्बन्ध.....	२९
सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन र यसका केही आयामहरू.....	३९
लेखापरीक्षणमान.....	४७
कर निर्धारण : मौजुदा व्यवस्था एवं चुनौती.....	६१
बेरुजु व्यवस्थापनको खाँची.....	६९
21 st INTOSAI Congress: Forum for Supreme Audit Institutions.....	७९
Implementing IFRS in Nepal: Opportunities and Challenges.....	८७
Performance Audit in Nepal - ISSAI Perspective Provisions and Practices.....	१०३
IT Audit Initiatives.....	११३
पदाधिकारी परिचय.....	१२५
कार्यालय गतिविधि.....	१२७
वेरुजु वर्गीकरण निर्देशिका, २०७०.....	१३९
सरकारी लेखापरीक्षकको आचारसंहिता २०७०.....	१६३

सम्पादकीय

महालेखापरीक्षकले सरकारी लेखाको परीक्षण गर्ने संबैधानिक व्यवस्था बमोजिम २०१६ सालमा स्थापित कार्यालयले संबैधानिक व्यवस्था तथा लेखापरीक्षण ऐनको तर्जुमा गरी लेखापरीक्षणको कार्यक्षेत्र, पद्धति, तरिका तथा प्रतिवेदन गर्ने काम गरिरहेको छ। महालेखापरीक्षकले हालसम्म पचासौं वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ। महालेखापरीक्षकले गर्ने लेखापरीक्षणलाई गुणस्तरका हिसाबले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको बनाउन समय समयमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचलनमा रहेका लेखापरीक्षणका मानहरूको अवलम्बन गरी गुणस्तरमा सुधार गरिरहेको छ। अहिले सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन (इन्टोसाई) ले सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूलाई लागू हुने गरी जारी गरेको लेखापरीक्षणमान (इसाई) अनुसार लेखापरीक्षण कार्य पद्धतिको विकास भैरहेको छ। लेखापरीक्षण र प्रतिवेदनको कार्यको गुणस्तर परीक्षण कार्य पनि अन्तर्राष्ट्रिय गुणस्तर परीक्षण पद्धति अनुसार गरिरहेको छ।

संबैधानिक एवं कानुनी व्यवस्था तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयको सक्रिय सहभागिताले लेखापरीक्षणको स्तरलाई अभिवृद्धि गरिरहेको अवस्थामा लेखापरीक्षण कार्यमा अन्य सरोकारवालाहरूको सहभागिता पनि आवश्यक महशुस गरिएको छ। राज्यका हरेक निकायको काम कारवाहीलाई जवाफदेही, पारदर्शी र आर्थिक अनुशासन कायम गराउने सम्बन्धमा सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरू, नागरिक समाज एवं सरोकारवालाहरूको संलग्नता लेखापरीक्षणमा महत्वपूर्ण हुने देखिएकोले महालेखापरीक्षकको कार्यालयले लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति र लेखापरीक्षणमा बाह्य सरोकारवाला आवद्धता गर्ने सुझाव कार्यदल समेत गठन गरेको छ।

महालेखापरीक्षकले विगतका वर्षको लेखापरीक्षणमा विविध तरिकाले सरोकारवालाहरूलाई समावेश गरेको तर त्यस्तो समावेश कुनै पद्धतिमा आधारित भन्दा पनि विषयगत आवश्यकता हेरेर लेखापरीक्षण योजनामा समावेश गरी प्रयोग गरिएको थियो। समग्र आर्थिक प्रशासनका लागि महालेखापरीक्षकको लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको महत्व तथा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सरोकारवालाहरूलाई लेखापरीक्षणका सम्भाव्य प्रक्रियामा नै समावेश गराउन उपयुक्त हुने देखिएकोले त्यस्तो प्रक्रिया तय गर्नका लागि महालेखापरीक्षकको कार्यालय, अन्य सरकारी निकाय वा सरोकारवालाहरूको संस्थागत संरचना, क्षेत्र पहिचान र तरिका विकास गरी महालेखापरीक्षकलाई सुझाव दिन गठित कार्यदलले अल्पकालिन र दीर्घकालिन रूपमा आवश्यक पर्ने सुझाव महालेखापरीक्षकलाई दिनेछ।

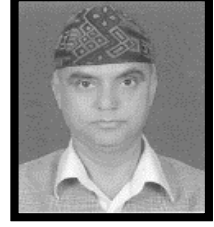
कार्यालयले गरिरहेको लेखापरीक्षणमा सरोकारवालाहरूको राय, सुझाव, सल्लाह तथा सम्भाव्य विभिन्न चरणहरूमा स्थानीय स्तरदेखि केन्द्रसम्मका सरोकारवालाहरूलाई समावेश गर्न सकिने नमूना विकास गर्न कार्यालय र केन्द्रीय स्तरका सुशासनका क्षेत्रमा काम गरिरहेका गैरसरकारी संस्थामा कार्यरत विद्वानहरू संलग्न रहेको **लेखापरीक्षणमा बाह्य सरोकारवाला आवद्धता गर्ने सुझाव कार्यदल**ले सुझाव दिने छ। यसले महालेखापरीक्षकको कार्यक्षेत्रलाई स्थानीय स्तरसम्म जागरुपता सिर्जना गरी प्रतिवेदनको प्रभावकारिता तथा आर्थिक प्रशासनको पारदर्शितामा अभिवृद्धि हुने आशा लिइएको छ।

त्यस्तै महालेखापरीक्षकले गरिरहेको कार्यपद्धति वा क्षेत्रमा गर्न सकिने व्यापकता तथा सञ्चारका लागि महालेखापरीक्षकलाई सल्लाह दिन मुलुकका विभिन्न क्षेत्रमा विशेषता भएका विद्वत्जनहरू समावेश भएको लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन गरिएको छ। समितिले विभिन्न विषयका सन्दर्भमा महालेखापरीक्षकलाई प्रभावकारी एवं गुणस्तरीय रूपमा लेखापरीक्षण कार्य गर्न आवश्यक पर्ने क्षेत्र, सीप, कमजोरी, जोखिमजस्ता क्षेत्र पहिचान गरी समाधानका उपाय पत्ता लगाउन सहयोग गर्ने आशा लिइएको छ। निसन्देह यसले कार्यालयले गरेका काममा व्यापक जनचासो सिर्जना गरी कार्यालयको प्रतिवेदनलाई जनस्तरमा स्वामित्व दिलाउने छ।

धन्यवाद !

नेपाली खण्ड

सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षणबीच तुलनात्मक अध्ययन

✍ जनकराज गौतम *

पृष्ठभूमि

विश्वका विभिन्न राष्ट्रमा रहेका सरकारका हरेक क्रियाकलाप र श्रोतसाधनको परिचालनलाई सरोकारवाला र नागरिक समाजले नजिकबाट नियालेर हेर्न थालेका छन्। पारदर्शिता र जवाफदेहीपनाको निरन्तर माग भई रहेकोले नेपाल सरकारले आवधिक योजना अर्थात् तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४-२०६७) देखिको रणनीतिमा विकास निर्माण र सेवा सुविधाको प्रवाहमा जनस्तरबाट निगरानी गर्ने (Social Evaluation) पद्धतिको विकास गर्ने कुरा उल्लेख गर्दै आएको छ। साथै, योजनाका आधार पत्रमा स्थानीय एवम् केन्द्रीयस्तरबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम तथा आयोजनाको सम्पादनबाट स्थानीय स्तरका जनताको जीवनस्तरमा के कस्तो प्रभाव परेको छ र आर्थिक अभिवृद्धि गर्नमा कुन कार्यक्रमको कार्यान्वयनले सम्बन्धित लाभदायी वर्गको जीवनस्तरमा सहजता आएकोबारे मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीको विकास गरिने छ।

सामाजिक विज्ञ लाउटेन्वकको भनाई अनुसार सजिला, उपयोगी र प्रभावकारी विचारहरू सोचै नसोचेको ठाउँबाट आउने गर्छ। अर्थात्, साधारण तथा सर्वोत्तम विचार गर्न सक्ने भनेर चुनिएका, प्राज्ञिक, विषयगत विज्ञ र सम्बन्धित विषयमा गहिरो अध्ययन गरेकाहरूबाट भन्दा पनि समस्याको भूमरीमा चुर्लुम्म डुबेकाको विचारबाट समस्याको निकासको लागि सरल उपाय पत्ता लगाउन सक्नेछन्। उनीहरूबाट विकल्प, अनौपचारिक, तटस्थ विचार र विविध शक्तिको अपेक्षा हुन सक्ने भएकोले व्यवस्थापकीय पक्ष, सरोकारवाला र लेखापरीक्षक समेत बसेर त्रिकोणात्मक रूपमा परीक्षण गरिने एउटा उपाय हो। यस किसिमको लेखापरीक्षणको उद्देश्य स्थानीय स्तरमा सहभागितात्मक पद्धतिबाट स्वामित्वको स्वीकार गराई आर्थिक पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्नु हो। जनतामा समग्र विकास कार्य केन्द्रित हुनुपर्ने अवधारणा सन् १९८० को दशकदेखि शुरु भएकोले यससम्बन्धी रणनीतिलाई लिएर विभिन्न विद्वानहरूले निम्न निष्कर्ष निकालेका छन् :-

* उप-महालेखापरीक्षक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

तत्कालीन सामाजिक परिचालक	निजहरूको भनाइको निष्कर्ष
माइकल सनिया, १९८५	'पुटिङ्ग द पिपुल फष्ट' भन्ने विषयलाई यसअघि प्रचलनमा रहेका अन्य अवधारणाले छुन सकेका थिएनन् ।
रबर्ट चेम्बर्स, १९८६	जनता केन्द्रित अवधारणालाई अझ महत्व मिल्यो र विश्वको ध्यान जनता केन्द्रित अभ्यासतर्फ लाग्यो । ग्रामीण जनतालाई योजना बनाउन, कार्यान्वयनमा सक्षम पार्न, विचार आदान-प्रदान गर्न, मानव जीवन तथा अवस्थाको विश्लेषण गर्न र मूल्याङ्कनका लागि पनि समुदायकै सदस्यबाट केही सिक्न सकिन्छ ।
लेरेन्स साल्भन, १९८७	'लिसन टु द पिपुल' विश्वमा यस अवधारणाले सहश्रु रूपमा मान्यता पायो ।

क्षेत्र

यस लेखमा खासगरी स्थानीय निकायमा जाने निशर्त तथा सशर्त अनुदान, आन्तरिक आम्दानीको परिचालन, सञ्चालन भएका कार्यक्रमको प्रगति र यथार्थ स्थितिको सम्बन्धमा प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित पक्षबाट समेत प्रतिफलको लेखाजोखा र विश्लेषण गर्ने अवसर प्रदान गर्ने विषयलाई प्रकाश पार्न खोजिएको छ । केही जिल्ला विकास समितिका कार्यक्रम अधिकृतसँग भएको छलफल, शिक्षा विभागबाट तयार भएको निर्देशिका, राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रकाशित राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तथा आफ्नो अनुभव र अध्ययनको आधारमा यस लेखमा सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षणको परिभाषा, महत्व, विशेषता, समानता र भिन्नताका विषयमा प्रकाश पार्न खोजिएको छ ।

नागरिक समाज सम्मिलित लेखापरीक्षणमा खासगरी जनताका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने निकायमार्फत खर्च भएका रकमको लेखाजोखा गरी समाजमा पुऱ्याएको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन गर्नु हो । नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्था ऐन, २०५३ को प्रस्तावनामा उल्लेख भएमध्ये लेखाको महत्व सामाजिक उत्तरदायित्वप्रति जनचेतना जगाई लेखा व्यवसायको सम्बन्धमा सामाजिक मान्यता तथा विश्वास अभिवृद्धि गर्नु पनि रहेको छ । त्यस्तै, पेशागत लेखा व्यवसायीले जनसाधारणको विश्वास आर्जन गर्न सफल हुने खालका आफ्ना विशिष्ट सेवाप्रदान गर्नमा निरन्तरता दिई यस अहम् स्थानमा आफ्नो बर्चस्व कायम राख्न सक्नु पर्छ भन्ने व्यहोरा नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्था (ICAN) बाट प्रकाशित आचार संहिता, २०६० मा उल्लेख छ । लेखापालनका सैद्धान्तिक पक्षलाई नियाल्दा लेखाशास्त्र (Accountancy) सामाजिक विकासको ढाँचासँग प्रतिबिम्बित हुँदै वित्तीय वातावरणको उपजको रूपमा रहने भएकोले लेखापालन पनि परिवर्तन हुन बाध्य हुन्छ । यसबाट लेखापरीक्षकको कार्यलाई जनतासँग नजिक लैजानुपर्छ भन्ने प्रष्ट हुन आउँछ ।

स्थानीय विकास, वन तथा भू-संरक्षण, स्वास्थ्य, शिक्षा, ग्रामीण पूर्वाधार तथा जलश्रोत सम्बन्धमा समुदायमा भएका चेतनामूलक, रोजगार सिर्जना, पुनरुत्थान तथा निर्माण कार्यक्रमको खर्च र सोको प्रभावकारिताबारे उपभोक्ता समुदाय स्वयम् पनि सामाजिक तथा सार्वजनिक परीक्षणमा सहभागी भई अनियमितता, दुरुपयोग, हानी नोक्सानी र रकमको निष्क्रियता सम्बन्धमा पत्ता लगाउनु पर्छ। यस्तो लेखापरीक्षणबाट क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्ने निकाय र लक्षित समूहबीच एक आपसमा सम्पर्क, सहभागिता, समन्वय र सचेतना जगाउने कार्य हुन्छ।

उद्देश्य

सरकारले उपलब्ध गराउने अनुदान र सहयोग वितरण गर्नुमा नै सीमित देखिएको छ, भने प्रायः सबैजसो जिल्लास्तरीय निकायको जवाफदेहिता आफ्नो कार्यक्रमका लक्ष्यहरू पूरा गर्नुमा नै सीमित रहेको छ। तसर्थ, तीन वर्षीय अन्तरिम योजना २०६४-२०६७ को आधार पत्रमा स्थानीयस्तरमा हुने विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रमको योजनाबद्ध तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका प्रत्येक चरणमा सरोकारवाला (Stakeholders) लाई सहभागी गराइने प्रावधान छ। यी लेखापरीक्षण नगराएमा खर्चमा स्थानीय सरोकारवालाबीच पारदर्शिता नहुनाका साथै जनता सुसूचित हुने अधिकारबाट बञ्चित हुने देखिन्छ। किनकी स्थानीय निकायको श्रोत परिचालनमा पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताजस्ता पक्षलाई दुबै लेखापरीक्षणमा लिइएको छ। यी दुवै लेखापरीक्षणका निम्न उद्देश्य रहेका छन् :-

- प्रत्येक आयोजना तथा कार्यक्रमको सफलता/असफलताबारे जानकारी दिलाउनु,
- जनसरोकार एवम् जनसहभागिता अभिवृद्धि गर्नु,
- आयोजना तथा कार्यक्रमको मूल्याङ्कनमा जनताको पहुँच बढाउनु,
- सार्वजनिक सेवालाई प्रभावकारी बनाउनु,
- नागरिक समाजको भूमिकालाई स्थापित गर्नु,
- स्थानीय श्रोत साधनको उचित परिचालन गर्नु,
- अनियमित गरी दुरुपयोग हुन गएका कारोबारको तथ्य पत्ता लगाउनु,
- आय-व्ययमा पारदर्शिता ल्याई सामाजिक विश्लेषण गर्नु,
- कार्य-सम्पादनको सामुदायिक वैधता (Public legitimacy) लिनु,
- प्रतिफल र सो को प्रभावकारिताबारे जन मूल्याङ्कन गर्नु।

स्थानीय क्षमता

लेखापरीक्षकले आफूलाई स्थानीय श्रोत-साधनको पहरेदारको रूपमा स्वीकार गर्नुपर्छ । सम्बन्धित सरोकारवाला (Stakeholders) लाई समूहमा आवद्ध गरी साभेदारीको अवधारणा अनुरूप कार्यक्रमको तर्जुमा, निर्णय प्रक्रिया, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हुने हुँदा त्यसबाट ग्रामीण क्षेत्रको विकास, सामाजिक सशक्तिकरण र स्थानीय सुशासन (Local Governance) मा पनि ठूलो मद्दत पुग्नेछ । यस्तो परीक्षणमा लेखापरीक्षण समितिले उत्प्रेरक, सहजकर्ता, निष्पक्षता र नियामकको भूमिका खेल्नेछ । साथै उक्त समितिले सामुदायिक संस्थाको आर्थिक कारोबार व्यवस्थित गर्ने, आय-व्यय दुरुस्त राख्ने, हरहिसाब एवम् निर्णय पारदर्शी गराउने, संस्थाको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने र लेखा विशेषज्ञसम्बन्धी प्रशिक्षण पनि दिन सक्नेछ । समुदायबाट गरिने निर्माणका काममा अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक लेखापरीक्षण (Public Audit) गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । स्थानीय विकास मन्त्रालयले गा. वि. स. र नगरपालिकामा जाने अनुदानको लागि तेश्रो पक्षद्वारा अनुगमन Third Party Monitoring गर्ने नीति लिएको छ ।

सामाजिक र सार्वजनिक परीक्षण

राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रकाशित राष्ट्रिय अनुगमन तथा मुल्याङ्कन दिग्दर्शन, २०७० मा परिभाषित गरे अनुसार योजना, नीति, कार्यक्रम आयोजना कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहले आर्थिक सामाजिक विकासमा परेको समग्र योगदानको लेखाजोखा, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई सामाजिक परीक्षण (Social Audit) भनिन्छ । त्यस्तै सोही दिग्दर्शनमा सार्वजनिक परीक्षण (Public Audit) भन्नाले कार्यक्रम तथा आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, बजेट तथा यसबाट प्राप्त नतिजा, उपलब्धी र खर्च आदिका बारेमा सरोकारवालाहरूबीच जानकारी गराउने, लेखाजोखा र मुल्याङ्कन गर्ने कार्य हो भनी उल्लेख भएको छ । सामाजिक र सार्वजनिक लेखापरीक्षण हेर्दा उस्तै भए तापनि यी दुईबीचको भिन्नतालाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

सामाजिक र सार्वजनिक परीक्षण बीचको फरक

	सार्वजनिक परीक्षण	सामाजिक परीक्षण
१. सम्बन्ध	स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका प्रत्येक आयोजना तथा कार्यक्रमको सार्वजनिक परीक्षणमा खास गरी वित्तीय लेखापरीक्षणका केही विशेषताजस्तै नियमितता, बजेट, खर्च, निकास, बाँकी रकम आदिको अवस्थाको विश्लेषणलाई स्वीकार गरिएको छ ।	स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका निर्धारित सीमाभन्दा माथिका प्रत्येक आयोजना तथा कार्यक्रमको वर्षको एक पटक सामाजिक परीक्षणमा खास गरी कार्यमुलक लेखापरीक्षणका अवधारणा जस्तै मितव्ययिता, कार्यदक्षता र प्रभावकारिता जस्ता पक्षलाई ध्यान दिइएको छ ।

<p>२. अभिलेख</p>	<p>सरोकारवाला उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी, स्थानीय जन-प्रतिनिधि र नागरिक समाजका प्रतिनिधि-हरूको उपस्थितिको अनिवार्य रूपमा अभिलेख राख्नुपर्ने हुनाले निजहरूलाई अनिवार्य रूपमा सूचना दिनुपर्नेछ ।</p>	<p>यसमा सरोकारवाला पक्षको उपस्थितिको अभिलेख राख्नुपर्छ भन्ने जरुरी छैन ।</p>
<p>३. ढाँचागत तर्जुमा</p>	<p>स्थानीय निकायले आयोजना सम्पन्न गर्नुपर्ने सार्वजनिक परीक्षणको ढाँचा (Template) निर्धारण गरेकोले कार्यक्रम तथा आयोजनासम्बन्धी सोही ढाँचा-अनुसार परीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।</p>	<p>यस किसिमको परीक्षणमा खास कुनै किसिमको ढाँचाको तर्जुमा भएको छैन । तैपनि यस किसिमको परीक्षणबाट आयोजनाको उपलब्धिबाट जनमानसमा पर्न गएको सामाजिक तथा आर्थिक प्रभावको मूल्याङ्कन (Impact Evaluation) को काम गर्नेछ ।</p>
<p>४. वित्तीय अनुशासन</p>	<p>खासगरी वित्तीय अनुशासन, सुशासन, पारदर्शिता र सार्वजनिक जवाफदेहितालाई बढावा दिने प्रभावकारी माध्यम हुनेछ । यसबाट योजनाहरूको सञ्चालनमा पारदर्शिता र कार्यसम्पन्नमा गुणस्तरीयता अभिवृद्धि हुँदै जानेछ ।</p>	<p>यसबाट प्रभाव मूल्याङ्कन गरी पर्न आउने सामाजिक, पूर्वाधार विकास, आर्थिक क्षेत्रको सुधारमा भएको परिवर्तनको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिन्छ ।</p>
<p>५. करार</p>	<p>स्थानीय निकाय वा आयोजनासँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध नभएका विज्ञलाई सामाजिक परीक्षकको रूपमा सेवा लिन सकिने व्यवस्था छ ।</p>	<p>सार्वजनिक परीक्षण गराउने सहजकर्ताले परीक्षणको क्रममा प्राप्त गुनासा, प्रतिक्रिया तथा सुझावका आधारमा स्थलगत अध्ययनबाट आफ्नो कार्यसम्पन्न गर्नुपर्छ ।</p>
<p>६. मिति निर्धारण</p>	<p>वार्षिक कार्यक्रमको अख्तियारीपत्रमा कुनै पनि कार्यक्रमको प्रत्येक आर्थिक वर्षको असार २० गते भित्र जाँचपास र सार्वजनिक परीक्षण गराई फरफारक गर्नुपर्नेछ ।</p>	<p>यसमा खास गरी कहिले गर्ने भनेर मिति निर्धारण गरिएको छैन ।</p>
<p>७. अग्रसरता</p>	<p>उपभोक्ता समितिबाट भएको कामको सार्वजनिक परीक्षण गराउँदा समितिले गरेको कामको अनुमानित लागत, कार्यस्थल, खर्च रकम र कार्य सुरु गर्ने र सम्पन्न गर्ने मिति समेत उल्लेख गर्नु पर्छ । साथै उपभोक्ता</p>	<p>सामाजिक परीक्षकलाई निकायको नीति, नियम, निर्देशिका, वार्षिक कार्यक्रम, उपलब्धी विवरण, प्रगति प्रतिवेदन र विभिन्न सूचकहरू उपलब्ध गराउनु पर्छ ।</p>

	समितिले समेत परीक्षण गर्न गराउन अग्रसरता देखाउनुपर्छ ।	
८. भुक्तानी	आयोजना वा कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि सार्वजनिक परीक्षण नभएसम्म अन्तिम किस्ता भुक्तानी दिनु हुँदैन ।	लाभान्वित वर्गको जीवनस्तरमा कस्तो प्रभाव पर्थ्यो, सो कुरालाई प्रकाशमा ल्याउने कार्य गर्ने कार्य हुनाले निकासी सँग आवद्ध गरिएको छैन ।
९. रकमगत सीमा	खासगरी साना साना कार्यक्रममा सार्वजनिक परीक्षण गर्नुपर्छ ।	सामाजिक परीक्षणका लागि रु.१५ लाखभन्दा ठूला आयोजनालाई दायरामा ल्याउनु पर्छ ।
१०. वित्तिय विश्लेषण	योजनामा कति लगानी, कति प्रतिफल र नियमको पालना भएको छ/छैन, सार्वजनिक लेखापरीक्षण गरेपछि मात्र आगामी वर्षको निकासी दिन मिल्ने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक निर्माण र भौतिक पूर्वाधारमा जोड दिएकोले यसबाट आर्थिक विकास र कार्य सम्पादनसँग सम्बन्धित बनाएर वस्तुपरक किसिमको विश्लेषणसँग सम्बन्ध राख्छ ।	समाजमा पर्ने प्रभावबाट समग्र समाजको फाइदा तथा परिवर्तनलाई हेर्न सक्नुपर्छ । यसले सामाजिक कार्यमा परिवर्तनको अपेक्षा गरेकोले खास गरी स्वास्थ्य र शिक्षा क्षेत्रको विषयपरक किसिमको विश्लेषण-सँग सम्बन्ध राख्छ ।

समानता

सार्वजनिक तथा सामाजिक परीक्षणको नियामक व्यवस्था स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४ को नियम २०१ मा उल्लेख भएकोले नियमबद्ध गराई अनिवार्य गराइएको छ । यी दुई परीक्षणबीच केही भिन्नता रहे तापनि निम्न किसिमबाट समान पनि रहेका देखिन्छन् ।

परिभाषा : नेपाल सरकारले दुवै परीक्षण कार्यान्वयनमा ल्याउन नियमावलीमा सार्वजनिक लेखापरीक्षण र सामाजिक लेखापरीक्षणको परिभाषा गरेको छ ।

मूल्याङ्कन : प्रत्येक आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, बजेट, खर्च, नतिजा, उपलब्धीको जानकारी गराउने, लेखाजोखा र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गर्छ ।

प्रकृति : शिक्षा, स्वास्थ्य तथा स्थानीय विकास क्षेत्रमा लक्षित वर्गमा जाने कार्यक्रमको सम्बन्धमा दुवै किसिमका परीक्षण चाँही नम्बर पाउने बाध्यताले गर्दा हचुवाको भरमा हुन थालेको छ ।

लाभान्वित वर्ग : सरोकारवालाहरू, उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी, स्थानीय जन-प्रतिनिधि र नागरिक समाज जस्ता लाभान्वित वर्गका प्रतिनिधिहरू नै प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुने भएको ती पक्षहरूलाई उपस्थितिको लागि व्यापक रूपमा प्रचार-प्रसार गर्नुपर्छ ।

योजनाबद्ध तयारी : दुवै परीक्षणका उद्देश्य, कार्यक्रम सञ्चालन विधि, समय र आचार संहिता सम्बन्धमा योजनाबद्ध कार्य गर्नुपर्छ ।

कार्यपत्र : सहभागीबीच भएको छलफलको लेखापरीक्षण टिपोट (Audit Working Paper) तयार गरी सोको औपचारिक प्रतिवेदन समेत तयार गर्नुपर्छ ।

लेखापरीक्षण खर्च : कर्मचारी वा कुनै व्यक्ति वा समूहलाई परीक्षण गर्ने क्रममा परिश्रम र सीपको आवश्यकता पर्ने हुनाले लेखापरीक्षण शुल्क, खर्च वा भत्ताको व्यवस्था गर्न उचित हुन्छ ।

प्रतिवेदन पेश गर्ने : स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६९ अनुसार उपभोक्ता समितिले विवरणसहित सम्बन्धित कार्यस्थलमा सार्वजनिक परीक्षण गरेको व्यहोरा सम्बन्धित निकायमा पेश गर्नुपर्नेछ । ती दुवै किसिमका परीक्षणको प्रतिवेदन अन्तिम लेखापरीक्षण (Final Audit) मा एउटा यथार्थ श्रोत (Reliable Source) को रूपमा लिनुपर्छ ।

तरिका : दुवै परीक्षणको काम गर्ने तरिकामा स्थलगत निरीक्षण, कार्यक्रम सञ्चालन अवस्था, वित्तीय प्रतिवेदन चुनौती, सरोकारवाला, सेवाप्रदायक र सेवाग्राहीबीच छलफल गर्ने गरिन्छ ।

कार्यान्वयन : सार्वजनिक तथा सामाजिक परीक्षणमा आवश्यक निरीक्षण, अवलोकन, छलफल तथा प्रश्नोत्तरको माध्यमबाट सूचना, तथ्याङ्क, विवरण र जानकारी प्राप्त गरी आवश्यक अध्ययन, विश्लेषण तथा परीक्षणगरी प्रतिवेदन तयार गरेर सम्बन्धित निकायलाई कार्यान्वयन गर्न निर्देशन दिने समेत सार्वजनिक गर्नु पर्ने हुन्छ ।

निष्कर्ष

सामाजिक लेखापरीक्षणमा कार्यान्वयनको लेखाजोखा तथा परीक्षण गराई यसका अतिरिक्त कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्य सम्पादन स्थिति समेतको परीक्षण कार्य गर्छ । यस कार्यले गर्दा स्थानीय समाजका विभिन्न पक्षबाट प्राप्त सुझावको आधार तयार हुन जान्छ । त्यस्तै उपभोक्ता समितिबाट गराइने कार्यक्रमको मापदण्ड र सामाजिक लेखापरीक्षणको व्यवस्था सहितको निर्देशिका बनाई लागू गरिएको पनि छ । शिक्षातर्फ विद्यालयमा हुने क्रियाकलापको जनस्तरबाट अनुमोदन गराउनका लागि शिक्षा विभागबाट सामाजिक परीक्षण निर्देशिका, २०६५ प्रकाशित गरी परीक्षण समितिको गठन, कार्यविधि, जवाफदेही, तरिका, काम, कर्तव्य, अवधिजस्ता कार्य तोकेर हरेक सामुदायिक विद्यालयले सामाजिक लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने उल्लेख छ ।

स्थानीय पूर्वाधार निर्माण र चेतनामूलक कार्यक्रममा छुट्याएको रकम वास्तविक लक्षित समूहले प्राप्त गरे नगरेको अनुगमन गर्ने प्रणालीको रूपमा सामुदायिक लेखापरीक्षण गर्ने परिपाटीको थालनी भएको हो । त्यसैले, स्थानीय निकायतर्फ पनि अत्यन्त कमजोर आर्थिक अवस्थामा रहेका स्थानीय निकायलाई बढी अनुदान प्रदान गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नका लागि सामाजिक र सार्वजनिक लेखापरीक्षण दुवै अनिवार्य गरिएको छ । विपन्न, दलित, पिछडिएका वर्ग, महिला एवम् बालबालिकाको जीवनस्तर सुधार गर्न विभिन्न लक्षित कार्यक्रमको पनि कार्यक्रमगत रूपमा सार्वजनिक लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

अन्तिम लेखापरीक्षणमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको भूमिका

✍ रमा दुलाल *

परिचय

लेखापरीक्षण आफैमा पनि एक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धती हो । लेखापरीक्षणले वित्तीय विवरणको शुद्धताको मात्र परीक्षण गर्दैन, यसले लेखापरीक्षणबाट सञ्चालनमा देखिएका लाभ र हानीको पनि मूल्याङ्कन गरी सुझाव दिइन्छ । लेखापरीक्षण आफैमा एक जटिल कार्य हो । अतः लेखापरीक्षणको सबै चरणको जस्तै लेखापरीक्षण योजना, लेखापरीक्षण व्यवस्थापन, कार्यान्वयन तथा समापनको अनुगमन र मूल्याङ्कन हुनु अत्यावश्यक छ । यस लेखामा अन्तिम लेखापरीक्षण प्रक्रिया, कार्यान्वयन र यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धमा केही चर्चा गरिएको छ ।

लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ ले महालेखापरीक्षकलाई लेखापरीक्षणको क्षेत्र, पद्धती, व्यापकताको मात्रा (Extent) र समय निर्धारण गर्ने पूर्ण अधिकार दिएको छ । महालेखापरीक्षकको कार्यालयको रणनीतिक योजना (Strategic plan 2013-2015) ले निर्दिष्ट गरेको उद्देश्य अनुरूप प्रत्येक वर्ष लेखापरीक्षण वार्षिक कार्य योजना तयार गरिन्छ । सो कार्य योजनामा लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र तथा तरिका तोकिएको हुन्छ । सोही अनुसार प्रत्येक मन्त्रालयगत वार्षिक लेखापरीक्षण योजना तयार गरिन्छ । उक्त योजनामा निकायगत रूपमा संक्षिप्त लेखापरीक्षण (Desk Audit) गर्ने, विस्तृत लेखापरीक्षण (Detail Audit) गर्ने र कार्यमूलक लेखापरीक्षण गर्ने आदि लेखापरीक्षणको तौर, तरिका र प्रकृया उल्लेख गरिएको हुन्छ । यसैलाई आधार मानेर लेखापरीक्षण गर्ने कार्यालय, इकाई, कोष तथा समितिहरूको लेखापरीक्षण योजना तयार गरिन्छ । सबै जसो निकायको लेखापरीक्षण स्थलगत रूपमा सम्पन्न गरिँदै आएको छ ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विकास

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय प्रणाली लगायत विश्वका विभिन्न राष्ट्रमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विकास र प्रयोग सन् १९६० र १९७० को दशकदेखि भएको मानिन्छ । सन् १९८० देखि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धती विकास योजना तथा योजनाको प्रभावकारी र उद्देश्यमुखी व्यवस्थापनको लागि शुरुवात भएको देखिन्छ । साधारणतया अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई एउटै शब्दको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिए तापनि अनुगमन र मूल्याङ्कन दुई फरक अर्थ जनाउने तर एक अर्कासँग अन्योन्याश्रित सम्बन्ध राख्ने शब्दहरू हुन् ।

* नायव-महालेखापरीक्षक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

लेखापरीक्षणमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमन (Monitoring) : साधारण अर्थमा अनुगमन भन्नाले काम ठीक तरिकाले भएको छ, कि छैन भनेर अवलोकन गर्ने कार्य हो। कार्यान्वयनकै चरणमा गरिने अवलोकनलाई निरन्तर अनुगमन (On-going Monitoring) भनिन्छ। लेखापरीक्षणमा अनुगमन भन्नाले लेखापरीक्षण कार्यान्वयन चरणमा गरिने अवलोकन हो। लेखापरीक्षणको कार्यान्वयनको अवधिमा नियमित, योजनावद्ध र व्यवस्थित रूपमा सूचाङ्कहरू सङ्कलन गर्ने गरिन्छ। यसरी नियमित र व्यवस्थित रूपमा गरिने अनुगमन कार्य लेखापरीक्षक आफैं वा एक तह माथिको अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लेखापरीक्षणको विभिन्न तहमा गर्ने तथा गराउने अभ्यास हालका दिनमा हुँदै आएको छ।

अनुगमनको उद्देश्य लेखापरीक्षणको लागि स्वीकृत लेखापरीक्षण कार्यक्रम अनुसार लेखापरीक्षण भएको छ/छैन? लेखापरीक्षण कार्य प्रभावकारिता र कार्यक्षमता सम्पन्न गरी समुचित गुणस्तर कायम भएको छ/छैन भन्ने कुरा पत्ता लगाई लेखापरीक्षण कार्यान्वयनको क्रममा उत्पन्न भएका समस्याको सम्बन्धमा समयमै माथिल्लो तहबाट निकास लिई स्थलगत रूपमा नै समाधान गरी लेखापरीक्षणको गुणस्तर कायम गर्न मार्गदर्शन गर्नु हो।

मूल्याङ्कन (Evaluation) : मूल्याङ्कन भन्नाले लेखापरीक्षणमा संलग्न पदाधिकारी भन्दा एक तह वा सो भन्दा माथिका पदाधिकारी आफैं वा निजद्वारा तोकिएका पदाधिकारीबाट लेखापरीक्षणको विभिन्न तहमा लेखापरीक्षण कार्यान्वयनको गतिविधिहरू मूल्याङ्कन गरी लेखापरीक्षण योजनाको उद्देश्य अनुरूप कुन हदसम्म लाभदायक (Beneficial), सान्दर्भिक (Relevant) र प्रभावकारी (Effective) रूपमा कार्यान्वयन गरिएका छन्/छैनन् भनी व्यवस्थित र तर्कपूर्ण रूपमा गरिने अध्ययन हो। मूल्याङ्कनले लेखापरीक्षणबाट प्राप्त उपलब्धीको अध्ययन गर्दछ। मूल्याङ्कनले लेखापरीक्षकको ज्ञान, सीप र बुद्धिमत्ताको परिचय दिन्छ। मूल्याङ्कनले मूल्याङ्कनकर्तालाई निर्णयबारे जानकारी हासिल (Informed Decision) गर्न मद्दत गर्दछ। लेखापरीक्षणको कार्यान्वयन गर्दा प्रभावकारी परीक्षण भयो भएन र लेखापरीक्षण प्रतिवेदन गुणस्तरयुक्त छ/छैन भनी असर (Effect) र प्रभाव (Impact) को पनि मूल्याङ्कन गरिन्छ।

प्रभावकारी मूल्याङ्कनले लेखापरीक्षणको कार्यान्वयनलाई यथासम्भव उच्च गुणस्तरीय, उच्च विश्वसनीयता, जिम्मेवारी र निष्ठाका साथ लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्न मद्दत गर्दछ भने सम्पन्न लेखापरीक्षणलाई भविष्यमा यथासम्भव क्षमताका साथ काम गर्न सहयोग गर्दछ। लेखापरीक्षकले कुन परिवेशमा कसरी काम गरेको छ र लेखापरीक्षण कार्यान्वयनमा लेखापरीक्षकको विविध पक्षको जानकारी दिने हुँदा मूल्याङ्कनले लेखापरीक्षणलाई गुणस्तरीय बनाउन सहयोग गर्दछ। यसबाट आगामी लेखापरीक्षण योजना परिमार्जन गर्नका लागि आधार प्राप्त हुन्छ। किनकी सम्पन्न भएको लेखापरीक्षणको उद्देश्य, गतिविधि तथा गुणस्तरको मूल्याङ्कनबाट आगामी लेखापरीक्षण योजना तर्जुमा गर्दा सुधारका उपायहरू पहिल्याउन सकिन्छ।

मूल्याङ्कन लेखापरीक्षणको मात्र नभएर देश विकासका विभिन्न तहमा जस्तो कार्यक्रम तर्जुमा के कसरी भएको छ, लक्षित वर्गबाट कार्यक्रम माग भएको छ/छैन, यसरी माग भएका कार्यक्रम योजनामा समावेश गरिएको छ/छैन, सोको पनि मूल्याङ्कन एकातिर गरिन्छ भने अर्कोतिर ती कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कस्ता कस्ता नीति, निर्णयहरू भएका छन् तिनको पनि मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ। यसबाट कार्यक्रम तर्जुमा र नीति निर्णय बिचमा तालमेल र सामञ्जस्यता के कति र कहाँसम्म भएको छ पत्ता लगाई सुझाव दिन सहयोग गर्दछ। विपन्न वर्ग, समुदायलाई लक्षित गरी बनाइएको आयोजना र योजना र कार्यक्रमको समेत मूल्याङ्कन गर्ने भएकोले लक्षित वर्गलाई फाइदा पुगेको छ/छैन भन्ने कुराको सूचना समेत दिन्छ। यसबाट आयोजना/योजना/ कार्यक्रमको कार्यान्वयनको क्रममा उपलब्धी (Outputs) र प्रतिफल (Outcomes) मा पुनर्विचार गर्न मद्दत पुग्दछ।

लेखापरीक्षण अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुराहरूलाई ध्यान दिनु पर्छ :-

- लेखापरीक्षणको वान्छित लक्ष्य प्राप्त भयो/भएन ?
- लेखापरीक्षणबाट भविष्यको लागि पथ प्रदर्शन गर्न सहयोग हुन सक्यो/सकेन ?
- लेखापरीक्षण सम्बन्धमा अख्तियार गरिएका रणनीतिहरू व्यवहारिक र उपयुक्त थिए थिएनन् ?
- लेखापरीक्षणमा सर्वसाधारण जनता, नागरिक समाजको दृष्टिकोण कस्तो थियो ?
- लेखापरीक्षणमा संलग्न लेखापरीक्षण टोलीको संरचना र दक्षताको मात्रा र स्तर पर्याप्त थियो/थिएन ?
- लेखापरीक्षणबाट मुलुकको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक क्षेत्रमा कस्तो प्रभाव पयो/परेन ?
- लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट कस्तो प्रकारको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष फाइदा पुग्न गयो तथा भविष्यको लागि निर्मित पूर्वाधार निर्माणको कार्यक्रम तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्यो/पुगेन ?

अनुगमन र मूल्याङ्कनका आधारहरू

लेखापरीक्षणमा अनुगमन र मूल्याङ्कनको लागि छुट्टै ठोस सूचाङ्कहरू (Indicators) परिमार्जित र स्वीकृत भएका देखिँदैनन्। आ-आफ्नै तह र तरिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ। तसर्थ लेखापरीक्षणलाई कार्यान्वयनमा लैजानु अघि महालेखापरीक्षकको कार्यालयले लेखापरीक्षणमा परिचालन गर्ने श्रोत साधन एवं लेखापरीक्षण योजनाले लिएको लक्ष्य अनुसार हुनु पर्ने उपलब्धी (Outputs) र प्रतिफल (Outcomes), प्रभाव (Impact) लगायत लेखापरीक्षणको प्रभावकारिता, सान्दर्भिकता समेतलाई विचार गरी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आधार र मापदण्ड बनाई

त्यसको सोच तालिकाको स्वरूप (Logical Framework) स्वीकृत गर्दा बढी प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको योजना लेखापरीक्षणको प्रकृतिमा आधारित हुनु पर्छ । यसबाट महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट गरिने अनुगमन र मूल्याङ्कनमा एकरूपता आउन सक्छ । अतः अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका योजनामा यसको उद्देश्य, तथा क्षेत्र, सूचनाहरू समेटिएको हुनु पर्छ । अनुगमन र मूल्याङ्कनको योजना बनाउँदा लेखापरीक्षण योजनाको उद्देश्य अनुसार मापन योग्य, स्पष्ट, उचित, विश्वसनीय, सूचाङ्कहरू बनाई लेखापरीक्षणको साथमै स्विकृति गर्दा उपयोगी हुन जान्छ । यस्ता सूचाङ्कहरू तुलनायोग्य, पारदर्शी, व्यवहारिक र उद्देश्यमूलक हुनु पर्दछ । सूचाङ्कहरू SMART (Simple/Specific, Measureable, Achievable, Reliable, Time Bound) सिद्धान्तमा आधारित हुनु पर्छ ।

लेखापरीक्षणबाट परेको प्रभावको मूल्याङ्कन

लेखापरीक्षणबाट परेको प्रभावको मूल्याङ्कन गर्ने काम अत्यन्त जटिल र चुनौतिपूर्ण कार्य हो । लेखापरीक्षण योजनामा उल्लेखित सबै उद्देश्यहरू अनुरूपका कार्यक्रमहरू जोखिममा आधारित हुने हुनाले जोखिमको मूल्याङ्कन गर्न र जोखिमको पहिचान गर्ने सूचाङ्कहरू पनि कत्तिको भरपर्दो र वास्तविकतामा आधारित हुन सक्छन भनी निकर्षण गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण अभ्यास भएको छ ।

लेखापरीक्षण मूल्याङ्कन व्यावहारिक, वस्तुनिष्ठ र वास्तविकतामा आधारित हुनु पर्दछ । वास्तवमा वाह्य लेखापरीक्षण मूल्याङ्कन अप्रत्यक्ष रूपबाट जनता, नागरिक समाज, समाचार पत्र, बुद्धिजीविबाट हुनु पर्छ र भएको पनि छ ।

लिमा घोषणापत्रले पनि लेखापरीक्षणबाट देखिएको व्यहोराहरूको सम्बन्धमा उत्तरदायी पक्षलाई आफू जिम्मेवारी स्वीकार गराउने अधिकार सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थालाई हुनेछ भनी व्याख्या गरेको छ ।

अनुगमन र मूल्याङ्कनका दस्तावेजहरू

१. महालेखापरीक्षकको कार्यालयले लेखापरीक्षणको गुणस्तर वृद्धि गर्नको लागि श्रावण १७, २०६६ देखि वित्तीय लेखापरीक्षण गुणस्तर आश्वस्तता निर्देशिका लागु गरेको छ । यो निर्देशिका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको प्रमुखद्वारा हस्ताक्षरित समझदारीपत्रमा सहमति भए बमोजिम गुणस्तर आश्वस्तता निर्देशिका मस्यौदा तयार गरी सन् २००८ को नोभेम्बर २५ डिसेम्बर ३ सम्म जाकार्तामा सम्पन्न भएको पुनरावलोकन बैठकको उपलब्धी हो । यो निर्देशिकाले निम्न दुई मुख्य उद्देश्यहरू अँगालेको छ ।

संस्थागत तहमा गुणस्तर आश्वस्तता हुनु - यसमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयको व्यवस्थापन प्रणालीलाई गुणस्तरयुक्त बनाउन आठ तत्वहरू समेटिएको देखिन्छ, जस्मा स्वतन्त्रता र कानुनी संरचना, मानव संसाधन, लेखापरीक्षण कार्यपद्धति र मानहरू,

आन्तरिक सुशासन, संस्थागत सहयोग, अविच्छिन्न सुधार, वाह्य सरोकारवालाको सम्बन्ध तथा प्रतिवेदनहरू पर्दछन् ।

वित्तीय लेखापरीक्षणमा गुणस्तर आश्वस्तता ल्याउनु - यसमा लेखापरीक्षण भै सकेका फाइलहरूको अवलोकन, मूल्याङ्कन र नतिजा उपर प्रतिवेदन गर्ने कार्यसम्मको सम्पूर्ण जीवन चक्र (Cycle) को कार्यहरू पर्दछन् ।

यी दुवै प्रकारका गुणस्तर आश्वस्तता ISSAI- 1 (इन्टोसाइको लेखापरीक्षण अवधारणा उपर लिमा घोषणा) एवं ISSAI- 10, (सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको स्वतन्त्रता उपर मेक्सीको घोषणा) मा उल्लेख भएका अवधारणहरू अनुरूप हुन । अतः यी अवधारणा सफल हुनको लागि नियमित रूपमा गुणस्तर आश्वस्तता पूनरावलोकनलाई अगाडि लैजानु र यसबाट प्राप्त हुने लाभलाई वढावा दिई अभ्यासमा ल्याउनु पर्छ । यसैलाई मध्यनजर राख्दै महालेखापरीक्षकको कार्यालयले गुणस्तर आश्वस्तता पूनरावलोकन निर्देशनालयको छुट्टै व्यवस्था गरेको छ ।

प्रत्येक वर्ष सो निर्देशनालयबाट विभिन्न निर्देशनालयका लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण सम्पन्न भै सकेपछि एक वा दुई तह माथिका पदाधिकारीबाट फाइलको टिप्पणी (Comments) तथा सुझाउ (Suggestion) सहितको मूल्याङ्कन भएका र सुधारका पक्ष भए तत्काल सुधार गरी सम्बन्धित निकायमा त्यस सम्बन्धी जानकारी पठाईसकेका लेखापरीक्षण फाइलहरूको बजेट तथा कार्यक्रमको आधारमा फाइल नमूना छनौट गरी आवश्यक परीक्षण गरी गुणस्तर आश्वस्तता मूल्याङ्कन गरिन्छ । यसरी परीक्षण गर्दा सबै तरहले (5c को Criteria) जुन लेखापरीक्षण टोलीको फाइल उत्कृष्ट देखिन्छ उसलाई प्रोत्साहन स्वरूप प्रोत्साहन गर्ने प्रचलन समेत छ । यसबाट लेखापरीक्षकमा गुणस्तरीय काम गर्ने हौसला आउनुको साथै आत्म गौरवको अनुभूति समेत हुन्छ । सो निर्देशनालयबाट गरिने गुणस्तर आश्वस्तताले निम्न उद्देश्य लिएको छ ।

- लेखापरीक्षण कार्य सम्पादन एवं नतिजा सुधार गरेर लेखापरीक्षण कार्यको उच्चस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- लेखापरीक्षणलाई समय र लागतमा बचत गर्नेतर्फ उन्मुख गराउन अत्यधिक कुशल एवं लागत प्रभावी हिसाबले लेखापरीक्षण सञ्चालन भएको सुनिश्चित गर्नु ।
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयको क्षमता सुधार गर्नु ।
- इमान्दारिता, जवाफदेहिता एवं सक्षमताको उच्चस्तर कायम राख्नु ।
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयको विश्वसनीयता एवं प्रतिष्ठालाई अभिवृद्धि गर्नु ।
- प्रशिक्षण पद्धती एवं थप प्रशिक्षण दिने आवश्यकताको पहिचान गर्नु ।
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई उत्प्रेरित गर्नु ।

- सम्पादित लेखापरीक्षण कार्यको स्वयं मूल्याङ्कन सहज बनाउनु ।
 - महालेखापरीक्षकको कार्यालयको कार्य सम्पादन मापन गर्ने कार्यका लागि व्यवस्थापकीय औजार प्रदान गर्नु ।
 - महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आफ्नो काम उच्च गुणस्तरको सम्पादन गरेमा सम्भावित मुद्धा मामिला हट्नु ।
 - गुणस्तर आश्वस्तता पूनरावलोकनको नतिजा भविष्यमा गरिने उस्तै लेखापरीक्षणको लागि उपयोगी हुनु ।
 - बाह्य सरोकारवालाको आकांक्षा पूरा गर्न मद्दत गर्नु
 - लेखापरीक्षकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका लागि आधार प्रदान गर्नु ।
२. महालेखापरीक्षकको कार्यालयको रणनीतिक योजना (Strategic Plan) २०१३-२०१५ मा समेत कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनको विषय राखिएको छ । यसमा उपमहालेखापरीक्षकको अध्यक्षतामा महालेखापरीक्षकले मनोनयन गरेका ५ जना सदस्यहरू रहने गरी एक निर्देशक समितिको गठन गरिने र कार्यालयको प्रत्येक महानिर्देशनालय, निर्देशनालय, इकाई र समितिको रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरेका कार्यक्रम लागु गर्ने दायित्व लिनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।
- प्रत्येक महानिर्देशनालय, निर्देशनालय, इकाई र समितिले आफ्नो प्रगति विवरण निर्देशक समितिमा पठाउनु पर्ने र निर्देशक समितिले रणनीतिक योजनाको समग्र समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने भनी उल्लेख गरेको छ । सोको वार्षिक प्रगति विवरण महालेखापरीक्षक समक्ष पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रतिवेदनमा वर्ष भरी सञ्चालन गरिएका कार्यक्रम हासिलका प्रगति, समस्याहरू, समस्या सृजना हुनुका कारण एवं सुधारको सम्भाव्य सुझावहरू समेत उल्लेख गरेको हुनुपर्ने भनी अनुगमन र मूल्याङ्कनसम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।
३. महालेखापरीक्षकको कार्यालयले लेखापरीक्षण प्रणाली र व्यवस्थापनमा सुधार गर्न आवश्यक उपायहरू प्रस्ताव गर्ने र तिनीहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने मुख्य उद्देश्य राखी केन्द्रीय समन्वय इकाईले काम गरिरहेको छ । यो समितिले पनि सामान्यतया महिनाको एकपल्ट बैठक बसी आवश्यकता अनुसार लेखापरीक्षण भै रहेका र भै सकेका इकाईहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी दिँदा प्रतिवेदन थप गुणस्तरयुक्त बनाउन सहयोग गर्दछ । यसरी उच्च तहबाट गरिएको मूल्याङ्कनले लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका बुँदाहरू (Issues) लाई सुक्ष्म तह (Micro Level) मा विश्लेषण गरिएको हुन्छ, भने देखापरेका कमी कमजोरीहरूलाई सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक रूपमा सच्याउन मद्दत गर्छ । अर्कोतिर लेखापरीक्षणको उद्देश्यको तुलनामा के कति प्रगति हासिल भयो, लेखापरीक्षणको समग्रमा

लक्षित समुह, नागरिक समाज र देश विकासमा कस्तो प्रभाव वा असर पऱ्यो भनि सम्पूर्ण पक्षको समष्टी तह (Macro Level) मूल्याङ्कन गर्नुमा पनि सहयोग गर्दछ ।

४. नेपालको प्रचलित कानून, सरकारी लेखापरीक्षण सम्बन्धमा सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन (International Organization of Supreme Audit Institutions –INTOSAI) को लिमा घोषणा र सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान (International standards on supreme Audit Institutions - ISSAI) को मान्यतामा आधारित रही सरकारी लेखापरीक्षकको आचार संहिता, २०७० भर्खरै लागू भएको छ । यसको कार्यान्वयनबाट लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि हुन गई सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहमा पारदर्शिता एवं जवाफदेहिता प्रवर्द्धन हुन्छ । साथै सरोकारवालाहरूको विश्वास बढाउन थप मद्दत गर्छ ।

निष्कर्ष

अन्तमा यसरी सर्सर्ती हेर्दा लेखापरीक्षण अनुगमन भर्नाँ, लेखापरीक्षण मूल्याङ्कन भर्नाँ वा लेखापरीक्षण गुणस्तर आश्वस्तता भर्नाँ तथा आचार संहिताको पालना भर्नाँ सबै प्रकृयाको तात्त्विक अर्थ एउटै देखिन्छ, त्यो हो लेखापरीक्षणमा कुनै आग्रह, पूर्वाग्रह नराखी गुणस्तरयुक्त तथा प्रभावकारी प्रतिवेदन दिनु एवं लेखापरीक्षणको गुणस्तरलाई दिगो राख्न मद्दत गर्दै देशको समग्र विकासमा सही र तथ्य-सत्य मार्ग पहिल्याउन सुभाब दिनु हो । सार्वजनिक जवाफदेही र पारदर्शितामा पबर्द्धन गर्न सार्वजनिक श्रोत परिचालनमा मितव्ययिता ल्याउन तथा कार्य दक्षता बढाउन सहयोग पुऱ्याउने लेखापरीक्षणमा अनुगमन र मूल्याङ्कनको अत्यन्त महत्वपूर्ण तथा प्रभावकारी भूमिका रहने हुँदा यसको अभिवृद्धिको कार्य गरिनु पर्दछ ।

सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको मानदण्ड (इसाई) कार्यान्वयन

✍ राममायां कुंवर *

पृष्ठभूमि

दक्षिण अफ्रिकाको जोहान्सबर्गमा डिसेम्बर २०१० मा सम्पन्न सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन (International Organization of Supreme Audit Institution – INTOSAI) (इन्टोसाई) को बीसौं महाधिवेशनले सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड (International Standards of Supreme Audit Institutions – ISSAI) (इसाई) पारित गरी कार्यान्वयन गर्न सबै सदस्य राष्ट्रहरूलाई आह्वान गरेको छ । सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको एशियाली सङ्गठन (एशोसाई) ले समेत उक्त विषयलाई जोड दिएको छ । इन्टोसाईको सदस्य भएको नाताले सो सङ्गठनद्वारा प्रतिपादित लिमा तथा मेक्सीको घोषणापत्र, अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान तथा निर्देशिकाहरूलाई आधार मानी नेपालले लेखापरीक्षण कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ ।

विश्वव्यापीकरणको लहरसँगै जनचेतनामा आएको वृद्धि, आर्थिक कारोवारको बृद्धो आकार, जटिलता र प्रविधिमा आएको परिवर्तनको कारण सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापनमा जवाफदेहिता, पारदर्शिता, विश्वासनीयता र स्वच्छताको माध्यमबाट सुशासन कायम गराउन स्वतन्त्र, सक्षम र प्रभावकारी लेखापरीक्षण संस्थाको रूपमा जिम्मेवारी वहन गर्ने दायित्व मुलुकको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थामा रहेको हुन्छ । यस्तो संस्थाले सार्वजनिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि मुलुकलाई गुणस्तरीय लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्ने र सार्वजनिक सम्पत्तिको मितव्ययी, दक्ष एवं प्रभावकारी ढङ्गबाट उपयोग गरिएको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई आश्वस्त तुल्याउने प्रयास गरेको हुन्छ ।

मुलुकको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाले सार्वजनिक स्रोतको प्राप्ती र उपयोगका सम्बन्धमा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेतको विचार गरी सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड, इन्टोसाईद्वारा प्रतिपादित लेखापरीक्षणका आधारभूत सिद्धान्त, लेखापरीक्षण मार्गदर्शन र असल प्रचलन एवं अभ्यासको अनुशरण गरी लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन गर्ने कार्य गर्दछ । यस क्रममा विश्वसनीयता, इमान्दारिता, स्वतन्त्रता, व्यावसायिकता र सार्वजनिक हितमा सेवा प्रदान गर्ने मूल्य मान्यता राख्ने गरेको छ ।

* नायव-महालेखापरीक्षक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा देखिने समस्याहरू प्राय एकै किसिमको हुने र यस्ता समस्या कुनै एक मुलुकमा मात्र सीमित नरहने प्रकृतिका हुन्छन् । यस्ता समस्या समाधान गर्न एक मुलुकको अनुभव अर्को मुलुकको लागि मार्गदर्शन हुन जान्छ । लेखापरीक्षणसम्बन्धी प्रक्रिया, पद्धति र कार्यविधिमा पारदर्शिता, विश्वसनीयता र पेशागत व्यावसायिकता विकास गरी लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा आउने समस्या, चुनौतीको सामना गर्न समान पद्धति, तरिका र दृष्टिकोण (Approaches) अवलम्बन गर्ने लक्ष्य राखी इन्टोसाईले सबै सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थालाई मान्य हुने मार्गदर्शन र मानदण्डहरू तयार गरी लागू गर्ने निर्णय गरेको छ । इन्टोसाईको व्यावसायिक मानदण्ड समितिको वासिड्टनमा सन् २००६ मा भएको सम्मेलनबाट लेखापरीक्षण मानदण्डमा एकरूपता कायम राख्ने गरी कार्यसम्पादन गर्ने आधार प्रदान गरेको आधारमा व्यावसायिक, उच्च गुणस्तरीय लेखापरीक्षण मानदण्ड उपलब्ध गराउन सन् २००७ मा इसाई संस्थागत स्तम्भ (Supporting Structure) स्थापना भयो ।

सन् २०१० मा दक्षिण अफ्रिकाको जोहानेसबर्गमा भएको सम्मेलनले लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा विश्वभरी नै एकरूपता कायम गराउन विश्वका १९२ मुलुकका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाका प्रमुखहरूबाट प्रतिवद्धता व्यक्त गरेका थिए । सो प्रतिवद्धतामा उल्लेख भएका बुँदाहरू निम्न छन् ।

- सार्वजनिक लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा एकै खालको लेखापरीक्षण मानदण्ड लागू गर्ने,
- सार्वजनिक लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा प्रत्येक मुलुकले आफूले कार्यान्वयन गरेका लेखापरीक्षण मानदण्डहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड अनुरूप भए नभएको मूल्याङ्कन गरी लागू हुन बाँकी अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड पहिचान गर्ने,
- लेखापरीक्षण संस्थाले प्रयोग गर्ने अधिकार, नियमावली र निर्देशिकामा अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्डलाई अनुरूप समाहित गर्दै जाने,
- अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्डबारे सबै कर्मचारीहरूलाई जानकारी दिलाउने,
- मुलुकको लेखापरीक्षण कार्यमा अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड लागू गरी सो सम्बन्धमा प्राप्त भएका अनुभव, समस्या र चुनौतीहरू आदान प्रदान गरी समस्याको साझा समाधान निकाल्ने ।

तहगत विभाजन

कार्यान्वयनमा सहजता, व्यवहारिकता, प्रयोजन, महत्व र क्षेत्रलाई मध्यनजर राखी अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्डलाई निम्नानुसार ४ तहमा विभाजन गरिएको छ ।

तह	आधार	विषय	इसाई नम्बर
१	लेखापरीक्षणका आधारभूत सिद्धान्त	लिमा घोषणापत्र	१
२	लेखापरीक्षणको लागि आधारहरू	स्वतन्त्रता,	१०
		पारदर्शिता र उत्तरदायित्व,	२०
		आचारसंहिता	३०
		गुणस्तर नियन्त्रणको सिद्धान्त र तरिका	४०

३	लेखापरीक्षणको मूलभूत मान्यता	सरकारी लेखापरीक्षणका मूलभूत मान्यता	१००
		वित्तीय लेखापरीक्षण	२००
		कार्यमूलक लेखापरीक्षण	३००
		पालनाको लेखापरीक्षण प्रक्रिया	४००
४	साधारण लेखापरीक्षण मार्गदर्शन	वित्तीय लेखापरीक्षणसम्बन्धी	१०००-२९९९
		कार्यमूलक लेखापरीक्षणसम्बन्धी र परिपालनाको लेखापरीक्षणसम्बन्धी	३०००-३९९९
		मार्गदर्शनहरू	४०००-४९९९
		विशेष लेखापरीक्षण मार्गदर्शन (वातावरणीय क्षेत्रको लेखापरीक्षण, ऋण लगानी, सहकारीको लेखापरीक्षण, समकक्षी पुनरावलोकन आदि)	५०००-५९९९

इसाई कार्यान्वयनको उद्देश्य

- विश्वभरका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको लागि एकै किसिमको संस्थागत लेखापरीक्षण ढाँचा प्रदान गर्ने
- संसारभरिका सार्वजनिक लेखापरीक्षणको गुणात्मक सुधार गर्ने,
- व्यावसायिक क्षमताको विकास गरी त्यस्ता संस्थाको कार्यमा सकारात्मक प्रभाव बढाउन सहयोग गर्ने,
- लेखापरीक्षण क्षेत्रको समस्याको साभा समाधान निकाल्ने,
- परम्परागत लेखापरीक्षणको ठाउँमा नयाँ मूल्य मान्यता तथा मानदण्ड लागू गर्ने,
- पेशागत विश्वसनीयता हासिल गर्न सहयोग गर्ने ।

इसाई कार्यान्वयन प्रक्रिया

इसाई कार्यान्वयन गर्नुपूर्व इसाई कार्यान्वयन रणनीतिक योजनाको आवश्यक पर्दछ । इसाई कार्यान्वयन प्रक्रियालाई निम्नानुसार चरणबद्धरूपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- (क) कार्यान्वयन आवश्यकता मूल्याङ्कन (Assessing Compliance Needs) : सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थामा इसाई कार्यान्वयन अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी लागू हुन बाँकी कति छन् र लागू हुन नसक्नाका कारण आदि पहिचान गरिनुपर्दछ । यस चरणको अन्त्यमा इसाई कार्यान्वयन अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरिन्छ । यसबाट इसाई कार्यान्वयन अवस्थाको जानकारी हुनेछ ।

- (ख) इसाई कार्यान्वयन रणनीति तयार गर्ने (Develop ISSAI Implementation Strategy) : इसाई कार्यान्वयनको अवस्था, कार्यान्वयन हुन नसक्नाको कारण पत्ता लगाईसकेपछि दोस्रो चरणमा आगामी दिनमा यसको कार्यान्वयनवाट प्राप्त हुन सक्ने अवसर, चुनौती, सबल तथा दुर्बल पक्षको आंकलन गरिनुपर्दछ। यसले उच्च तहको व्यवस्थापनलाई निर्णय गर्न सहयोग गर्दछ। यसमा SWOT Analysis वाट सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको वर्तमान अवस्था देखिनुको साथै इसाई कार्यान्वयनका सम्बन्धमा भविष्यमा गर्नुपर्ने सुधारका बारेमा निर्देशन मिल्दछ। इसाई कार्यान्वयनको लागि दुरदृष्टि, गन्तव्य तथा उद्देश्य तय गरिनुपर्दछ। वास्तविकतामा आधारित र कार्यान्वयनयोग्य रणनीति तय गर्न कठिन हुने भएकोले कार्यान्वयन रणनीति तय गर्दा उच्च व्यवस्थापन र सरोकारवालापक्षको संलग्नता जरुरी हुन्छ। यस खालको सहभागिताभूलक पद्धतिवाट तय भएको इसाई कार्यान्वयन रणनीति सबैको लागि स्वीकार्य भइ कार्यान्वयनको चरणमा बाधा अवरोध आउँदैन।
- (ग) इसाई कार्यान्वयन रणनीति लागू गर्ने (Implement ISSAI Strategy) : रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको चरणमा प्रत्येक क्षेत्रवाट कमजोरी पत्ता लगाइ प्राथमिकीकरण गर्ने, सुधार गर्ने, चुनौतीको सामना गर्ने, अवसर प्राप्ती तथा सबल पक्षको जर्गेना गर्ने कार्यवाट मात्र इसाई कार्यान्वयन उद्देश्यको प्राप्ती हुन्छ। मुख्य गरी इसाई कार्यान्वयनको क्रममा प्राथमिकताका विषय भनेको लेखापरीक्षणको क्षेत्र निर्धारण, लेखापरीक्षण योजना तर्जुमा, प्रमाण संकलन प्रक्रिया (Documentation Process) प्रमाण सङ्कलन प्रविधि (Evidence Gathering Methodologies), गुणस्तर पुनरावलोकन, लेखापरीक्षकको आचरण (Independence of Resident Auditor) आदि हुन्।
- (घ) इसाई कार्यान्वयनको अनुगमन एवं भविष्यमा गर्नुपर्ने सुधार पहिचान गर्ने (ISSAI Implementation Monitoring and Lesson Learn) : साना कुराको सुधारको थालनीवाट अगाडी बढ्ने रणनीतिले कठिन रणनीतिको तयारीमा महत्वपूर्ण पाठ सिकाउन सक्छ। अनुगमनमा उच्च तहको व्यवस्थापनको संलग्नता अति आवश्यक छ किनकी यो प्रक्रियाको कार्यान्वयनको सफलता तथा असफलतामा यसको महत्वपूर्ण हात हुन्छ। इसाई कार्यान्वयन गर्ने कार्य हतारमा र थोरै समयमा धेरै उपलब्धी लिने किसिमले काम गर्नु हुँदैन। यसमा निम्न कुरामा सुधारको लागि जोड दिइन्छ -
- भैरहेको लेखापरीक्षण पद्धतिमा पुनरावलोकन गरी जोखिम मूल्याङ्कन, फाइल व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण योजनामा सुधार गर्ने।
 - राम्रो गुणस्तर आश्वस्तता प्रणाली विकास गर्ने।
- (ङ) इसाई कार्यान्वयनकोसम्बन्धी प्रतिवेदन गर्ने (Report on ISSAI implementation) : इसाई कार्यान्वयन गर्न स्रोत साधनको उपलब्धता, कार्यक्षेत्र, लेखापरीक्षण संस्थाको कार्य अनुभव र कार्य वातावरणीय पक्ष जस्ता ४ तत्वमा इसाई कार्यान्वयनवाट प्राप्त प्रतिफलका बारेमा प्रतिवेदन तयार गरी सरोकारपक्षसमक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्दछ। यी तत्वको मूल्याङ्कनको आधारमा प्रस्तावित इसाईको व्यवहारिकता र लागत प्रभावकारिता आंकलन गर्न सकिन्छ।

नेपालले इसाई कार्यान्वयन सम्बन्धमा गरेको अभ्यास

महालेखापरीक्षकको कार्यालयले इन्टोसाईको मानदण्डहरू र त्यस अनुरूप तयार गरिएको लेखापरीक्षण मानदण्ड एवं मार्गदर्शनहरूको प्रयोग गरी लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्दै आएको छ। तथापि इन्टोसाई र एशोसाईको घोषणाहरू अनुरूप ती मानदण्डहरू आन्तरिकीकरण गर्न नसकेको अवस्था छ। इन्टोसाईले सरकारी लेखापरीक्षण सम्बन्धमा सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूका लागि अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड (इसाई) जारी गरेको सन्दर्भमा सोसंग एकरूपता कायम हुनेगरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयले कार्यान्वयनमा ल्याएका लेखापरीक्षण मानदण्ड तथा क्षेत्रगत मार्गदर्शनहरू अद्यावधिक गरी कार्यान्वयन गर्ने काम भइरहेको छ। उक्त मानदण्ड तथा क्षेत्रगत मार्गदर्शन कार्यान्वयनका लागि प्रक्रियामा सुधार तथा परिवर्तन, परीक्षण सूची, फाराम तथा लेखापरीक्षण औजारहरू विकास गरी लेखापरीक्षण कार्यलाई थप विश्वसनीय बनाउनुपर्दछ, दक्षिण अफ्रिका घोषणा पश्चात नेपालले इसाई अनुरूप लेखापरीक्षण कार्य गर्न आफूलाई अभ्यस्त बनाउँदै लगेको छ। केही नयाँ अभ्यासहरू निम्नानुसार छन् :

- (क) तह १ (ISSAI 1) : यस अन्तर्गत लिमा घोषणापत्रमा उल्लेखित विषयवस्तुहरू लेखापरीक्षण गर्ने निकाय स्वतन्त्र हुनुपर्ने, लेखापरीक्षक स्वतन्त्र र बाह्य हस्तक्षेपबाट मुक्त हुनुपर्ने, बजेट तथा वित्तीय साधन उपलब्धतामा स्वतन्त्रता हुनुपर्ने, बिना अवरोध सूचनामा पहुँच रहनुपर्ने, लेखापरीक्षणमा संलग्न कर्मचारी दक्ष, योग्य र इमान्दार हुनुपर्ने, बाह्य विशेषज्ञको सहयोग लिन पाउनुपर्ने र लेखापरीक्षण गरिएका विषयहरूको बर्षेनी स्वतन्त्ररूपमा प्रतिवेदन गर्नुपर्ने ८ सिद्धान्त अनुरूप हुने गरी नेपालले यी सिद्धान्त अवलम्बन गर्ने गरी निर्देशिका तयार गर्ने प्रयास गरिरहेको छ।
- (ख) तह २ (ISSAI 10-99) : यस अन्तर्गत मेक्सिको घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएका स्वतन्त्रता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व, नैतिकता र गुणस्तर नियन्त्रणको सिद्धान्त र कार्यविधि पर्दछ। नेपालले यसको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने, गुणस्तर आश्वस्तता निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने, कर्मचारीहरूको लागि आचार संहिता तयार गरी कार्यान्वयन गराउने, विभिन्न गोष्ठी आयोजना अवलम्बन गरी आफ्ना कार्यप्रक्रियाबारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया जस्ता कार्य गर्दै आएको छ।
- (ग) तह ३ (ISSAI 100, 200, 300 and 400) : यस अन्तर्गत लेखापरीक्षणको मूलभूत मान्यतालाई व्यवस्थित गर्न लेखापरीक्षणका प्रक्रियालाई व्याख्या गरिएको छ। इन्टोसाईको २१ औं कङ्ग्रेसले देहाय बमोजिमका मानदण्डहरू तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने तयारी गरे बमोजिम नेपालले नयाँ मानदण्ड लागू गर्न आवश्यक तयारी गरिरहेको छ।

इसाई १०० सार्वजनिक लेखापरीक्षणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

इसाई २०० वित्तीय लेखापरीक्षणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

इसाई ३०० कार्यमूलक लेखापरीक्षणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

इसाई ४०० परिपालनाको लेखापरीक्षणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

नेपालको महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षणसम्बन्धी कार्य सञ्चालन गर्न सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्डको तर्जुमा गरी सोही आधारमा लेखापरीक्षणका आधारभूत सिद्धान्त अवलम्बन गरी लेखापरीक्षण योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गरेको छ ।

(घ) तह ४ (ISSAI 1000-5999) : यस अन्तर्गत साधारण लेखापरीक्षण मार्गदर्शन १०००-४९९९ र विशेष लेखापरीक्षण मार्गदर्शन ५०००-५९९९ कार्यान्वयनमा छन् । विशेष लेखापरीक्षण मार्गदर्शन नेपालको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाले कार्यान्वयनमा ल्याउन सकेको छैन । साधारण लेखापरीक्षण मार्गदर्शन अन्तर्गतका १००० देखि २९९९ सम्मको वित्तीय लेखापरीक्षण मार्गदर्शन, ३००० देखि ३९९९ सम्मको कार्यमूलक लेखापरीक्षणसम्बन्धी मार्गदर्शन र ४००० देखि ४९९९ सम्मको परिपालनाको लेखापरीक्षणसम्बन्धी मार्गदर्शन कार्यान्वयनमा रहेको छ । उल्लेखित तीनवटै मानदण्डहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्डअनुरूप मिलाउन बाँकी रहेको छ । हाल नेपालको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाबाट वित्तीय लेखापरीक्षण निर्देशिका अद्यावधिक गर्ने कार्य भइरहेको छ । उक्त मार्गदर्शन अद्यावधिक गर्ने क्रममा अद्यावधिक गरिएको वित्तीय लेखापरीक्षण निर्देशिक प्रयोग गरी नमूना लेखापरीक्षण (Piloting) गर्ने योजना समेत रहेको छ । यस क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यासको अनुसरणका लागि गरिएका प्रयाससम्बन्धी केही उदाहरणहरू निम्न छन् :

- राय सहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी गर्ने (इसाई १७०५) : नेपालले विगतमा सञ्चितकोष, आयोजना हिसाब, सङ्गठित संस्थाको वित्तीय प्रतिवेदन र केही जिल्ला विकास समितिको वित्तीय विवरणउपर मात्र राय सहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी गर्ने गरेकोमा ०६८।६९ मा ८ निकायको केन्द्रीय लेखाउपर रायसहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन उपलब्ध गराएको थियो भने आ. व. २०६९।७० को सबै केन्द्रीय लेखाउपर रायसहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने नीति लिएको छ ।
- आचारसंहिताको कार्यान्वयन (इसाई ३०) : महालेखापरीक्षकको कर्मचारीहरूको आचारसंहिता, २०५६ मा समसामयिक बनाउन इसाई ३० सँग मेल खाने गरी आचारसंहिता महालेखापरीक्षकबाट २०७०।७।२९ मा कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।
- जोखिममा आधारित लेखापरीक्षण (इसाई १३१५, ४१०० र ४२०० को खण्ड ६) : परम्परागत लेखापरीक्षणमा सुधार गरी सबै निकायको कारोवारको लेखापरीक्षण गर्ने पद्धतिमा सुधार गरी उच्च जोखिम रहेका निकाय वा कारोवारको मात्र विस्तृत लेखापरीक्षण गर्ने जोखिममा आधारित लेखापरीक्षणको परिपाटीको थालनी भएको छ । लेखापरीक्षण योजना तर्जुमा गर्दा सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागीय निकायसँग अन्तर्क्रिया गरी सो को व्यहोरा योजनामा समावेश गर्ने परिपाटी थालनी गरिएको छ ।

- सामयिक लेखापरीक्षणको थालनी (इसाई १००.२३) : इसाई अनुरूप हरेक आर्थिक वर्षमा सामयिक लेखापरीक्षण (Real Time Audit) गरी प्रतिवेदन जारी गर्न शुरु गरिएको छ ।
- कार्यसम्पादन मापन फ्रेमवर्क (Performance Measurement Framework-PFM) (इसाई १२ र १००.५१) : मुलुकको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाले इसाई (तह ४ बाहेकमा) लागू गरे नगरेको सम्बन्धमा सूचकाङ्क तयार गरी मापन गर्ने कार्यको लागि एशोसाईले उपलब्ध गराएको अन्तर्राष्ट्रिय तालिम कार्यमा नेपालले आफ्नो जनशक्तिलाई तालिम प्रदान गराई दक्ष जनशक्ति तयार पारेको छ । सोही आधारमा महालेखापरीक्षकको कायसम्पादनको भारतको नियन्त्रक एवं महालेखापरीक्षकबाट समकक्षी पुनरावलोकन हुँदैछ ।
- जनता केन्द्रित लेखापरीक्षण (Citizen Focused Audit) (इसाई १००.२५) : महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आर्थिक वर्ष २०६९।७० को लेखापरीक्षणदेखि जनताको सूचना प्राप्त गरी लेखापरीक्षण गर्ने कार्यको अभ्यास गरिरहेको छ ।

इसाई कार्यान्वयन सम्बन्धमा गरेका प्रगति

अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण मानदण्ड कार्यान्वयन सम्बन्धमा आई. डि. आई. ले विभिन्न कार्यक्रम सहितको योजना बनाएको छ । इसाई कार्यान्वयन सम्बन्धमा रणनीतिक योजनाको नतिजामूलक परिणामको लागि नेपाल, एशोसाई र आई. डि. आई बीच मार्च १, २०१३ मा कम्बोडियाको न्होम्पेन्हमा सम्झौता भएको छ । सो सम्झौताले इसाई कार्यान्वयन गर्ने कार्यतालिका तय गरिसकेको छ । जस अन्तर्गत सम्झौता पश्चात नेपालबाट निम्न कार्य सम्पन्न भएको छ :

SN	Commitments	Fulfilled by SAI Nepal
1	Define roles and responsibilities for ISSAI facilitators by SAI that has ISSAI facilitators	An official document defining Roles and responsibilities for ISSAI facilitators in SAI (office of the Auditor General) of Nepal has been approved in April 2013
2	Carryout ISSAI compliance assessments with the help of ISSAI facilitator	Performance Audit iCAT was completed by October 2013. Level 2 iCAT will be completed by March 2014
3	Formulate ISSAI implementation strategy or review current ISSAI implementation strategy in light of iCAT (ISSAI compliance assessment tools)	By March 2014
5	Monitor, evaluate and support on ISSAI implementation	Ongoing

नेपालले सम्पन्न गर्न बाँकी कार्य

इसाई कार्यान्वयन सम्बन्धमा आई. डि. आई. ले विभिन्न कार्यक्रम सहितको योजना बनाएको छ। यस सम्बन्धमा रणनीतिक योजनाको नतिजामूलक परिणामको लागि नेपाल, एशोसाइ र आइ.डि.आइ बीच मार्च १, २०१३ मा कम्बोडियाको न्होन्पेन्हमा भएको सम्झौताले इसाई कार्यान्वयन गर्ने कार्यतालिका तय गरेको छ। जस अन्तर्गत नेपालले विभिन्न ५ क्षेत्रमा इसाई कार्यान्वयन गर्ने गरी सम्झौता गरेको छ। आफूले व्यक्त गरेको प्रतिवद्धतामध्ये इसाई सहजकर्ताले निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका निश्चित गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। निम्न कार्य सम्पन्न गर्ने क्रममा रहेको छ :

- **Conduct ISSAI compliance Assessments Tools (iCAT) with the help of ISSAI facilitator** : अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमानहरू र सो अनुरूप तयार गरिएका लेखापरीक्षणमान र मार्गदर्शनहरूको प्रयोग एवं कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गरी कार्यान्वयनको क्षेत्र विस्तार गर्ने प्रयोजनको लागि इसाई परिपालना अध्ययन गर्ने ।
- **Analysed SWOT analysis for Formulating ISSAI implementation strategy** : कार्यान्वयनयोग्य रणनीति तय गर्दा उच्च व्यवस्थापन, सरोकारवालापक्षको संलग्नता हुनुपर्दछ। यसबाट हुनसक्ने फाइदा, वेफाइदा, अवसर, चुनौती विश्लेषण गरी कार्यान्वयन रणनीति तय गर्ने ।
- **Formulate ISSAI implementation strategy or review current ISSAI implementation strategy in light of iCAT (ISSAI compliance assessment tools)** : नेपालमा प्रचलित मानदण्डहरू अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमानहरू अनुरूप तयार गरिए नगरिएको मूल्याङ्कन गरी इसाई अनुरूप अद्यावधिक गर्ने र थप लेखापरीक्षणमान र मार्गदर्शनहरूको प्रयोग एवं कार्यान्वयन अवस्था वारे अन्तर पहिचान गरी कार्यान्वयन रणनीति तयार गर्ने ।
- **Formulate action plan for strategy implementation by March 2014 to June 2014** : लेखापरीक्षणमानहरू इसाई अनुरूप अद्यावधिक गर्ने र थप लेखापरीक्षणमान र मार्गदर्शनहरू तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनको लागि तोकिएको समयावधिभित्र सम्पन्न गरी सक्ने गरी कार्ययोजना तयार गर्नुपर्ने कार्य थालनी गर्न आवश्यक पूर्वाधारको तयार हुन नसकेको अवस्था छ। इसाई कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्ययोजना तयार गर्नुपूर्व प्रचलित मानदण्ड अद्यावधिक गर्ने र थप आवश्यक लेखापरीक्षणमान पहिचान गर्ने, कर्मचारीहरूमा मानदण्डसम्बन्धी ज्ञान दिलाइ जागरुकता ल्याउने जस्ता कार्य गर्न बाँकी रहेको छ
- **Monitor, evaluate and repport on ISSAI implementation** : उपरोक्तानुसार कार्यसम्पन्न भई नसकेकोले वार्षिक रुपमा ईन्टोसाइमा इसाई कार्यान्वयन अवस्थावारे प्रतिवेदन गर्ने कार्य शुरु नभएको ।

सबलता, दुर्बलता, अवसर र चुनौती विश्लेषण

इसाई कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्य थालनीपूर्व संस्थाले आफ्ना सबलता, दुर्बलता, अवसर र चुनौती विश्लेषण (SWOT Analysis) र दुरदृष्टि, गन्तव्यलाई सुस्पष्ट बनाई लेखापरीक्षणमा इसाई लागू गर्दै जानुपर्दछ । इसाई कार्यान्वयनका आधारभूत विषयका सम्बन्धमा मुख्य गरी कानुनी व्यवस्था र स्वतन्त्रता, नेतृत्व र शासन, प्रक्रियागत मूल्य मान्यता र वाह्य सरोकारवाला पक्षसँगको सम्बन्धलाई आधार मानी सबलता, दुर्बलता, अवसर र चुनौती वारे मुल्याङ्कन गर्नुपर्दछ । नेपालको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको सन्दर्भमा उल्लेखित विषयबारे निम्नानुसार चित्रण गर्न सकिन्छ :

<p>कानुनी व्यवस्था र स्वतन्त्रता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षण गर्न संवैधानिक एवं कानुनी आधार प्राप्त छ, ● लेखापरीक्षण गरिने निकाय र क्षेत्र निर्धारण गर्ने आधार रहेको ● लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गर्न वाह्य जनशक्ति लिन सकिने ● सूचनामा विना अवरोध जतिखेर भएपनि पहुंच रहेको ● नीति, लेखापरीक्षणमान, मार्गदर्शन, आचारसंहिता र गुणस्तर आश्वस्तता निर्देशिका जारी गरिएको 	<p>कानुनी व्यवस्था र स्वतन्त्रता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● बजेट स्वतन्त्रता नहुँदा लेखापरीक्षण कार्यमा बाधा परेको ● नीति, लेखापरीक्षणमान, मार्गदर्शन, आचारसंहिता र गुणस्तर आश्वस्तता निर्देशिका आंशिक मात्र प्रयोग गरिनु ● अनुसन्धानमूलक लेखापरीक्षण, वैदेशिक ऋणको लेखापरीक्षण, सबै सरकारी विनियोजनको लेखापरीक्षण गर्ने अधिकार नभएको ● जारी भएका ऐन नियममा समय सापेक्ष संशोधन नहुनु ● लेखापरीक्षण नियमावली बन्न नसकेको
<p>नेतृत्व र शासन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● इसाई कार्यान्वयन गर्नेसम्बन्धी सम्झौतापत्रमा हस्ताक्षर ● उच्च तहको व्यवस्थापनले इसाई कार्यान्वयनसम्बन्धी जिम्मेवारी स्वीकार गरेको ● कर्मचारीहरूलाई स्वदेशी तथा वैदेशिक तालिमको अवसर ● नर्वे सरकार र विश्ववैकको सहयोगमा कार्यालयको संस्थागत सुधार एवं क्षमता विकासको लागि सहयोग प्राप्त 	<p>नेतृत्व र शासन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कर्मचारीको उत्साह र मनोबलमा कमी ● वैज्ञानिक ढङ्गको कार्यविवरणको अभाव ● मानवीय संशाधन विकास योजनाको फितलो कार्यान्वयन ● कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम प्रयाप्त नहुनु ● सूचना तथा संचार प्रविधिसम्बन्धी सुविधाहरूमा न्यून हुनु ● अनुसन्धान र विकाससम्बन्धी नीति प्रभावकारी नहुनु

<p>प्रक्रियागत मूल्य मान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● इसाईको आधारमा वित्तीय लेखापरीक्षण निर्देशिकाको तर्जुमाका गतिविधि सञ्चालन भैरहेको ● गुणस्तर नियन्त्रण निर्देशनालयको स्थापना भएको ● जोखिममा आधारित लेखापरीक्षण पद्धतिको अवलम्बन भएको ● विशेष टिमको गठन गरी नमूना रूपमा लेखापरीक्षण भैरहेको ● संस्थागत विकासको लागि दातृ निकायलाई आह्वान भएको ● निश्चित समयको अन्तरालमा जिम्मेवारी हेरफेर गर्ने गरेको ● इसाई सहजकर्ताको कार्यजिम्मेवारी तोकिनु ● इसाई कार्यान्वयन अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन तयार भएको ● प्रतिवेदन उपर सार्वजनिक लेखासमितिमा छलफल हुनु 	<p>प्रक्रियागत मूल्य मान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षण जोखिमको मात्रा वर्षेनी बढ्दोक्रममा रहेको ● कर्मचारीमा प्राविधिक सक्षमताको कमी देखिएको ● लेखापरीक्षण गुणस्तरमा प्रयाप्त सुधार हुन नसकेको ● लेखापरीक्षक लेखापरीक्षणमा अवलम्बन गरिएको नयाँ अवधारणाप्रति पूर्णरूपमा जानकार नरहेको ● लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा एकरूपता कायम गर्न नसकिएको ● लेखापरीक्षणको सुपरीवेक्षण गुणस्तरीय ढङ्गले हुने नगरेको ● स्थलगत लेखापरीक्षण प्रणालीमा गुणात्मक सुधार हुन नसकेको
<p>वाह्य सरोकारवाला पक्षसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षणको क्रममा सहयोग उपलब्ध हुने गरेको ● जिम्मेवार नियकायलाई लेखापरीक्षण प्रतिवेदन दिने गरेको ● वार्षिक प्रतिवेदन लेखासमितिमा छलफल हुने गरेको ● अन्य मूलुकवाट समकक्षी पुनरावलोकन हुने गरेको ● सरोकारवालसँग अर्न्तकृया गर्ने गरेको ● Citizen-focused Audit Methodologies प्रयोग गरी लेखापरीक्षण गर्ने परिपाटीको थालनी गरिएको । 	<p>वाह्य सरोकारवाला पक्षसँगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● गलत प्रतिवेदन जारी गरिने खतरा हुने गरेको ● वाह्य लेखापरीक्षकवाट भएको कार्यमा गुणस्तर कायम हुने नगरेको ● लेखापरीक्षकको स्वतन्त्रता र विश्वसनीयतामा शङ्का देखाउने गरेको ● लेखापरीक्षकको सुभाब कार्यान्वयनमा आलटाल गर्ने गरेको ● स्थलगत निरीक्षणमा सहयोगको लागि उदासिनता देखाउने गरेको ● सरोकारवालाको आकांक्षालाई लेखापरीक्षणले सम्बोधन गर्न नसकेको ● आर्थिक कारोवारलाई नजिकवाट हेर्न नसकिएको

<p>कानुनी व्यवस्था र स्वतन्त्रता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षण प्रक्रियामा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढदो रहेको ● स्थानीय निकायको लेखापरीक्षणको जिम्मेवारी प्राप्त हुने अवस्थामा रहेको ● इसाईका धेरै प्रावधानहरू कार्यान्वयनमा आईसकेको 	<p>कानुनी व्यवस्था र स्वतन्त्रता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भैरहेका कानुन इसाई अनुसार परिवर्तन गर्न कठिन । ● आवश्यक सूचना नदिनेलाई कानुनी दायरामा नल्याइनु
<p>नेतृत्व र शासन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यासको प्रयोग गरी लेखापरीक्षण गर्ने गरिएको ● परिवर्तनप्रति अधिकांश कर्मचारी उत्साहित हुने गरेको ● लेखापरीक्षणको क्षेत्र तथा दायरा फराकिलो हुँदै गएको ● कर्मचारीको कार्यविवरणमा समयानुकूल परिवर्तन गर्ने गरेको 	<p>नेतृत्व र शासन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय निकायको लेखापरीक्षण गर्न सक्ने जनशक्ति तयारी गर्न ● सबै सरकारी विनियोजनलाई लेखा-परीक्षणको दायरामा ल्याउन समय तथा दक्ष जनशक्तिको कमी ● बजेट तथा योग्य व्यक्ति भर्नासम्बन्धी स्वतन्त्रता प्राप्त हुन नसक्नु
<p>प्रक्रियागत मूल्य मान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षण कार्यमा व्यवस्थापनतह उपस्थित हुनेगरेको ● क्षेत्रीय तथा अञ्चलस्तरीय अनुगमन हुने गरेको ● कार्यमूलक लेखापरीक्षणप्रति बढ्दो माग 	<p>प्रक्रियागत मूल्य मान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लेखापरीक्षणसम्बन्धी पुरानो धारण परिवर्तन गर्न कठिन ● बजेट कटौती तथा कम बजेटको कारण कार्य सम्पादनमा कठिनाई
<p>वाह्य सरोकारवाला पक्षसँगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सन् २०१४ मा भारतबाट लेखापरीक्षण कार्यको समकक्षी पुनरावलोकन गराउन सम्झौता भएको ● संस्थागत सुधारको लागि अन्य लेखापरीक्षण संस्थाहरूबाट लगातार सहयोग प्राप्त भईरहेको ● अन्तर्राष्ट्रिय द्विपक्षीय, बहुपक्षीय दातृराष्ट्र एवं संस्थाले महालेखापरीक्षकको प्रतिवेदनलाई विश्वास गर्ने गरेको 	<p>वाह्य सरोकारवाला पक्षसँगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अन्तर्राष्ट्रिय असल प्रचलनको अवलम्बन गर्न कठिन ● वार्षिक प्रतिवेदनलाई सर्वसाधारणको पहुँचमा सहज पुर्याउन नसकिएको ● लेखापरीक्षण गरिने निकायहरूबाट आचारसंहिता दुरुपयोग गर्न उक्साउन सक्ने

निष्कर्ष

नेपालले लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा समयसापेक्ष परिवर्तनहरूलाई आत्मसात गर्न खोजेको छ। समयमा नै गुणस्तरीय लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्न वर्तमानमा अवलम्बन गरिएका लेखापरीक्षण पद्धति र कार्यविधि जतिसुकै राम्रा भए पनि कर्मचारीका कार्यशैली, आदत र आचरणमा परिवर्तन नआएसम्म त्यसको खासै अर्थ रहन्न। कर्मचारी र संस्थाको क्षमता विकास, नियन्त्रण, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रस्तुतिको व्यवस्थाले जवाफदेही प्रक्रियालाई सहज बनाउँछ। यसको लागि लेखापरीक्षण गरिने निकायहरूले निश्चित उद्देश्य तथा मापन योग्य कार्य सम्पादनको विकास गर्नुपर्दछ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालयलाई आफ्ना क्रियाकलापहरू सक्षम, निष्पक्ष, उत्पादनशील, मितव्ययी, छरितो, जनमुखी, उत्तरदायी, पारदर्शी र परिणाममुखी तरिकाले सञ्चालन गरी लक्षित वर्गले प्राप्त गरेको सेवा र त्यसबाट मुलुकको विकासमा परेको प्रभाव समेतको मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन गर्नु चुनौतीको विषय बनेको छ। आर्थिक कारोवारको बढ्दो आकार, कार्य जटिलता, प्रविधिमा आएको परिवर्तन अनुरूप लेखापरीक्षणमा पद्धतिको प्रयोग एवं कार्य क्षेत्रमा विस्तार गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। जब मुलुकको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्था इसाइ लागू गर्न तयार हुन्छ तब उसले विभिन्न प्रकारका लेखापरीक्षण अभ्यास (Audit Tools) औजारहरू एक पछि अर्को (Step by Step) गरी कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्दछ। यस्ता प्रक्रियाहरूको थालनीपूर्व (Before Pluggnig In) इसाई कार्यान्वयन रणनीतिक योजना बनाउन जरुरी छ।

सन्दर्भ सामग्री

- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३
- लेखापरीक्षण ऐन, २०४८
- सरकारी लेखापरीक्षण सञ्चालन मार्गदर्शन, २०६३
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयको रणनीतिक योजना, २०१०-२०१२ र २०१३-२०१५
- महालेखापरीक्षकबाट विभिन्न समयमा प्रकाशित लेखापरीक्षण पत्रिकाहरू
- विभिन्न वेबसाइटहरू

आर्थिक कार्यविधि र लेखापरीक्षण ऐनको अन्तरसम्बन्ध

✍ जीवन सुवेदी *

सरकारी कोषको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी तोक्न आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ र जिम्मेवारी पालनाको परीक्षणलाई व्यवस्थित गर्ने लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ कार्यान्वयनमा छ। यी दुई ऐनबाट प्रदत्त अधिकारको प्रयोग एवं पालना गर्ने क्रममा व्यावहारिक रूपमा देखापरेका असरका बारेमा यस लेखमा चर्चा गरिएको छ।

आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ सञ्चितकोष वा सरकारी कोषको सञ्चालन, बजेट तर्जुमा, निकास तथा खर्च गर्ने, लेखा राख्ने, आन्तरिक नियन्त्रणको व्यवस्था मिलाउने, लेखापरीक्षण, बेरुजू फछ्छ्यौट तथा असुल तहसिल गर्ने गराउने आदि आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित रूपबाट सञ्चालन गर्न गराउन तर्जुमा भएको हो। यो ऐनमा जिम्मेवारी पालना गर्ने पदाधिकारी र कार्यालयसमेतको परिभाषा गरिएको छ।

लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ ले सरकारी कारोबारको लेखापरीक्षण गर्ने लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा कुन कुन विषयको परीक्षण गर्नुपर्छ भन्ने कुरा स्पष्ट मार्ग निर्देशन गरेको छ। यसरी परीक्षण गर्दा उसले नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेत विचार गर्नुपर्ने अधिकार र दायित्वसमेत निर्धारण गरेको छ। लेखापरीक्षकले जुनसुकै विषयको परीक्षण गर्दा पनि अंग्रेजी अक्षर सीबाट बन्ने पाँच शब्द (C5) लाई आधार बनाएर अधि बढनुपर्दछ। यसबाट हरेक प्रश्नको उत्तर सिर्जनात्मक बन्न जान्छ। यी पाँच शब्दको छोटो जानकारी लिउँ।

१. Criteria	के कसरी, कहाँ, कसले, कहिले, किन गर्ने भनी तोकिएको जिम्मेवारीबारे थाहा दिलाउने काम यसले गर्छ। गर्नुपर्ने कार्यको दायित्व निर्धारणको परीक्षण यसमा हुन्छ। गर्नु हुने वा नहुने, गर्नुपर्ने वा नपर्ने भनी कानूनद्वारा निर्धारित कुरा र गर्दा वा नगर्दा अपनाउनुपर्ने प्रक्रियाका कुरा यस शीर्षकमा पर्दछन्।
२. Condition	Criteria को पालनाको अवस्था Condition हो। Criteria अवस्था बोध भएपछि के हुनुपर्नेमा के भए छ त भन्ने कुरा छर्लङ्ग हुनेछ। गर्नुपर्ने कार्यको विधि, प्रक्रिया, नतिजाको अपेक्षा के थियो अवस्था, कस्तो देखियो भन्ने कुरा पत्ता लगाउन लेखापरीक्षक सक्षम

* निर्देशक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

	हुनुपर्दछ । यस्तो परीक्षण गर्दा नै उसले नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता समेतको विचार गर्नुपर्दछ । गरेका कार्य औचित्यपूर्ण हो होइन भनी विवेकपूर्ण विश्लेषण गर्नुपर्ने अधिकार, कर्तव्य र दायित्व लेखापरीक्षकले यहाँनेर प्रयोग गर्नुपर्दछ । औचित्यको अधिकार प्रयोग गर्नु ठूलो चुनौती पनि हो ।
३. Cause	नतिजा सकारात्मक वा नकारात्मक जे भए पनि त्यसको कारण (Cause) समाहित हुन्छ । लेखापरीक्षकले कारण पत्ता लगाउनुपर्दछ ।
४. Consequences	कारण पत्ता लागेपछि नतिजामा परेको सकारात्मक वा नकारात्मक असर (Consequence) को जिम्मेवार पक्षको पहिचान हुनेछ । यसले तात्कालीन असर र दूरगामी असरको समेत सङ्केत गर्दछ । असर पत्ता लागेपछि भोलि निर्धारण गर्नुपर्ने नीति तय गर्न, हिँड्नुपर्ने बाटो बनाउन सम्बन्धित निकाय एउटा निष्कर्षमा पुग्न सक्दछ । यस्तो निष्कर्षबाट दण्ड वा पुरस्कारको विधि अवलम्बन गर्न समेत मद्दत पुग्दछ ।
५. Corrective Action	माथिका ४ कुरामा छर्लङ्ग भएपछि लेखापरीक्षकले भोलिको बाटो पहिल्याएर अगाडि बढ्ने निकास देखाउन सक्छ । सुधार (Correction) गर्ने उपाय देखाउनु (सुझाव दिनु) उसको दायित्व हो । अध्ययन र विश्लेषणबाट प्राप्त निचोडको आधारमा दिएको सुझाव प्रभावकारी पनि हुनसक्दछ ।

हरेक सरकारी पदमा नियुक्ति पाएका व्यक्तिको जिम्मेवारी कानूनले निर्धारण गरेको हुन्छ । जिम्मेवारी पालना गर्ने विधि र जिम्मेवारी पालना नगरेमा वा विधि नपुऱ्याई गरेमा हुने सजायसमेत कानूनमा नै व्यवस्थित गरिएको हुन्छ । राज्यको आर्थिक कारोबारलाई नियमित वा व्यवस्थित रूपबाट सञ्चालन गर्न गराउन आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ चैत्र ८ बाट र सो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक ठानी बनाएको आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ मार्ग १ बाट प्रचलनमा छ । जिम्मेवार व्यक्तिका लागि यी ऐन नियममा समेटिएका विषय Criteria हुन् । यी कुराको पालनाको परीक्षण गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ ले महालेखापरीक्षकलाई सुम्पेको छ । यी दुई ऐनले दुई पक्षलाई जिम्मेवारी सुम्पेको छ । हामीले प्रचलित सबै कानूनलाई यसै तवरबाट मनन गर्नुपर्ने हुन्छ । दफागत रूपमा माथिका दुई ऐनको अध्ययन गरौं ।

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
३.	संविधान, यो ऐन र प्रचलित कानूनको अधीनमा रही सञ्चितकोषको सञ्चालन महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले गर्नेछ ।	४(क)	विनियोजन ऐनबमोजिम विभिन्न सेवा तथा कार्यहरूमा खर्च गर्न विभिन्न शीर्षक तथा उपशीर्षकहरूमा स्वीकृत भएका रकमहरू तोकिएका सेवा तथा कार्यका निमित्त स्वीकृत सीमाभित्र रही सोही प्रयोजनको लागि खर्च गरिएको छ/छैन ।
		४(ख)	आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित कानूनको अनुसरण गरिएको छ/छैन र आम्दानी खर्च भएका कलमहरूको प्रमाण यथेष्ट छ/छैन ।
४.१	सञ्चितकोषको लेखा अद्यावधिक रूपमा राख्ने तथा त्यसको वार्षिक आर्थिक विवरण बनाउने कर्तव्य र उत्तरदायित्व महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुनेछ र त्यसको लागि लेखा दाखिला गराउने लगायतका अन्य कामको लागि महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले सरकारी कार्यालयलाई नेपाल राष्ट्र बैङ्क र अन्य बैङ्कहरूलाई जिम्मेवारी तोक्न सक्नेछ ।	४(ग)	तोकिएको ढाँचाअनुरूप लेखा राखिएको छ/छैन र त्यसले आर्थिक कारोबारको यथार्थ चित्रण गर्छ/गर्दैन ।
५.१ ५.२	आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नुपर्ने सरकारी कामकाज तथा विकास कार्यक्रमको निमित्त तोकिएबमोजिम बजेट तयार गर्ने गराउने उत्तरदायित्व अर्थ मन्त्रालयको हुनेछ । ५.१ बमोजिम बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं प्रगति समीक्षा गर्नको लागि अर्थ मन्त्रालयले माग गरेको आवधिक कार्य विवरण, आय-व्ययको अनुमान तथा संविधानको धारा ७७ को उपधारा (२) बमोजिम आङ्गनो कार्यालय र मातहतका	४(ङ)	नगदी जिन्सी तथा अन्य सरकारी सम्पत्ति समेतको हानि नोक्सानी र दुरूपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रणको पर्याप्त व्यवस्था गरिएको छ/छैन ।
		४(ठ)	कार्यक्रमअनुसार निर्धारित समय-भित्र प्रगति भएको छ/छैन तथा कामको गुणस्तर र परिमाण सन्तोषजनक छ/छैन ।
		४(ण)	लक्ष्य प्रगति तथा लागत खर्चको आँकडा राख्ने व्यवस्था पर्याप्त र भरपर्दो छ/छैन ।

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
	कार्यालयलाई छुट्याइएको बजेट निकासा, खर्च र लक्ष्यअनुसार भएको प्रगति विवरण अर्थ मन्त्रालयमा पेश गर्ने उत्तरदायित्व सम्बन्धित लेखाउत्तरदायी अधिकृतको हुनेछ ।		
५.३	मित्रराष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्थाबाट अनुदान र ऋणस्वरूप नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने नगदी वा जिन्सी सहायतालाई बजेटमा समावेश गर्नु गराउनुपर्नेछ । यस बाहेक अन्य प्रकारका सहायताको छुट्टै विवरण बजेटसाथ संसदमा पेश गर्नुपर्नेछ ।	४(छ) ४(ख)	सरकारी ऋण, जमानत, निक्षेप, ऋण निवारण कोष तथा ऋण विमोजनका निमित्त पर सारिएको र विमोचन गरिएको रकमहरूको लेखा यथार्थ छ/छैन । आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित कानूनको अनुसरण गरिएको छ/छैन र आम्दानी खर्च भएका कलमहरूको प्रमाण यथेष्ट छ/छैन ।
६.१	पेशकी खर्च ऐन वा विनियोजन ऐन जारी भएपछि स्वीकृत बजेट विवरणअनुसार अर्थ मन्त्रालयले दिएको अख्तियारीको आधारमा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको आदेश बमोजिम सञ्चितकोषबाट सम्बन्धित कार्यालयको नाममा बैङ्कमार्फत रकम निकासा दिइनेछ ।	४(ढ) ४(ठ)	स्वीकृत लागत खर्चको सीमाभित्र रही कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ/छैन र लागतको तुलनामा प्राप्त प्रतिफल मनासिब छ/छैन । कार्यक्रमअनुसार निर्धारित समयभित्र प्रगति भएको छ/छैन तथा कामको गुणस्तर र परिमाण सन्तोषजनक छ/छैन ।
६.२	अर्थ मन्त्रालयबाट कार्यालयगत बजेट विवरण र खर्च गर्ने अख्तियारी प्राप्त हुनासाथ सम्बन्धित मन्त्रालयले विभागीय प्रमुखलाई र विभागीय प्रमुखले मातहतका कार्यालय प्रमुखलाई खर्च गर्ने अख्तियारी दिनुपर्नेछ । तर विभाग नभएका कार्यालयहरूको हकमा मन्त्रालयले कार्यालय प्रमुखलाई अख्तियारी दिन सक्नेछ ।		
१०.१	कारोबारको लेखा प्रणाली नेपाल सरकारले तोकिएबमोजिम हुनेछ । त्यसरी नतोकिएसम्म हाल प्रचलित	४(ग)	तोकिएको ढाँचाअनुरूप लेखा राखिएको छ/छैन र त्यसले आर्थिक

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
१०.२	लेखा प्रणाली अनुसार कारोबारको लेखा राखिनेछ । कारोबारको लेखा महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट स्वीकृत भए-बमोजिमको ढाँचामा राख्नुपर्दछ ।		कारोबारको यथार्थ चित्रण गर्छ/गर्दैन ।
११.१	जिम्मेवार व्यक्तिले पत्येक कारोबार स्पष्ट देखिने गरी प्रचलित कानूनले तोके बमोजिमको रीत पुऱ्याई लेखा तयार गरी गराई राख्नुपर्नेछ ।	४(ख) ४(ग)	आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित कानूनको अनुसरण गरिएको छ/छैन र आम्दानी खर्च भएका कलमहरूको प्रमाण यथेष्ट छ/छैन । तोकिएको ढाँचाअनुरूप लेखा राखिएको छ/छैन र त्यसले आर्थिक कारोबारको यथार्थ चित्रण गर्छ/गर्दैन ।
१२.१ १२.२	प्रचलित कानूनबमोजिम नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने राजस्व तथा सरकारी रकम कार्यालयमा प्राप्त भएपछि तोकिएबमोजिम बैङ्क दाखिला गर्नुपर्नेछ । राजस्वको लगत तथा लेखा राख्ने तथा फाँटवारी पेश गर्ने, लेखापरीक्षण गराउने र त्यसको अभिलेख राख्ने उत्तरदायित्व कार्यालय प्रमुखको हुनेछ ।	४(च)	राजस्व, अरु समस्त आम्दानी र धरौटी समेतको लेखा ठीक छ/छैन मूल्याङ्कन गर्ने, असुल तहसिल गर्ने र लेखा राख्ने तरिकाहरूको सम्बन्धमा पर्याप्त नियमहरू छ/छैन, भए तिनीहरूको पालना गरिएको छ/छैन ।
१३.१	जिम्मेवार व्यक्तिले आङ्गनो जिम्मामा आएको सरकारी नगदीको हकमा सोही दिन वा त्यसको भोलिपल्ट र जिन्सी मालसामान भए सात दिनभित्र यथास्थानमा दाखिला गरी झेस्ता खडा गर्नुपर्नेछ ।	४(घ) ४(ङ) ४(ज)	सरकारी सम्पत्तिको लगत दुरुस्त र अद्यावधि छ/छैन, सरकारी सम्पत्तिको संरक्षण र सुप्रबन्धको पर्याप्त व्यवस्था छ/छैन । नगदी जिन्सी तथा अन्य सरकारी सम्पत्ति समेतको हानि नोक्सानी र दुरुपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रणको पर्याप्त व्यवस्था गरिएको छ/छैन । औद्योगिक तथा व्यावसायिक सेवाहरूको आम्दानी खर्च, लेखा, त्यसको जिन्सी नगदी मौज्जात तथा

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
			आर्थिक कारोबार सम्बन्धी व्यवस्था र नियमहरू पर्याप्त छन् छैनन् भए तिनीहरूको पालना गरिएको छ/छैन ।
१४.१	महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले महालेखा-परीक्षकले तोकेको म्यादभित्र प्रत्येक आर्थिक वर्ष सञ्चितकोषको अतिरिक्त विनियोजन, राजस्व, धरौटी, वैदेशिक अनुदान र ऋण सहायता तथा लगानीको लेखा र आर्थिक वर्षको केन्द्रीय लेखाको आर्थिक विवरण महालेखा-परीक्षकको कार्यालय समक्ष दाखिला गर्नु पर्नेछ ।	४(ख) ४(ठ) ४(ण)	आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित कानूनको अनुसरण गरिएको छ/छैन र आम्दानी खर्च भएका कलमहरूको प्रमाण यथेष्ट छ/छैन । कार्यक्रमअनुसार निर्धारित समयभित्र प्रगति भएको छ/छैन तथा कामको गुणस्तर र परिमाण सन्तोषजनक छ/छैन । लक्ष्य प्रगति तथा लागत खर्चको आँकडा राख्ने व्यवस्था पर्याप्त र भरपर्दो छ/छैन ।
१४.२	लेखाउत्तरदायी अधिकृतले मातहत कार्यालय समेतको प्रत्येक आर्थिक वर्षको सम्पूर्ण आय-व्ययको केन्द्रीय आर्थिक विवरण तयारी गरी महालेखा नियन्त्रक कार्यालय र महालेखापरीक्षकको कार्यालय समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।		
१४.३	जिम्मेवार व्यक्तिले कारोबारको लेखा र सम्बन्धित कागजात तोकिएको कार्यालयमा वा लेखापरीक्षक समक्ष तोकिए-बमोजिमको दाखिला गर्नुपर्नेछ ।		
१५	यस परिच्छेदबमोजिम राख्नुपर्ने कारोबारको लेखा ठीकसँग नराखेको कारणबाट नेपाल सरकारलाई कुनै किसिमको हानि नोक्सानी तथा क्षतिपूर्ति जिम्मेवार व्यक्तिबाट सरकारी बाँकी सरह असुल उपर गरिनेछ ।	४(ट)	उपलब्ध स्रोत, साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ/छैन र हानी नोक्सानी नहुने गरी सम्भार तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ/छैन ।

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
१६.१ १६.३	महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले तोकिए बमोजिम आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने, गराउनेछ । आन्तरिक लेखापरीक्षण वा अन्तिम लेखापरीक्षण हुँदा सरकारी नगदी वा जिन्सी मालसामानको लगत छुट गरेको देखिएमा वा सो लगत कुनै परिवन्दबाट गोलमाल भई नेपाल सरकारको हानी नोक्सानी भएको देखिएमा त्यसको सूचना प्राप्त हुनासाथ सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख वा विभागीय प्रमुखले त्यस्ता हानि नोक्सानी भएको रकम असुल गरी कसूरको मात्राअनुसार विभागीय कारवाही समेत गर्नुपर्नेछ ।	४(ड) ४(ट)	नगदी जिन्सी तथा अन्य सरकारी सम्पत्ति समेतको हानि नोक्सानी र दुरूपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रणको पर्याप्त व्यवस्था गरिएको छ/छैन । उपलब्ध स्रोत, साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ/छैन र हानि नोक्सानी नहुने गरी सम्भार तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ/छैन ।
२५.१	कर्मचारी सरुवा वा बढुवा हुँदा वा अवकाश प्राप्त गर्दा वा लामो अवधिमा काजमा वा विदामा रहँदा आङ्गनो जिम्ममा रहेको नगदी जिन्सी वा सरकारी कागजात म्याद तोकिएकोमा तोकिएको म्यादभित्र र म्याद नतोकिएकोमा एक्काइस दिनभित्र तोकिए बमोजिम बरबुभारथ गरी तोकिएको ढाँचामा बरबुभारथको प्रमाणपत्र लिनु-पर्नेछ ।	४(ड) ४(घ)	नगदी जिन्सी तथा अन्य सरकारी सम्पत्ति समेतको हानि नोक्सानी र दुरूपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रणको पर्याप्त व्यवस्था गरिएको छ/छैन । सरकारी सम्पत्तिको लगत दुरुस्त र अद्यावधि छ/छैन, सरकारी सम्पत्तिको संरक्षण र सुप्रबन्धको पर्याप्त व्यवस्था छ/छैन ।
२६.१	कार्यालयको सरकारी तहबिल तथा जिन्सी भण्डार आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्दा वा अन्तिम लेखापरीक्षण गर्दा वा कुनै तवरले जाँच हुँदा सरकारी रकम मस्यौट भएको देखिन आएमा सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख वा तालुक कार्यालय वा तोकिएको अधिकारीले प्रचलित कानूनबमोजिम सो मस्यौट गर्ने उपर आवश्यक कारवाही गर्नु गराउनुपर्नेछ ।	४(ड) ४(ज)	नगदी जिन्सी तथा अन्य सरकारी सम्पत्ति समेतको हानि नोक्सानी र दुरूपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रणको पर्याप्त व्यवस्था गरिएको छ/छैन । कुनै काम अनावश्यक रूपमा दोहोरो हुने गरी विभिन्न कर्मचारी वा निकायबाट गरिएको वा कुनै आवश्यक काम गर्न छुटाएको छ/छैन ।

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
२६.२	अन्तिम लेखापरीक्षण गर्दा सरकारी तहबिल तथा जिन्सी भण्डारको कुनै रकम वा जिन्सी मस्यौट भएको देखिएमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आङ्गनो रायसाथ प्रचलित कानूनबमोजिम त्यस्तो मस्यौट गर्ने व्यक्ति उपर कारवाही चलाउन सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख वा विभागीय प्रमुख समक्ष लेखी पठाउनेछ ।	४(ट)	उपलब्ध स्रोत, साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ/छैन र हानी नोक्सानी नहुने गरी सम्भार तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ/छैन ।
२७.१	कार्यालयमा प्राप्त हुन आएको सम्पूर्ण नगदी जिन्सीको संरक्षणको प्रबन्ध मिलाउनु जिम्मेवार व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ । कार्यालयमा प्राप्त हुन आएको रकम तोकिएको काममा मात्र खर्च गर्न पाइनेछ । तोकिएको काम बाहेक अन्य काममा खर्च गरेको देखिएमा जिम्मेवार व्यक्तिबाट यस्तो खर्च रकम असुल उपर गरी विभागीय कारवाही समेत गर्न सकिनेछ ।	४(क) ४(ट)	विनियोजन ऐनबमोजिम विभिन्न सेवा तथा कार्यहरूमा खर्च गर्न विभिन्न शीर्षक तथा उपशीर्षकहरूमा स्वीकृत भएका रकमहरू तोकिएका सेवा तथा कार्यका निमित्त स्वीकृत सीमाभित्र रही सोही प्रयोजनको लागि खर्च गरिएको छ/छैन । उपलब्ध स्रोत, साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ/छैन र हानी नोक्सानी नहुने गरी सम्भार तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ/छैन ।
२८	यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम जिन्सी निरीक्षण गर्दा टुटफुट तथा बेकम्मा भई काम नलाग्ने भनी प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको मालसामानहरू कार्यालय प्रमुखले आवश्यक जाँचबुझ गर्दा लिलाम बिक्री गर्नुपर्ने भनी ठहर्‍याएको मालसामान तोकिएबमोजिमको कार्यविधि अपनाई लिलाम बिक्री गर्न सकिनेछ ।	४(ट)	उपलब्ध स्रोत, साधन तथा सम्पत्तिको समुचित उपयोग भएको छ/छैन र हानि नोक्सानी नहुने गरी सम्भार तथा संरक्षणको उचित व्यवस्था गरेको छ/छैन ।
३१.	लेखाउत्तरदायी अकृत, जिम्मेवार अधिकृत, विभागीय प्रमुख, कार्यालय प्रमुख तथा लेखा अधिकृत एवं	४(झ)	कार्यालयको सङ्गठन, व्यवस्थापन तथा कार्य विभाजन यथेष्ट र

दफा	आर्थिक कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी आर्थिक कार्यविधि ऐनको विभिन्न दफामा भएको व्यवस्था	दफा	लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गर्दा परीक्षण गर्नुपर्ने लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्था
	जिन्सीमा काम गर्ने अधिकारीको काम, कर्तव्य, अधिकार तथा जिम्मेवारी तोकिएवमोजिम हुनेछ ।		समुचित छ/छैन र सो अनुसार कार्य सञ्चालन भएको छ/छैन ।

लेखापरीक्षकले माथिका सबै दफामा भएको व्यवस्थाको परीक्षण गर्दा लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको व्यवस्थाका अतिरिक्त दफा ५(१) र (२) मा भएका निम्न व्यवस्थाको प्रयोग तथा पालना गर्नुपर्दछ ।

५. महालेखापरीक्षकले औचित्यको दृष्टिकोणबाट परीक्षण गर्ने कुराहरू:

(१) देहायका कुराहरूको सम्बन्धमा महालेखापरीक्षकले औचित्यको विचार गरी परीक्षण गर्नेछ :-

(क) निकासी अनुसार खर्च गरेको भए तापनि बेमुनासिब तरिकाले वा चल अचल राष्ट्रिय धन बरबाद हुने गरी खर्च भएको महालेखापरीक्षकको चित्तले देखेमा त्यस्तो खर्च र निकासीको सम्बन्धमा, र

(ख) चल अचल राष्ट्रिय धनको अनुदान वा राजस्वको अभिहस्ताङ्कन वा खानी, जङ्गल, जलशक्ति, आदिको सुविधा प्रदान सम्बन्धमा पट्टा, लाइसेन्स, अधिकार र कुनै अन्य प्रकारबाट राजस्व वा चल अचल राष्ट्रिय धन त्याग गर्ने गरी जारी गरिएका सबै निकासीहरूको सम्बन्धमा ।

(२) आय-व्यय सम्बन्धी लेखापरीक्षणको काम हुँदा बेरुजुका सामान्य कलमहरू र औचित्यको दृष्टिकोणबाट महालेखापरीक्षकले उल्लेखनीय नदेखेका अन्य कलमहरू समेत आफ्नो प्रतिवेदनमा नपार्न पनि सक्नेछ ।

लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ र ५ मा भएको व्यवस्थालाई आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ४५ मा यसरी समेटिएको छ:

अधिकार प्राप्त अधिकारीले सरकारी रकम निकासी दिँदा वा खर्च गर्दा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यको दृष्टिकोणले सरकारी रकम निकासी दिन वा खर्च गर्नुपर्नेछ । कारोबार लेखाङ्कन भएपछि पनि भए गरेका कारोबारमा आन्तरिक जाँच गरी वा गराई ठीक छ भन्ने कुरामा विश्वस्त हुनुपर्नेछ । (यहाँ लेखापरीक्षण ऐनको दफा ४ मा भएको (क) देखि (ग) सम्मका व्यवस्था र दफा ५(१) (क) र (ख) को व्यवस्थालाई हुबहु समावेश गरिएको छ । साथै सो नियमको (घ) मा आर्थिक विवरणले त्यसमा लेखिएको अवधिको आर्थिक कारोबारको यथार्थ चित्रण गर्दछ भन्ने व्यहोरा र (ध) मा आवधिक आर्थिक विवरणहरू समयमा तयार भएका छन् र समयमा पेश हुने गरेका छन् भन्ने व्यहोरासमेत थप गरिएको छ ।)

आफूले पाएको कुनै पनि जिम्मेवारी इमान्दारीपूर्वक सम्पन्न गर्न दुई कुरामा ध्यान दिनु जरुरी छ । पहिलो नियम कानूनको राम्रोसँग अध्ययन मनन गर्नु र दोस्रो कार्यान्वयन गर्नु । माथि चर्चा गरिएका दुई ऐनमध्ये एउटा ऐनले गर्नुपर्ने काम निर्धारण गरेको छ भने अर्को ऐनले त्यस्तो व्यवस्थाको पालनाको परीक्षण गर्नुपर्ने जिम्मेवारी निर्धारण गरेको छ । आर्थिक कार्यविधि पालना गर्नुपर्ने दायित्व भएकाहरूका लागि आर्थिक कार्यविधि ऐन र लेखापरीक्षण गर्ने दायित्व भएकाहरूलाई लेखापरीक्षण ऐन Criteria हुन् । (सबै प्रचलित ऐन कानून सरोकारवालाको लागि Criteria हुन् ।) यसबाट यी दुवै ऐनको अन्योन्याश्रित सम्बन्धको पुष्टि हुन्छ ।

सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन र यत्नका केही आयामहरू

✍ दामोदर पुडासैनी 'किशोर' *

पृष्ठभूमि

राज्यले सदैव सार्वजनिक जवाफदेही, सुशासन र भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा जोड दिएको हुन्छ। प्रतिस्पर्धा, पारदर्शिता र जवाफदेही ढङ्गबाट राष्ट्रमा सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सञ्चालन गर्न सक्ने हो भने त्यस्तो खरिदमा खर्च हुने देशको ठूलो हिस्साको सदुपयोग हुन सक्तछ। राज्यको करिब ३० प्रतिशत बजेट निर्माण सेवा, परामर्श सेवा र वस्तु खरिदमा खर्च हुने गरेको छ। सार्वजनिक संस्थाहरू, आंशिक वा पूर्ण रूपमा नेपाल सरकारको आर्थिक सहयोगमा कारोबार सञ्चालन गर्ने बोर्ड, समिति, विश्वविद्यालय, स्थानीय निकायहरूले गर्ने खरिद परिमाण जोड्दा यो प्रतिशत निक्कै बढी हुन जान्छ।

नेपाल बिद्युत प्राधिकरण, दुग्ध विकास संस्थान, नेपाल राष्ट्र बैङ्क, नेपाल दूर सञ्चार प्राधिकरणजस्ता देशका ठूला आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालक संस्थानहरूको प्रमुख क्रियाकलाप सार्वजनिक खरिदमै केन्द्रीत छ। सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा कानुनी र प्रक्रियागत अस्पष्टता नहुने, दामकाम गर्नेसँग समुचित ज्ञान हुने, अनुचित लाभ लिने प्रवृत्ति दुरुत्साहित हुने र केन्द्रीय निकायहरूबाट प्रतिफलमुखी अनुगमन हुने हो भने सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापनले राज्यलाई अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन सक्तछ। प्रतिस्पर्धा, स्वच्छता, इमान्दारिता, जवाफदेहिता, विश्वसनीयता, मितव्ययी र विवेकपूर्ण ढङ्गले सार्वजनिक खरिद गर्ने र त्यसबाट अधिकतम प्रतिफल हासिल गरी समानताको व्यवहार गर्न सार्वजनिक खरिद प्रणालीलाई राज्यले ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ।

खरिद व्यवस्थापन नियमित, मितव्ययी, कार्यदक्षी, प्रभावकारी र विवेकी रूपमा सञ्चालन गर्न सकियो भने मात्र समयमै उपयुक्त परिमाण र गुणस्तरमा वस्तु वा सेवा उपलब्ध गराउन सकिन्छ। खरिद व्यवस्थापन चुस्त र दुरुस्त हुनु भनेको राज्य धेरै हदसम्म सकारात्मक आर्थिक क्रियाकलापमा अधि बढेको सङ्केत हो।

* निर्देशक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

सार्वजनिक खरिद र खरिद व्यवस्थापनका ढाँचाहरू

कुनै एक पक्षले मूल्य भुक्तान गरी अर्को पक्षबाट कुनै बस्तु वा सेवा उपलब्ध गर्नुलाई सामान्यतया 'खरिद' (Procurement) भनिन्छ। अर्को शब्दमा कुनै एक पक्षले आफ्नो उद्देश्य प्राप्त गर्न उचित परिमाणको बस्तु तथा सेवाको बजारमा निहित प्रतिस्पर्धी मूल्य भुक्तान गरी निर्धारित प्रक्रियाद्वारा त्यस्ता बस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने कार्य नै 'खरिद' हो। राज्यले सङ्कलन गरेको राजश्व रकमबाट बस्तु वा सेवा खरिद गर्ने कार्यनै सार्वजनिक खरिद हो।

राज्यले जनताद्वारा निर्मित कानूनद्वारा निर्धारित प्रक्रियाहरूको अवलम्बन गरी जनताले तिरेको कर जनताकै हितमा आवश्यक पर्ने सामान, बस्तु वा सेवा उपलब्ध गर्ने कार्य नै सार्वजनिक खरिद हो। सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ अनुसार "खरिद' भन्नाले सार्वजनिक निकायले कुनै मालसामान, परामर्श सेवा वा अन्य सेवा प्राप्त गर्ने वा कुनै निर्माण कार्य गर्ने वा गराउने कार्य हो" भनी परिभाषित गरिएको छ।

वर्तमान समयमा विश्वमा विभिन्न ढाँचाका खरिद व्यवस्थापन ढाँचाहरू प्रयोगमा आइरहेछन्। विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूले आ-आफ्ना उद्देश्य परिपूर्तिका लागि आ-आफ्नै ढङ्गका खरिद निर्देशिका (Procurement Guidelines) हरू प्रयोगमा ल्याइरहेका छन्। विश्वमा प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय खरिद व्यवस्थापन ढाँचाहरू अध्ययन गर्दा त्यस्ता ढाँचाहरूमा कानुनी उद्देश्य, खरिद विधि, प्रतिस्पर्धात्मक बोलपत्र प्रणाली, जवाफदेहिता र पारदर्शिता, खरिदसम्बन्धी नियमनकारी संस्था, समितिहरू, तालिम प्रदायक संस्था एवं स्वतन्त्र पुनरावलोकन संस्था आदिको व्यवस्था गरेको पाइन्छ।

विश्वमा आर्थिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न केही निकायहरूको बर्चस्व उच्च छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका निकायहरूले आफ्नो छुट्टै खरिद निर्देशिकाहरू सञ्चालनमा ल्याएका छन्। उदाहरणका लागि विश्व बैङ्क, युरोपेली समुदाय, एशियाली विकास बैङ्कलगायतका सङ्घ-संस्थाका आ-आफ्नै निर्देशिकाहरू सञ्चालनमा छन्।

नेपालमा सार्वजनिक व्यवस्थापनसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ९९ मा आर्थिक कार्यविधि नियमित र व्यवस्थित गर्ने प्रावधान समेटिएको छ। सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन गर्न सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ र सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ कार्यान्वयनमा रहेको छ। सार्वजनिक खरिद ऐनको प्रस्तावनामा लेखिएको छ – 'सार्वजनिक खरिदसम्बन्धी कार्यविधि, प्रक्रिया तथा निर्णयलाई अभूत बढी खुला, पारदर्शी, वस्तुनिष्ठ र विश्वसनीय बनाउन र सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा प्रतिस्पर्धा, स्वच्छता, इमान्दारिता, जवाफदेहिता र विश्वसनीयता प्रवर्द्धन गरी मितव्ययी तथा विवेकपूर्ण ढङ्गबाट सार्वजनिक खर्चको अधिकतम प्रतिफल हासिल गर्न र सार्वजनिक निकायले निर्माण

कार्य गर्दा गराउँदा, मालसामान, परामर्श सेवा तथा अन्य सेवा खरिद गर्दा त्यस्तो खरिद व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि गरी उत्पादक, विक्रेता, आपूर्तिकर्ता, निर्माण व्यवसायी वा सेवा प्रदायकलाई विना भेदभाव सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा सहभागी हुने अवसर सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले' यो ऐनको व्यवस्था गरिएको छ ।

वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानबीच स्वच्छ प्रतिस्पर्धा कायम गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई अझ बढी खुला, उदार, बजारमुखी तथा प्रतिस्पर्धी बनाउन, स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट उत्पादक वा वितरकको व्यवसायिक क्षमता विकास गरी राष्ट्रिय उत्पादकत्व वृद्धि गर्न, बजारलाई अवाञ्छित रूपमा हस्तक्षेप हुनबाट संरक्षण प्रदान गर्न, एकाधिकार तथा नियन्त्रित व्यापारिक अभ्यासलाई नियन्त्रण गरी उत्पादित वस्तु वा सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि गराई प्रतिस्पर्धी मूल्यमा उपभोक्ता समक्ष पुऱ्याउने काममा प्रोत्साहन गर्न तथा सर्वसाधारणको आर्थिक हित तथा सदाचार कायम गर्न प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, २०६३ लागू भएको छ ।

त्यसै गरी सार्वजनिक निर्माण कार्यमा आवश्यक गुणस्तर कायम राख्न निर्माण व्यवसायीहरूको प्रवर्द्धन तथा विकास गरी निर्माण व्यवसाय सञ्चालन गर्ने आवश्यक व्यवस्थाकोलागि निर्माण व्यवसाय ऐन, २०५५ क्रियाशील छ ।

सार्वजनिक खरिदका उद्देश्यहरू

सार्वजनिक खरिदको मुख्य उद्देश्य ठीक समय, ठीक प्रक्रिया र ठीक मूल्यमा उचित मालसामान सार्वजनिक कार्य र सेवा उपलब्ध गराउनु हो । पारदर्शी ढङ्गले खरिद प्रक्रिया सञ्चालन भएमा यसले सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारिता बढ्न सक्तछ । बोलपत्र मूल्याङ्कनका आधारहरू सार्वजनिक गर्ने, सार्वजनिक रूपमा बोलपत्र खोल्ने, निर्णयका जानकारीहरूको सूचना प्रवाह गर्नेजस्ता निकायहरू यसको लागि जरुरी हुन्छ । प्रतिस्पर्धालाई बढावा दिने तथा खुला बजार अवधारणालाई प्रोत्साहन गर्नु पर्दछ ।

खर्च रकमको प्रभावकारितामा जोड दिने तथा जनताबाट आर्जन गरिएको कर रकमबाट सार्वजनिक खरिद गरिने भएकोले खर्चको अत्यधिक प्रभावकारिता ल्याउन उन्मुख हुनु पर्दछ । स्वच्छता, समान अवसर र निष्पक्षतालाई बढावा दिने साथै खुला प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना गरी सबैको बराबर पहुँच र भेदभावहीन प्रणालीको विकास गरिनु पर्दछ । भ्रष्टाचार रहित सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन सञ्चालन गरिनु पर्दछ । कर्मचारीको जवाफदेहिता, पारदर्शी निर्णय प्रक्रिया, निष्पक्ष वातावरण, प्रक्रियाहरूमा सरलता, खुला प्रतिस्पर्धा, कार्यमा इमान्दारिताको प्रत्याभूति, कार्यदक्षतामा निखारपनजस्ता पक्षहरूलाई जोड दिनु पर्दछ ।

सार्वजनिक खरिद प्रणाली केन्द्रिकृत ढङ्गले सञ्चालन नगरी विकेन्द्रीत खरिद प्रणाली अवलम्बन गर्नु पर्दछ। स्थानीय स्वायत्त शासनलाई प्रोत्साहित गरी स्थानीय पूर्वाधार विकासको तर्जुमा गर्ने, कार्यान्वयन र प्रतिफल पनि स्थानीय तहमै हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ। खरिद प्रक्रिया सरल र सहज ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न सकिने हुनुपर्दछ। शर्तहरू, प्रक्रियाहरू, सञ्चालन प्रणाली आदि सबैले सजिलै बुझ्न सक्ने हुनुपर्दछ। सार्वजनिक खरिद प्रणाली मितव्ययी, कार्यदक्षी र प्रभावकारी हुनु जरुरी छ। धेरै विकल्पहरूमध्ये कम खर्चिलो र शीघ्रातिशीघ्र कार्य सम्पन्न गर्न मिल्ने प्रणाली सञ्चालन गर्न उपयुक्त हुन्छ।

सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापनका समस्याहरू

खरिद व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता नहुनु : देशको कुल खर्चको ठूलो हिस्सा सार्वजनिक खरिदमा खर्चिने गरिएको आँकडाबाट देखिएको छ। यद्यपि सार्वजनिक खरिद पारदर्शी, मितव्ययी, र प्रतिफलमुखी नभएको, सार्वजनिक खरिदबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त नभएको आदि कारणबाट नेपालमा सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन प्रभावकारी बन्न सकेको पाइँदैन।

जिम्मेवारी नलिने प्रवृत्ति : कानूनद्वारा निर्दिष्ट तहले निर्णय नगरी तालुक तह वा निकायको मुख ताक्ने प्रवृत्ति व्याप्त छ। खरिदसम्बन्धी ज्ञान, शिप र क्षमताको कमीको कारण खरिद प्रक्रिया सञ्चालन, निर्णय र पेशागत उत्तरदायित्व बहन गर्ने कार्यमा न्युनता देखिएको छ। आवश्यक नै नपरेका विषयहरूमा पनि राय माग गर्न परामर्शदाताहरू र अन्य निकायहरूको सेवा लिने प्रवृत्ति बढ्दो छ। खरिद प्रक्रिया ठीक नभएको भनी कर्मचारीले व्यवसायीलाई, व्यवसायीले कर्मचारीलाई र आम जनमानसले सरकारलाई दोष लगाउने परिपाटीले खरिद प्रक्रिया भरपर्दो बन्न सकेको छैन।

निर्णय प्रक्रियामा चूस्तताको अभाव : नेपालमा खरिद व्यवस्थापनको सबैभन्दा ठूलो समस्या निर्णय प्रक्रियामा रहेको देखिन्छ। खरिद प्रक्रियामा निर्णय गर्न उत्साहित हुनु पर्नेमा निर्णय गर्ने पक्ष सदैव डर र त्रासमा रहनु पर्ने परिस्थिति कानूनले सिर्जना गरेको छ। सार्वजनिक निर्माण, परामर्श सेवा र सामानहरू उपलब्ध गर्दा निर्णय प्रक्रियामै लामो समय खर्चिनु पर्ने र निर्णय गर्ने पदाधिकारी कुनै न कुनै रूपमा दोषी ठहरिने परिपाटीले पनि खरिद निर्णय सम्बद्ध कर्मचारी वा पदाधिकारीको लागि फलामको चिउरा सावित भएको छ। बोलपत्र माग गरेर र परामर्शदाता आह्वान गरेर लामो समयसम्म निर्णय गर्ने आँट नगर्नु एउटा टड्कारो समस्या सिर्जिएको पाइन्छ।

सार्वजनिक खरिदमा सम्बद्ध जनशक्तिमा विशेषज्ञताको अभाव : सार्वजनिक खरिदका ऐन, नियमहरूमा एकरूपता नभएको, सार्वजनिक खरिदमा सम्बद्ध जनशक्तिमा ज्ञान, शिप र क्षमताको अभाव रहेको, कर्मचारी र व्यवसायीहरू पेशागत मर्यादाको कमी रहेको, सम्बद्ध कर्मचारीहरूमा

सीप विकास गर्ने र तालिम उपलब्ध गराउने क्रियाकलापहरूमा उल्लेखनीय उत्साह नभएकोजस्ता कारणहरूले सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।

दर र नम्सहरू यथार्थपरक नभएको : निर्माण तथा अन्य क्षेत्रका दरहरू समयानुकूल र स्थानअनुकूल रूपमा परिमार्जनको अभाव छ । एक स्थानको कार्य गर्न अर्को स्थानको दर प्रयोग गरिने परिपाटीले लागत अनुमान नै भरपर्दो र यथार्थपरक ढङ्गले तयार नहुने स्थिति छ । परिणामतः कार्य शुरु गरिसकेपछि मूल्य समायोजनमा बढी समय, श्रम र पूँजी खर्चिनु पर्ने, कार्यसंशोधन (भेरियसन) गरिरहनु पर्ने, मूल्य र परिमाण यथार्थपरक नबन्दा निर्माण व्यवसायी वा कबुलकर्ताले बीचमै कार्य छोडिदिनेजस्ता समस्याहरू सिर्जिएका छन् ।

प्रमाणहरूको यथार्थता पहिचान नगरी बोलपत्र फिर्ता लिने स्वीकृति : बोलपत्र दाखिला गरेको बोलपत्रदाताले खुल्ने अन्तिम समयसम्म पनि फिर्ता लिन चाहेमा नखोली फिर्ता गर्न सक्ने प्रावधान कानूनमा रहेको छ । कुनै बोलपत्रदाताले कार्य नगर्ने तर अन्य बोलपत्रदातासँग अदृश्य फाइदा उठाउने मनशायले आधिकारिक प्रमाणहरू नै समावेश नगरी बोलपत्र पेश गरेको रहेछ भने पनि उसमाथि प्रश्न उठाउन नमिल्ने परिस्थिति छ । यसले प्रतिस्पर्धाको अवस्था फितलो बन्ने गर्दछ ।

नकारात्मक प्रभावहरूको आडमा खरिद व्यवस्थापन सञ्चालन गर्ने : खरिद क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा डर धम्की र अनुचित प्रभाव पार्ने, गुणस्तरको पर्वाह नगरी आर्थिक तथा अन्य प्रलोभनका भरमा नाफा उन्मुख प्रवृत्तिमा लीन हुने, व्यवसायिक र पेशागत मर्यादाको पर्वाह नगरी कार्य गर्ने, गुणस्तर र परिमाण नै घटाएर नाफा गर्ने प्रवृत्तिले बढावा पाउनेजस्ता क्रियाकलापहरूले खरिद व्यवस्थापन कार्य उद्देश्यअनुरूप प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।

स्पेशिफिकेशन बेगरका कार्य गर्ने प्रवृत्ति र निश्चित ब्राण्ड र स्पेशिफिकेशनको प्रयोग : कार्य सञ्चालन गर्नुपूर्व कार्यको स्तर र प्रयोग गर्नुपर्ने सामाग्रीहरूको स्पेशिफिकेशन निर्धारण गरिएको हुन्छ । तर, व्यवसायीहरूसँग पर्याप्त स्रोत साधनहरू उपलब्ध नहुने परिप्रेक्ष्यमा स्पेशिफिकेशन बेगरको र स्पेशिफिकेशन जाँच गर्ने पक्षले पनि त्यसतर्फ ध्यान नै नदिई उपयुक्त ठहर्‍याउने परिपाटीले बढावा पाइरहेछ । त्यस अतिरिक्त कुनै निश्चित ब्राण्ड वा स्पेशिफिकेशनकै सामान चाहिने आवश्यकता पहिचान गर्ने परिपाटीले प्रतिस्पर्धाको स्तरलाई खुम्च्याएको पाइन्छ ।

परामर्श सेवा र निर्माण कार्यबीचमा तालमेलको अभाव : निर्माण कार्य र परामर्श सेवाबीच तालमेल हुनेगरी कार्य दिइएन भने वा विविध कारणहरूले निर्माण कार्यहरूमा बीचमै अवरोध आयो भने पनि परामर्शदाताले कार्य नै सम्पादन नगरेको अवस्थामा पनि परामर्श सेवा वापतको रकम भुक्तानी गर्नु पर्ने हुन्छ । ठूला-ठूला निर्माण कार्यस्थलमा धेरै परामर्शदाताहरू सम्बद्ध हुने हुँदा तिनीहरू बीचमा समन्वय गर्न पनि गाह्रो हुन्छ ।

बैकल्पिक प्रस्तावित जनशक्ति : परामर्शदाताहरूले शुरुमा उच्च ज्ञान, योग्यता र क्षमता भएका जनशक्ति हर कार्यमा संलग्न हुने भनी प्रस्ताव पेश गर्ने तर कार्यस्थलमा उल्लेखितभन्दा कम

योग्यता र क्षमता भएको जनशक्ति खटाउने प्रवृत्तिले परामर्श सेवा वापत उच्च गुणस्तरका जनशक्तिको लागि रकम व्यहोरे पनि कम क्षमतावानको निर्देशनमा कार्यसम्पन्न गर्नु पर्ने बाध्यता छ ।

क्षतिपूर्ति असुल गर्न कडाइपनको अभाव : सामान्यतः परामर्शदाताले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्य र उसको पेशागत उत्तरदायित्व पहिले नै यकिन गरिएको हुन्छ । तर, कार्यको सिलसिलामा परामर्शदाताको रेखादेखि नपुगेर, परामर्शदाताको निर्देशन र निचोड अनुसार कार्य गर्दा क्षति व्यहोर्नु परे त्यसको पूर्ति परामर्शदाताबाट व्यहोर्न बाध्य पार्ने प्रचलन छैन । विकसित मुलुकहरूमा परामर्शदाताको पेशागत उत्तरदायित्व बीमा (Professionsl Liability Insurance) गराउने चलाउने व्यवस्था भएको पाइन्छ । तर, हामीकहाँ त्यस्तो व्यवस्था भएको देखिँदैन ।

एकमुष्ठ रकमको व्यवस्था : कतिपय ठूला निर्माण आयोजनाका परामर्शदाताको बिल अफ क्वाण्टिटीजमा एकमुष्ठ रकम (Provisional Sums) को व्यवस्था गरी त्यसबाट अध्ययन, भ्रमणजस्ता खर्च गरेको देखाउने प्रचलन पाइन्छ । यसले आयोजनाको मूल कार्यभन्दा अन्यत्रितर खर्च गर्ने प्रवृत्ति समेत बढेको पाइन्छ ।

परामर्शदाता मार्फत गरिने खर्चमा भवन र सवारी साधनजस्ता खर्चहरू पनि समावेश गरिनु : विदेशी सहयोगबाट सञ्चालित एवं ठूला आयोजनाहरू सञ्चालनका क्रममा परामर्शदाता मार्फत घर, गाडी, मोटरसाइकल, कम्प्युटरजस्ता सामानहरू खरिद गर्ने क्रम बढ्दो छ । यसले बजेट अदृश्य रूपमा अनियन्त्रित हुने, परामर्शदातामार्फत त्यस्ता सामानहरू उपलब्ध गरी आयोजना वा तालुक निकायले प्रयोग गर्ने, आयोजना लागत आनवश्यक रूपमा बढ्नेजस्ता समस्याहरूले जरो गाड्ने देखिन्छ ।

वैदेशिक ऋण र वैदेशिक परामर्शदाताको बढ्दो प्रभाव : वैदेशिक ऋणमा सञ्चालित आयोजनाहरू सञ्चालन गर्दा दातृराष्ट्र एवं संस्थाहरूको शर्तका कारणले ऋण एवं सहयोगमा सञ्चालित आयोजनाहरूमा वैदेशिक परामर्शदाताहरूको संलग्नता बढ्दै गएको छ । त्यसैगरी कतिपय ठूला आयोजनाहरूमा नियुक्त परामर्शदाताको कामको सुपरीवेक्षण गर्न विद्यमान जनशक्ति र श्रोतले नभ्याउने कारण दर्शाई अर्को परामर्शदाता नियुक्त गरी ती आयोजनाहरूको सुपरीवेक्षण कार्य गराएको पाइन्छ ।

कार्य संशोधन (भेरिएशन) एक जटिल समस्या : तोकिएको समय र परिमाणमा कार्य सम्पन्न नगर्ने परिपाटीले कार्य संशोधन (भेरिएशन) अत्यधिक मात्रामा हुने गरेको छ । खरिद व्यवस्थापन ठीक समय र परिमाणमा गर्न नसकेर, लागत अनुमान नै सही दर र परिमाणको आधारमा तयार गर्न नसकेर कार्य संशोधन (भेरियसन) को अवस्थाले बढावा पाइरहेको छ । कार्यतालिका अनुसार कार्य सम्पन्न नगर्नु, भेरिएशनको माध्यमले परिमाण र दरमा संशोधन गर्ने, पूर्व

सञ्चालित कार्यभन्दा फरक प्रकृति, परिमाण र दरका कार्यलाई पनि भेरिएशनका नाममा बिद्यमान व्यवसायी वा आपूर्तिकर्ता नै कार्य सम्पादन गराउनेजस्ता क्रियाकलापहरूले भेरिएशनका नाममा आर्थिक भार व्यहोर्न पर्ने स्थिति छ ।

बीमा सञ्चालनमा फितलोपन : बीमाको निश्चित लागत अनुमान तयार गरी बीमाङ्क निर्धारण गर्ने गरिएको छैन । व्यवसायीले बील अफ क्वाण्टिजमा उल्लिखित बीमा वापतको सबै रकम प्रथम भुक्तानी बीलमै लिने परिपाटी छ तर त्यस्ता व्यवसायी वा आपूर्तिकर्ताले निर्दिष्ट गरिए अनुसार बीमा अद्यावधिक गरे नगरेकोबारे यकिन गर्ने गरेको देखिँदैन । कार्यको म्याद थप हुने तर बीमाको म्याद थप्ने चासो नदेखाइनाले पनि बीमा खर्च लेख्ने तर, जोखिम बहन नगर्ने कार्यमा उद्यत हुने गरेको पाइन्छ ।

उपसंहार

राष्ट्रको विकासको लागि आर्थिक अनुशासन र अर्थव्यवस्थाको सञ्चालन सही, दुरुस्त र चुस्त ढङ्गमा हुनु जरुरी छ । जनताले तिरेको कर रकमबाट सार्वजनिक खरिद गर्दा नियम अनुकुल, कार्यदक्षी, मितव्ययी र प्रभावकारी उपलब्धी हुने पक्ष प्रवल हुनु आवश्यक छ ।

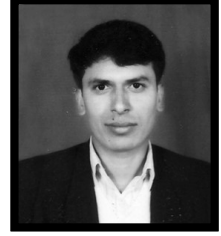
सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ सबै सरकारी निकायहरू, स्थानीय स्वायत्त निकायहरू, अर्धसरकारी सङ्घ, संस्थान र समितिहरूलाई समेत समेटेको कारण यो छाता ऐन (Umbrella Act) को रूपमा आएको छ । यो ऐनमा खरिद क्रियाकलापमा कसैलाई भेदभाव गर्न नपाइने, सबै खरिदको सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्ने, विद्युतीय सञ्चार माध्यम (e-procurement) को प्रयोगबाट पनि सार्वजनिक खरिद गर्न सकिने, स्वतन्त्र पुनरावलोकन समिति वा स्वायत्त नियमनकारी संस्थाद्वारा सार्वजनिक खरिदको पुनरावलोकन गर्नेजस्ता व्यवस्था गरिएकोले यस क्षेत्रमा निकै सुधारको अपेक्षा गर्न सकिन्छ । यो ऐन सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापनमा एक मात्र भएकोले सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा संलग्न व्यवसायी, सेवाप्रदायक, पदाधिकारी र कर्मचारीहरूलाई जिम्मेवार बनाउन प्रभावकारी भएको छ ।

सन्दर्भ सूची

- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ।
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ ।
- प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, २०६३ ।
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ ।
- निर्माण व्यवसायी ऐन, २०५५ ।
- निर्माण व्यवसायी नियमावली, २०५६ ।
- नेपालमा सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन, लेखक, रमेश कुमार शर्मा, तिम्सिना र प्रेम प्रसाद ढुङ्गाना, २०६४ वैशाख ।

लेखापरीक्षणमान

घनश्याम पराजुली *

परिचय

लेखापरीक्षणमान (Auditing Standards) लेखापरीक्षकलाई न्युनतम मार्गदर्शन प्रदान गर्ने, लेखापरीक्षणको उद्देश्य पुरा गर्न अपनाउनुपर्ने लेखापरीक्षण चरण तथा कार्यविधिको मात्रा निर्धारण गराउने, लेखापरीक्षण नतिजाको गुणस्तर मूल्याङ्कन गर्ने मापदण्डको आधार हो । यस्ता मानहरू लेखापरीक्षण सिद्धान्तहरूको सामान्य विवेचना तथा लेखापरीक्षकबाट अपेक्षित व्यवसायिक आचरण, लेखापरीक्षण परिणामको मूल्याङ्कन गर्ने आधारको रूपमा रहेका हुन्छन् । यिनीहरूले लेखापरीक्षणका सिद्धान्त र लेखापरीक्षकबाट आशा गरिएका पेशागत आचरणको सम्बन्धमा विस्तृत व्यवस्था गरेका हुन्छन् । यस्ता मानले लेखापरीक्षणका विधि एवं पद्धतिमा रहेका अन्तरहरूमा एकरूपता कायम गराउँछ ।

लेखापरीक्षणमान अन्तर्गत लेखापरीक्षणमान (Standards on Auditing), पुनरावलोकन मान (Standards on Review Engagements), आश्वस्तता मान (Standards on Assurance Engagements) र सम्बद्ध सेवासँग सम्बन्धित मान (Standards on Related Services) र यिनीहरूको व्याख्या (Interpretations) समेत रहेका छन् । लेखापरीक्षणमानले ऐतिहासिक (Historical) वित्तीय विवरणको लेखापरीक्षणका सम्बन्धमा प्रचलनमा रहेका कानुनी व्यवस्थालाई प्रतिस्थापन गर्दैन तर लेखापरीक्षणमान र प्रचलित कानुनी व्यवस्थामा फरक परेमा वा विवादस्पद भई सो कानुनी व्यवस्थाको पालना गरी गरेको लेखापरीक्षणले लेखापरीक्षणमानको पालना भएको नमान्ने गरिएको छ ।

लेखा व्यवसायीले सो लेखापरीक्षण कार्यमा प्रयोग हुने सबै लेखापरीक्षण मान पालना भए मात्र लेखापरीक्षण मान पालना भएको प्रतिवेदन दिनु पर्छ । लेखापरीक्षण मानमा आधारभूत सिद्धान्त र अत्यावश्यक कार्यविधि जुन मानमा फरक किसिमले (Bold Type Lettering) प्रस्तुत

* निर्देशक, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

गरिएकोलाई अन्य व्याख्यात्मक टिप्पणी र अनुसूचीसँग मिलाएर प्रयोगमा ल्याउनु पर्छ । लेखापरीक्षणमानका विषयमा थप जानकारी दिन छलफलका सोधपत्रहरू (Discussion Papers) समेत प्रकाशन गरिएको हुन्छ जसले लेखापरीक्षण मानका आधारभूत सिद्धान्त वा अत्यावश्यक कार्यविधिको रूपमा काम गर्दैनन् ।

लेखापरीक्षणमानको प्रयोग गर्दा लेखा व्यवसायीले पेशागत विवेक (Professional Judgement) को प्रयोग गर्नुपर्छ । मानका आधारभूत सिद्धान्त र अत्यावश्यक कार्यविधिको पालना हुन नसक्ने अवस्था आएमा पालना हुन नसकेको विषयलाई उल्लेख गर्नुपर्छ । सार्वजनिक क्षेत्र तथा व्यवसायिक क्षेत्रका लागि एउटै वा फरक किसिमका लेखापरीक्षण मानको व्यवस्था गर्ने गरिएको छ ।

परिभाषा

लेखापरीक्षणमानका सम्बन्धमा प्रचलनमा रहेका केही परिभाषाहरू निम्न रहेका छन् :

International Organization of Supreme Audit Institution (INTOSAI)

Auditing standards provide minimum guidance for the Auditor that helps to determine the extent of an audit steps and procedures that should applied to fulfill the audit objectives. They are the criteria or yardsticks against which quality of the audit results are evaluated.

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्टस् ऐन, २०५३ को दफा २ (अ ६)

लेखापरीक्षण मान (स्ट्याण्डर्ड्स अन अडिटिङ्ग) भन्नाले लेखा व्यवसाय र लेखापरीक्षणलाई सुव्यवस्थित र नियमन गर्नको लागि लेखापरीक्षण मान बोर्डबाट व्यवस्थित वा सिफारिश गरिएका लेखापरीक्षण मान र तत्सम्बन्धी निर्देशिका तथा व्याख्या सम्भन्नु पर्दछ ।

सरकारी क्षेत्रका लागि लेखापरीक्षणमान

सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठनको सन् १९७७ मा पेरुको लिमामा भएको नवौँ महाधिवेशनले पारित गरेको लिमा घोषणापत्र (The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts) लाई महत्वपूर्ण दस्तावेजको रूपमा लिइएको छ । त्यस्तै १९९२ मा संयुक्त राज्य अमेरिकाको वाशिङ्गटन डि. सी. मा भएको चौधौँ महाधिवेशनले लेखापरीक्षण मानदण्ड लागू गरेको थियो जसमा आधारभूत मानदण्ड, सामान्य मानदण्ड, कार्य मानदण्ड र प्रतिवेदन मानदण्ड गरी चार भाग रहेका थिए । सङ्गठनको सन् १९९८ मा उरुग्वेमा भएको सोह्रौँ महाधिवेशनले लेखापरीक्षकहरूको आचार संहिता स्वीकृत गरेको थियो । सन् २००४ मा हङ्गेरीमा भएको अठारौँ महाधिवेशनले कार्यमूलक लेखापरीक्षण लगायतका मानहरू स्वीकृत गरेको थियो ।

सोही महाधिवेशनबाट स्वीकृत सङ्गठनको रणनीतिक योजना २००५-२०१० को दोस्रो लक्ष्य (Professional Standards) मा आफ्ना सदस्यहरूको आवश्यकतासँग सान्दर्भिक पेशागत मानको संरचना उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको थियो । यसका साथै सो महाधिवेशनले गठन गरेको पेशागत मान समिति (Professional Standards Committee, PSC) अन्तर्गतका विभिन्न उप समितिहरू (Financial Audit Guidelines, Compliance Audit, Performance Audit, Internal Control, Accounting and Reporting, Transparency and Accountability, Audit Quality Control) ले विद्यमान र नयाँ मान एवं मार्गदर्शनलाई एकीकरण (merge) गरी लेखापरीक्षणमान र मार्गदर्शन तयार गर्ने गरेका छन् ।

लेखापरीक्षणमानको संरचना (ISSAI Framework) सङ्गठनको पेशागत मान समितिले विकास गरेको हो । लेखापरीक्षणमानको विकास गर्दा समितिले सबैको सहभागिता हुने प्रक्रिया (Due Process for Developing, Revising and Withdrawing Professional Standards) अवलम्बन गर्दछ, जसमा विषयगत उप समितिहरूले नयाँ लेखापरीक्षणमानको आयोजनाको प्रस्ताव गर्ने, लेखापरीक्षणमानको शुरु मस्यौदा तयार गर्ने, प्रारम्भिक मस्यौदा (Exposure Draft) तयार गरी सुझावका लागि सङ्गठनका सबै सदस्य एवं सबै सरोकारवालाहरू समक्ष पठाउने, प्राप्त सुझावहरूको आधारमा अन्तिम मस्यौदा (Endorsement Version) तयार गरी निर्देशक बोर्ड (Governing Board) मा पेश गर्दछन् ।

बोर्डबाट पारित भई सङ्गठनको महाधिवेशनमा पेश गरिन्छ, र महाधिवेशनले पारित गरेपछि लेखापरीक्षणमान कार्यान्वयनमा लगिन्छ । सङ्गठनको मेक्सिको महाधिवेशन (२००७) ले पारित गरेका समेत सबै लेखापरीक्षणमानहरूलाई जोहान्सवर्ग महाधिवेशन (२०१०) ले पारित गरेको थियो भने बेइजिङ महाधिवेशन (२०१३) ले समेत विभिन्न मानहरू स्वीकृत गरेको छ । यस्ता लेखापरीक्षणमानहरूले सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको लेखापरीक्षण कार्यमा विश्वसनीयता, गुणस्तर र व्यावसायिकता (Credibility, Quality and Professionalism) अभिवृद्धि गराउने काम गर्दछन् । लेखापरीक्षणमानको संरचना अन्तर्गत सङ्गठनको महाधिवेशन (INCOSAI) ले स्वीकृत गरेका सबै कागजातलाई समावेश गरीएको छ र सबै कागजातलाई सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मान (International Standards of Supreme Audit Institution, ISSAI) नाम दिइएको छ ।

विद्यमान मान र मार्गदर्शनलाई व्यवस्थित नम्बर प्रणाली (Systematic Number System) का आधारमा अलग अलग मान नम्बर (ISSAI Number) दिइएको छ । संरचना अन्तर्गतका सबै कागजातहरूलाई कागजातको श्रृङ्खला (Hierarchy) को रूपमा व्यवस्थित गरी नम्बर दिइएको छ, जसले मान वा मार्गदर्शनको बिचमा अन्तर वा महत्व छुट्याउने प्रयास भएको छ । सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाले प्रयोग गर्ने लेखापरीक्षण मानका अतिरिक्त सार्वजनिक निकायलाई आन्तरिक नियन्त्रण एवं लेखा प्रणालीका विषयमा मार्गदर्शन दिने खालका कागजातलाई सुशासनका लागि इन्टोसाई मार्गदर्शन (INTOSAI Guidance on Good Governance, INTOSAI GOV) को रूपमा छुट्टै नम्बर दिइएको छ ।

सरकारी लेखापरीक्षणमानहरूको वर्गीकरण

सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको सङ्गठनको महाधिवेशनले स्वीकृत गरेका हरेक कागजातहरूलाई लेखापरीक्षणमानको रूपमा वर्गीकरण गर्दा एक देखि चार अङ्क भएका नम्बर (ISSAI Number) दिइएको छ। यी अङ्कले कागजातहरूको श्रृङ्खलाको तह समेत जनाउँछन्। पहिलो तहमा एक अङ्क रहेको छ जसले सङ्गठनको आधारभूत सिद्धान्त जनाउँछ भने दोस्रो तहमा दुई अङ्क रहेका छन् जसले सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाले उचित रूपमा संस्थागत रूपमा काम गर्न अत्यावश्यक पेशागत आचरण वा व्यवहारलाई जनाउँछ।

तेस्रो तहमा तिन अङ्क दिइएको छ जसले सार्वजनिक निकायको लेखापरीक्षण गर्दा अपनाउनु पर्ने लेखापरीक्षण तहका आधारभूत सिद्धान्त जनाउँछ भने चौथो तहमा चार अङ्क दिइएको छ जसले लेखापरीक्षणका विभिन्न चरणमा अवलम्बन गर्नु पर्ने कार्यसञ्चालन मार्गदर्शन वा विशेष मार्गदर्शन जनाउँछ। लेखा व्यवसायीहरूको अन्तर्राष्ट्रिय महासङ्घ अन्तर्गतको अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण तथा आश्वस्तता मान बोर्डले जारी गरेका मानहरूलाई समाहित गरी वा सामन्जस्यता ल्याई यस्ता मानसँग तुलनायोग्य बनाउन अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान (ISA) का नम्बरलाई समेत यस्ता मानको अन्तिमका तिन अङ्कमा राखी वर्गीकरणमा समावेश गरी (उदाहरणको रूपमा ISA 240 लाई ISSAI 1240 बनाइएको) त्यस्ता मानमा गरिएका परिमार्जन एवं पुरक मार्गदर्शनलाई अभ्यास नोट (Practice Note) ले स्पष्ट गरिएको छ।

सार्वजनिक निकायले पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारीलाई स्पष्ट गर्न चार अङ्कका छुट्टै नम्बर दिइएको छ जसले लेखापरीक्षणलाई भन्दा पनि सार्वजनिक निकायको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली एवं लेखा प्रणालीलाई निर्देशित गरेका छन्। त्यस्तै प्रतिवेदनहरू, परिभाषाहरू, सङ्गठन तथा संस्थाहरूको विवरण एवं उदाहरणको रूपमा सङ्कलित कागजातहरूलाई छुट्टै नम्बर नदिई संरचनाको अनुसूचीको रूपमा राखिएको छ। मानहरूको विस्तृत वर्गीकरण निम्न रहेको छ :

सि. नं.	मानको तह	मानको तहको नाम	मानको तहको सीमा	मुख्य लेखापरीक्षणमानको नाम
1.	पहिलो	Founding Principles	1-9	
2.	दोस्रो	Prerequisites for the Functioning of SAls	10-90	
3.	तेस्रो	Fundamental Auditing Principles	100-900	
4.	चौथो	Implementation Guidelines	1000-2999	Financial Audit Guidelines
			3000-3999	Performance Audit Guidelines
			4000-4999	Compliance Audit Guidelines
5.	चौथो	Specific Guidelines	5000-5999	Guidelines on Specific Subjects
			5000-5099	Guidelines on Audit of International Institutions

		5100-5199	Guidelines on Environmental Audit
		5200-5299	Guidelines on Privatization
		5300-5399	Guidelines on IT-audit
		5400-5499	Guidelines on Audit of Public Debt
		5500-5599	Guidelines on Audit of Disaster-related Aid
		5600-5699	Guidelines on Peer Reviews
6.	INTOSAI GOV	9100-9199	Guidance on Internal Control Standards
		9200-9299	Guidance on Accounting Standards

उपरोक्तानुसार सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठनको एक्काइसौं महाधिवेशनसम्ममा पारित भई कार्यान्वयनमा आएका लेखापरीक्षणमानहरूको विवरण निम्न रहेका छन् :

सि. नं.	मानको नम्बर	लेखापरीक्षणमानको नाम
1	1	The Lima Declaration
2	10	Mexico Declaration on SAI Independence
3	11	INTOSAI Guidelines and Good Practices Related to SAI Independence
4	12	Value and Benefit of SAIs-making a difference to the life of citizens
5	20	Principles of Transparency and Accountability
6	21	Principles of Transparency - Good Practices
7	30	Code of Ethics
8	40	Quality Control for SAIs
9	100	Fundamental Principles of Public Sector Auditing
10	200	Fundamental Principles of Financial Auditing
11	300	Fundamental Principles of Performance Auditing
12	400	Fundamental Principles of Compliance Auditing
13	1000	General Introduction to the INTOSAI Financial Audit Guidelines
14	1003	Glossary to Financial Audit Guidelines
15	1200	Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards of Auditing
16	1210	Terms of an Engagement
17	1220	Quality Control for Audits of Historical Financial Information
18	1230	Audit Documentation
19	1240	The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements
20	1250	Consideration of Laws and Regulations in an Audit of Financial Statements
21	1260	Communication with those Charged with Governance

22	1265	Communicating Deficiencies in Internal Control to Those Charged with Governance
23	1300	Planning an Audit of Financial Statements
24	1315	Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement Through Understanding the Entity and its Environment
25	1320	Materiality in Planning and Performing an Audit
26	1330	The Auditor's Responses to Assessed Risks
27	1402	Audit Considerations Relating to Entities Using Service Organisations
28	1450	Evaluation of Misstatements Identified during the Audit
29	1500	Audit Evidence
30	1501	Audit Evidence - Specific Considerations for Selected Items
31	1505	External Confirmations
32	1510	Initial Audit Engagements - Opening Balances
33	1520	Analytical Procedures
34	1530	Audit Sampling
35	1540	Auditing Accounting Estimates, including Fair Value Accounting Estimates and Related Disclosures
36	1550	Related Parties
37	1560	Subsequent Events
38	1570	Going Concern
39	1580	Written Representations
40	1600	Special Considerations - Audits of Group Financial Statements (incl. the Work of Component Auditors)
41	1610	Using the Work of Internal Auditors
42	1620	Using the Work of an Auditor's Expert and Management
43	1700	Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements
44	1705	Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report
45	1706	Emphasis of Matter Paragraphs and other Matter(s) Paragraphs in the Independent Auditor's Report
46	1710	Comparative Information - Corresponding Figures and Comparative Financial Statements
47	1720	The Auditor's Responsibilities Relating to Other Information in Documents Containing Audited Financial Statements
48	1800	Special Considerations - Audits of Special Purpose Financial Statements
49	1805	Special Considerations - Audits of Single Financial Statements and Specific Elements, Accounts or Items of a Financial Statement
50	1810	Engagements to Report on Summary Financial Statements
51	3000	Implementation Guidelines for Performance Auditing
52	3100	Performance Audit Guidelines: Key Principles
53	4000	General Introduction to Guidelines on Compliance Audit
54	4100	Compliance Audit Guidelines for Audits Performed Separately from the Audit of Financial Statements

55	4200	Compliance Audit Guidelines Related to Audit of Financial Statements
56	5000	Principles for Best Audit Arrangements for International Institutions
57	5010	Audit of International Institutions - Guidance for Supreme Audit Institutions (SAIs)
58	5110	Guidance on Conducting Audits of Activities with an Environmental Perspective
59	5120	Environmental Audit and Regularity Auditing
60	5130	Sustainable Development: The Role of Supreme Audit Institutions
61	5140	How SAIs may co-operate on the audit of international environmental accords
62	5210	Guidelines on Best Practice for the Audit of Privatisations
63	5220	Guidelines on Best Practice for the Audit of Public/Private Finance and Concessions
64	5230	Guidelines on Best Practice for the Audit of Economic Regulation
65	5240	Guidelines on Best Practice for the Audit of Risk in Public/Private Partnerships (PPP)
66	5310	Information System Security Review Methodology - A Guide for Reviewing Information System Security in Government Organisations
67	5410	Guidance for Planning and Conducting an Audit of Internal controls of Public Debt
68	5411	Debt Indicators
69	5420	Public Debt: Management and Fiscal Vulnerability: Potential Roles for SAIs
70	5421	Guidance on Definition and Disclosure of Public Debt
71	5422	An Exercise of Reference Terms to Carry Out Performance Audit of Public Debt
72	5430	Fiscal Exposures: Implications for Debt Management and the Role for SAIs
73	5440	Guidance for Conducting a Public Debt Audit - The Use of Substantive Tests in Financial Audits
74	5500	Introduction to Guidance for Audit Work on Disaster-related Aid
75	5510	Audit of Disaster Preparedness
76	5520	Audit of Disaster-related aid
77	5530	Adapting Audit procedures to take Account of the increased Risk of fraud and corruption in the Emergency phase following a disaster
78	5540	Use of Geospatial Information in Auditing Disaster management and Disaster-related Aid
79	5600	Peer Review Guidelines
80	9100	Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector
81	9110	Guidance for Reporting on the Effectiveness of Internal Controls: SAI Experiences in Implementing and Evaluating Internal Controls
82	9120	Internal Control: Providing a Foundation for Accountability in Government
83	9130	Further information on Entity Risk Management
84	9140	Internal Audit Independence in the Public Sector
85	9150	Coordination and Cooperation between SAIs and Internal Auditors in the Public Sector
86	9200	Accounting Standards Framework
87	9250	Integrated Financial Accountability Framework (IFAF): guidance on improving information on financial flows of humanitarian aid

उपरोक्त मानहरूका अतिरिक्त सङ्गठनले विभिन्न चार वटा मानहरूको मस्यौदा तयार गरी (ISSAI 5450 Guidance on Auditing Public Debt Information System, 5700 Guideline for the Audit of corruption prevention in Government Agencies, 5800 Guide on cooperative Audit between Supreme Audit Institutions, 9160 Enhancing Good Governance for Public Assets) सुभावका लागि प्रकाशन गरेको छ । त्यस्तै साविकमा स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएका केही लेखापरीक्षणमानहरू (INTOSAI GOVs 9200 Accounting Standards Framework, 9210 Accounting Standards Framework Implementation Guide for SAIs: Departmental and Government-wide Financial Reporting, 9220 Management Discussion and Analysis of Financial Performance and Other Information, 9230 Guidance on Definition and Disclosure of Public Debt) लाई खारेज गरेको छ । सङ्गठनले स्वीकृत भएका लेखापरीक्षणमानहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने कार्य योजना (ISSAI Roll Out Model) स्वीकृत गरी लागू गरेको ।

नेपालमा सरकारी क्षेत्रको लेखापरीक्षणमान

नेपालको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्था महालेखापरीक्षकको कार्यालयले सम्पादन गर्ने लेखापरीक्षण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न वि.सं. २०२९ मा लेखापरीक्षण निर्देशिका जारी गरेकोमा यसलाई वि.सं. २०४७ सालमा परिमार्जन गरेको थियो । त्यस्तै वि.सं. २०४७ मा वित्तीय लेखापरीक्षण मार्गदर्शन (Financial Audit Manual) तयार गरेको थियो । वि.सं. २०५२ सालमा राजश्व, प्राप्ती, कार्यमूलक, प्रशासकीय खर्च र आयोजना हिसाव लेखापरीक्षण मार्गदर्शन लागू गरिए । सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन (INTOSAI) ले सन् १९९२ मा स्वीकृत गरेको लेखापरीक्षणमान अनुसार वि.सं. २०५३ आषाढ १५ गते सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड लागू गरियो ।

त्यस्तै सङ्गठनले लेखापरीक्षकको लागि आचार संहिता लागू गरेपछि कार्यालयले वि.सं. २०५६ सालमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीले पालना गर्नुपर्ने आचरण लागू गरियो ।

वि.सं २०५८ सालमा कार्यमूलक लेखापरीक्षक मार्गदर्शनलाई अद्यावधिक गरियो भने वि.सं. २०६३ पौष १५ गते सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड लगायतका मार्गदर्शनलाई पनि अद्यावधिक गरियो । कार्यालयले प्रयोगमा ल्याएका मानदण्ड एवं मार्गदर्शनहरूलाई सङ्गठनले जारी गरेका लेखापरीक्षणमानहरू (ISSAIs) अनुकूल परिमार्जन गर्नु पर्ने भएकाले कार्यमूलक लेखापरीक्षण मार्गदर्शन र वित्तीय लेखापरीक्षण मार्गदर्शन तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ, भने अन्य मानहरू तयार गर्ने कार्य बाँकी रहेको छ ।

व्यवसायिक क्षेत्रका लागि लेखापरीक्षणमान

अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा लेखाव्यसायीहरूको अन्तर्राष्ट्रिय महासङ्घ (International Federation of Accountants, IFAC) अन्तर्गत रहेको अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण र आश्वस्तता मान बोर्ड (International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB) ले मानहरू तयार गर्दछ। यस अन्तर्गत लेखापरीक्षण सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्त, कार्यविधि, स्पष्टीकरण विवरण, ढाँचा एवं अनुसूचीहरू पर्दछन्। यिनीहरूको तयारी सन् १९७७ अक्टोबर देखि अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण अभ्यास समिति (International Auditing Practices Committee, IAPC) ले तयार गर्न थालेकोमा सन् २००१ समिति (IAPC) बोर्ड (IAASB) मा परिणत भएको हो। शुरुमा यस्ता मानलाई अन्तर्राष्ट्रिय गाइडलाइन्स (International Guidelines) भन्ने गरिएकोमा पछि अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान (International Standards on Auditing, ISA) मा परिणत गरिएको छ।

लेखापरीक्षणमान अन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय गुणस्तर मान (ISQCs), अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान (ISAs), अन्तर्राष्ट्रिय पुनरावलोकन मान (ISREs), अन्तर्राष्ट्रिय आश्वस्तता मान (ISAEs), अन्तर्राष्ट्रियसम्बद्ध सेवा मान (ISRSs) तथा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास विवरण (IAPNs) समेत पर्दछन्।

व्यवसायिक क्षेत्रका लेखापरीक्षणमानको वर्गीकरण

उपरोक्तानुसार जारी भएका अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमानलाई निम्न रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ :

सि.नं.	लेखापरीक्षणमान नम्बर	लेखापरीक्षणमानको विवरण
1	1-99	Standards on Quality Control
2	100-999	Standards on Auditing
3	200-299	General Principles and Responsibility
4	300-499	Risk Assessment and Response to Assessed Risks
5	500-599	Audit Evidence
6	600-699	Using Work of Others
7	700-799	Audit Conclusions and Reporting
8	800-899	Specialized Areas
9	1000-1100	Auditing Practice Statements (APSs)
10	2000-2699	Standards on Review Engagements (SREs)
11	3000-3699	Standards on Assurance Engagements (SAEs)
12	4000-4699	Standards on Related Services (SRSs)

लेखापरीक्षण मान

उपरोक्तानुसार अन्तर्राष्ट्रीय लेखापरीक्षण तथा आश्वस्तता मान बोर्डले सन् २०१३ सम्ममा स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका लेखापरीक्षणमानहरू निम्न रहेका छन् :

सि.नं.	मान नम्बर	लेखापरीक्षणमान
1		Preface to the International Quality Control, Auditing, Review, other Assurance and Related Services Pronouncements
2		Glossary of Terms
International Standards Quality Controls (ISQCs)		
3	1	Quality Controls for Firms that Perform Audits and Reviews of Financial Statements, and Other Assurance and Related Services Engagements
International Standards on Auditing (ISAs)		
4	200	Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing
5	210	Agreeing the Terms of Audit Engagements
6	220	Quality Control for an Audit of Financial Statements
7	230	Audit Documentation
8	240	The Auditor's Responsibility relating to Fraud in an Audit of Financial Statements
9	250	Consideration of Laws and Regulations in an Audit of Financial Statements
10	260	Communication with Those Charged with Governance
11	265	Communicating Deficiencies in the Internal Control to those Charged with Governance and Management
12	300	Planning an Audit of Financial Statements
13	315	Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement through Understanding the Entity and its Environment
14	320	Materiality in Planning and Performing an Audit
15	330	The Auditor's Response to Assessed Risks
16	402	Audit Considerations Relating to an Entity Using a Service Organization
17	450	Evaluation of Misstatements Identified during the Audit
18	500	Audit Evidence
19	501	Audit Evidence—Specific Consideration for Selected Items
20	505	External Confirmations
21	510	Initial Audit Engagements-Opening Balances
22	520	Analytical Procedures
23	530	Audit Sampling
24	540	Auditing Accounting Estimates, Including Fair Value Accounting Estimates, and Related Disclosures
25	550	Related Parties
26	560	Subsequent Events
27	570	Going Concern
28	580	Written Representations

29	600	Special Considerations--- Audits of Group Financial Statements (Including the Works of Component Auditors)
30	610	Using the Work of Internal Auditors
31	620	Using the Work of an Auditor's Expert
32	700	Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements
33	705	Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report
34	706	Emphasis of Matter Paragraphs and Other Matter Paragraphs in the Independent Auditor's Report
35	710	Comparative Information--- Corresponding Figures and Comparative Financial Statements
36	720	The Auditor's Responsibilities Relating to Other Information in Documents Containing Audited Financial Statements
37	800	Special Considerations --- Audits of Financial Statements Prepared in Accordance with Special Purpose Frameworks
39	805	Special Considerations—Audits of Single Financial Statements and Specific Elements, Accounts or Items of a Financial Statement
40	810	Engagements to Report on Summary Financial Statements
International Auditing Practice Notes (IAPNs)		
41	1000	Special Considerations in Auditing Financial Instruments
International Standards on Review Engagements (ISREs)		
42		International Framework for Assurance Engagements
43	2400	Engagements to Review Financial Statements
44	2410	Review of Interim Financial Information Performed by the Independent Auditor of the Entity
International Standards on Assurance Engagements (ISAEs)		
45	3000	Assurance Engagements Other than Audits or Reviews of Historical Financial Information
46	3400	The Examination of Prospective Financial Information
47	3402	Assurance Reports on Controls at a Service Organization
48	3410	Assurance Engagements on Green house Gas Statements
49	3420	Assurance Engagements to Report on the Compilation of Pro Forma Financial Information Included in a Prospectus
International Standards Related Services (ISREs)		
50	4400	Engagement to Perform Agreed-Upon Procedures Regarding Financial Information
51	4410	Compilation Engagements

नेपालमा व्यवसायिक क्षेत्रका लेखापरीक्षणमान

नेपालमा सर्वप्रथम नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्टस् ऐन, २०५३ को दफा ११ (१) (ड) मा अन्तर्राष्ट्रिय लेखामान (इन्टरनेशनल एकाउन्टिङ्ग स्ट्याण्डर्ड्स), अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण मार्गदर्शन (इन्टरनेशनल अडिटिङ्ग गाइडलाइन्स) तथा लेखा व्यवसायी महासङ्घ (इन्टरनेशनल फेडेरेशन अफ एकाउन्टेन्टस्) बाट प्राप्त मार्गदर्शनहरूको पालना गर्ने गराउने कर्तव्य नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्टस् संस्थालाई तोकिएको थियो । सो ऐनमा वि.सं. २०५९ मा भएको पहिलो संशोधनले परिच्छेद ३ (क) थप भई नेपाल लेखापरीक्षणमान बोर्ड गठन हुने व्यवस्था अनुसार २०५९/१२/२६ (March 10, 2003) मा नेपालमा पहिलो पटक लेखापरीक्षणमान बोर्डको गठन भएको हो । बोर्डलाई लेखा व्यवसाय र लेखापरीक्षणलाई सुव्यवस्थित र नियमन गर्ने जिम्मेवारी तोकिएको छ ।

लेखापरीक्षणमान बोर्डले अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण तथा आश्वस्तता मान बोर्ड (IAASB) ले जारी गरेका लेखापरीक्षणमानहरू (ISAs) का आधारमा नेपाल लेखापरीक्षणमानको तर्जुमा एवं परिमार्जन गर्ने गरेको छ । ऐतिहासिक वित्तीय सूचनाको लेखापरीक्षण गर्नको लागि नेपाल लेखापरीक्षणमान (Nepal Standards on Auditing, NSAs), ऐतिहासिक वित्तीय सूचनाको पुनरावलोकन गर्न नेपाल पुनरावलोकन आबद्धता मान (Nepal Standards on Review Engagements, NSREs), ऐतिहासिक वित्तीय सूचना बाहेक अरु आश्वस्तता आबद्धतामा नेपाल आश्वस्तता मान (Nepal Standards on Assurance Engagements, NSAEs) र आबद्धता एकीकृत गर्न तथा सहमति भएका कार्यविधिको आबद्धता र अन्य सम्बन्धित सेवाको लागि नेपाल सान्दर्भिक सेवा मान (Nepal Standards on Related Services, NSRSs) का साथै नेपाल आबद्धता मान (Nepal Engagement Standards) अन्तर्गतका सबै सेवाहरूमा नेपाल गुणस्तर नियन्त्रण मान (Nepal Standards on Quality Control, NSQCs) तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

नेपाल लेखापरीक्षणमानको कार्यान्वयन गर्न लेखा व्यवसायीलाई व्याख्यात्मक मार्गदर्शन र व्यवहारिक सहयोग गरी असल अभ्यास प्रणालीको प्रबर्द्धन गर्न नेपाल लेखापरीक्षण अभ्यास विवरण (Nepal Auditing Practice Statements, NAPSs), नेपाल पुनरावलोकन आबद्धता अभ्यास विवरण (Nepal Review Engagements Practice Statements, NREPSs), नेपाल आश्वस्तता आबद्धता अभ्यास विवरण (Nepal Assurance Engagements Practice Statements, NAEPSs), नेपाल सान्दर्भिक सेवा अभ्यास विवरण (Nepal Related Services Practice Statements, NRSPSs) जारी गरिएको छ ।

लेखा व्यवसायीले नेपाल लेखापरीक्षणमान तथा अभ्यास विवरणको पालना गरी लेखा व्यवसाय सञ्चालन गर्नु पर्छ र पालना हुन नसक्ने अवस्था आएमा सो को प्रतिवेदन गर्नुपर्छ । लेखापरीक्षणमान बोर्डले अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण र आश्वस्तता मान बोर्ड (IAASB) ले जारी गरेका लेखापरीक्षणमानहरूको आधारमा नेपाल लेखापरीक्षणमानहरू जारी गर्ने गरेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमानहरूमध्ये हालसम्म अनिवार्य रूपमा पालना गर्नुपर्ने ३० र ऐच्छिक रूपमा पालना गर्नुपर्ने ५ गरी ३५ वटा जारी गरेको छ ।

त्यस्तै विभिन्न १० वटा (NSA 265,402,NAPS 1000, 1010,1012,1013, NSRE 2410,3000,3400, 3402) को मस्यौदा तयार गरी सुझाव सङ्कलनको लागि प्रकाशन गरेको छ, जसमा ३ वटा (NAPs 1010, 1012, 1013) अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा प्रचलनमा रहेका छैनन् । बाँकी ८ वटा (ISA 450, 501, 705, 706, 805, 810, ISAEs 3410, 3420) मानहरू तयार गर्न बाँकी रहेको छ । यसको अलवा अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमानमा नरहेका भए पनि दुईवटा मार्गदर्शक विवरणहरू (GNs 201 Guidance Notes to Independence of Auditors, 202 Guidance Notes on Preparation of Financial Statements on Letter- Heads and Stationery of Auditors) समेत जारी भएका छन् ।

अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएका सरकारी एवं व्यवसायिक लेखापरीक्षणमानहरूको आधारमा नेपाल लेखापरीक्षणमानहरू तयार गरी लागू गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ । यस्ता लेखापरीक्षणमानको अभावमा नेपालको लेखापरीक्षण अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विश्वसनीय हुन कठिन हुने अवस्था रहेको छ । लेखापरीक्षणमान तयार गर्ने अधिकार पाएका निकायहरूले यसतर्फ विशेष ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट जारी भएका लेखापरीक्षण मानदण्ड एवं मार्गदर्शनहरू
- www.issai.org
- Handbook of International Quality Control, Auditing Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, International Auditing and Assurance Standards Board, 2013 Edition

कर निर्धारण : मौजुदा व्यवस्था एवं चुनौती

टीकानाथ अर्याल *

विषय प्रवेश

कर तिर्नुपर्ने दायित्व भएका कुनै व्यक्ति वा फर्मले कुनै आय वर्षमा तिर्नुपर्ने कर रकम यकिन गर्ने कार्यलाई कर निर्धारण (Tax Assessment) भनिन्छ। आयकर ऐन, २०५८ अनुसार कर शब्दले कर निर्धारणको सिलसिलामा गणना हुने कर, शुल्क तथा ब्याज समेतको रकमलाई बुझाउँदछ। नेपालमा आयकर ऐन, २०५८ मार्फत् कर प्रणालीलाई स्वयं कर निर्धारण प्रणालीमा आवद्ध गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको बनाउने प्रयास गरिएको छ।

यस अघि कार्यान्वयनमा रहेको आयकर सम्बन्धी कानून (आयकर ऐन, २०३१) मा करदाताहरूबाट पेश भएका आय विवरणहरू शतप्रतिशत नै प्रारम्भिक तथा विस्तृत छानविन गर्ने तथा सम्बन्धित आय वर्षमा विस्तृत कर परीक्षण सम्पन्न गर्न नभ्याएकोमा बाँकी करदाताको आय विवरण पछिल्लो वर्षलाई जिम्मेवारी सार्ने व्यवस्था रहेको थियो। आयकर ऐन, २०५८ लागू भए पश्चात् दर्ता भएका आय विवरणहरूमध्ये पूर्व निर्धारित सूचकहरूका आधारमा निश्चित सीमित करदाताहरू छनौट गरी विस्तृत कर परीक्षण एवं कर निर्धारण गरिने व्यवस्था रहेको छ। हाल कर निर्धारणलाई स्वयं कर निर्धारण प्रणाली (Self Tax Assessment System) मा आधारित पद्धतिको रूपमा स्वीकारिएको हुँदा कर तिर्नु पर्ने दायित्व भएका व्यक्ति वा फर्मले आफूले तिर्नु पर्ने करको निर्धारण वा गणना आफै गर्नु पर्दछ।

आफूले तिर्नु पर्ने कर निर्धारण गरी सम्बन्धित कर कार्यालयलाई आफ्नो कर दायित्वका बारेमा आय विवरणको माध्यमबाट समयमै जानकारी गराउनु सम्बन्धित करदाताको कर्तव्य रहेको हुन्छ। कुनै व्यक्तिले आफूले तिर्नुपर्ने कर निर्धारण गरी समयमै कर दायित्वका बारेमा जानकारी नगराएमा त्यस्तो व्यक्तिको कर दायित्व निर्धारण गर्ने अधिकार कर प्रशासनलाई रहेको हुन्छ। त्यस्तै कुनै व्यक्तिले भूलवश वा नियतवश आफ्नो वास्तविक कर दायित्वभन्दा घटी हुने गरी कर निर्धारण गरेको खण्डमा कर प्रशासनले त्यस्तो कर दायित्वमा संशोधन गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको छ।

* लेखापरीक्षण अधिकारी, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

कर परीक्षण (Tax Audit)

करदाताले आफ्नो वास्तविक कारोबारको यथार्थ विवरण पेश गरेको छ/छैन, आयमा समावेश गरिनु पर्ने सबै रकमहरू समावेश भएका छन्/छैनन्, खर्च कट्टी तथा अन्य छुट, सुविधाहरू तोकिए बमोजिम समायोजन गरिएका छन्/छैनन् अर्थात् करदाताले कायम गरेको निर्धारणयोग्य आय र करयोग्य आयले सम्बद्ध कारोबारको यथार्थ स्थिति देखाई राज्यलाई तिर्नुपर्ने कर तिरिएको छ/छैन भनी कर प्रशासनले गर्ने आय विवरण तथा सोसँग सम्बन्धित अन्य आवश्यक विवरणहरूको परीक्षण गर्ने प्रक्रिया नै कर परीक्षण हो। करदाताले भूलवश वा नियतवश राज्यलाई तिर्नुपर्ने भन्दा घटी वा बढी रकम बुझाएको हुन सक्ने तथ्यलाई मध्यनजर गर्दै करदाताबाट भएका त्रुटि तथा जालसाजीलाई समयमै पत्ता लगाई यस्तो प्रवृत्तिमा सुधार गर्ने अवसर दिनुका साथै नियतवश कर दायित्व कम गर्ने करदातालाई चर्को शुल्क तथा जरिवाना लगाई भविष्यमा कर छल्ने अभ्यासलाई हतोत्साहित बनाउन सकिन्छ।

कर अनुसन्धान (Tax Investigation)

कुनै करदाताले कर छली गरेको छ भन्ने कुराको कुनै विश्वसनीय सूचना एवं प्रमाण प्राप्त भएमा कर प्रशासनबाट सम्बद्ध करदाताको कारोबार स्थलमा जुनसुकै बखत आकस्मिक निरीक्षण गर्ने कार्य नै कर अनुसन्धान हो। अनुसन्धान शब्दले कुनै खास विषयमा तथ्य, प्रमाणहरू संकलन गर्ने, संकलित प्रमाणहरूको आधारमा विषय केन्द्रित भई गरिने जाँच पडताल र सो जाँचका आधारमा निष्कर्षमा पुग्ने प्रक्रियालाई बुझाउँदछ। अनुसन्धानलाई एक प्रकारको विस्तृत कर परीक्षण भन्न सकिन्छ तर यी दुई बीच फरक के छ भने कर परीक्षण एक नियमित प्रक्रिया हो भने कर अनुसन्धान एक विशेष प्रकारको छानविन प्रक्रिया हो। साथै कर परीक्षण मैत्रीपूर्ण हुन्छ भने कर अनुसन्धान कम मैत्रीपूर्ण एवं जोखिमयुक्त हुन्छ।

कर निर्धारण (Tax Assessment)

आयकर ऐन, २०५८ मा सामान्य अवस्थामा करदाता आफैँबाट हुने स्वयं कर निर्धारण तथा विशेष अवस्थाहरूमा हुने अन्य प्रकारका कर निर्धारणको व्यवस्था रहेको छ। उक्त ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार कर निर्धारण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ।

आय विवरण बुझाउने व्यक्ति/फर्मको कर निर्धारण : आयकर ऐन, २०५८ को दफा ९९(१) मा आय विवरण बुझाउने व्यक्तिको कर निर्धारण सम्बन्धमा देहाय अनुसारको व्यवस्था रहेको छ।

१ कुनै व्यक्तिले देहायका रकमहरू खुलाई आय विवरण दाखिला गर्नु पर्ने मितिमा कुनै आय वर्षको आय विवरण दाखिला गरेको रहेछ भने सो आय विवरणको कर निर्धारण गरे सरह मानिनेछ :-

(क) ऐनको दफा ३ को खण्ड (क) र (ख) मा उल्लेखित व्यक्ति (कुनै आय वर्षमा करयोग्य आय भएको व्यक्ति र कुनै आय वर्षको आय विदेशमा पठाउने गैर बासिन्दा व्यक्तिको नेपालस्थित विदेशी स्थायी संस्थापन) ले सो आय वर्षमा तिर्नु पर्ने आय विवरणमा उल्लेख गरेको करको रकम, र

(ख) आय विवरणमा उल्लेख गरेको उक्त वर्षको तिर्न बाँकी रकम ।

उपर्युक्तानुसार कुनै आय वर्षको आय विवरण बुझाउनु पर्ने कुनै व्यक्तिले आय विवरण बुझाएको अवस्थामा सो व्यक्तिको कर निर्धारण भएको मानिने व्यवस्था ऐनले गरेको छ । तर आय विवरण बुझाउने व्यक्तिले आय विवरण बुझाउनु पर्ने मिति अर्थात् सम्बन्धित आय वर्षभन्दा पछिल्लो वर्षको आश्विन मसान्तभित्र र आय विवरण बुझाउन म्याद थप पाएको व्यक्तिले त्यसरी थप पाएको म्यादभित्र आय विवरण बुझाएमा मात्र आय विवरणमा उल्लेख भए बमोजिम कर निर्धारण गरेको मानिन्छ । आय विवरण बुझाउनु पर्ने म्यादको हकमा आय विवरण नबुझाएसम्मका लागि ऐनको दफा ९९(२) बमोजिम कर निर्धारण गरेको मानिन्छ ।

कुनै करदाताले कुनै आय विवरण पेश गर्नु पर्ने म्यादभित्र सो आय वर्षको लागि आफूले तिर्नु पर्ने करको जम्मा रकम र सोमध्ये तिर्न बाँकी रहेको रकम उल्लेख गरी आय विवरण पेश गरेमा सो व्यक्तिले सो वर्षका लागि आफ्नो कर निर्धारण गरेको मानिन्छ । यस सन्दर्भमा जम्मा तिर्नु पर्ने कर भन्नाले सो आय वर्षमा आयका विभिन्न शीर्षकबाट प्राप्त भएको करयोग्य आयमा ऐनको अनुसूची - १ मा उल्लेखित दरले लाग्ने जम्मा कर र कुनै व्याज वा शुल्क लाग्ने भए सो समेतको रकमलाई जनाउँदछ । त्यस्तै तिर्न बाँकी कर भन्नाले सो आय वर्षमा लाग्ने जम्मा कर रकममा किस्ताबन्दीमा दाखिला गरेको कर, कर कट्टी भई प्राप्त हुनु पर्ने कुनै भुक्तानी करयोग्य आयमा समावेश भएकोमा कर कट्टी गर्ने व्यक्ति वा आफैँले अग्रिम कर वापत दाखिला गरेको रकम, करयोग्य आयमा कुनै वैदेशिक स्रोतको आय समावेश भएको र त्यस्तो आयमा विदेशमा तिरेको करमध्ये मिलान गर्न पाउने रकम र प्राकृतिक व्यक्तिको स्वीकृत औषधोपचार खर्च भए सो वापत मिलान गर्न पाउने कर समेतको जम्मा रकम घटाउँदा बाँकी हुन आउने दाखिला गर्न बाँकी रकमलाई जनाउँदछ ।

- २ विवरण पेश गर्ने म्याद फरक पर्ने अवस्था : करदाताले आय वर्ष समाप्त भएको ३ महिनाभित्र आय विवरण पेश गर्नुपर्ने भए तापनि ऐनको दफा ९६(५) को अवस्था अर्थात् टाट पल्टिएको वा कङ्गाल भएको वा ऋणमा डुबेको वा विघटन भएको वा अनिश्चित समयका लागि वा स्थायी रूपमा नेपाल छाडी विदेश पलायन हुन लागेको वा नेपालमा सञ्चालन गरिरहेको व्यवसाय वा कारोबार छाड्न लागेको व्यक्तिलाई कर प्रशासनले कुनै आय वर्षको आय विवरण दाखिला गर्नु पर्ने मिति अगावै सो आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै भाग वा अवधिको आय विवरण दाखिला गर्न लिखित आदेश वा सूचना दिन सक्ने व्यवस्था छ । यस्तो सूचना पाएको व्यक्तिले सो सूचनामा उल्लेखित आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै

अवधिको आय विवरण सूचनामा उल्लेखित समयभित्र दाखिला गरेमा उक्त अवधिको कर निर्धारण भएको मानिन्छ। यस्तो प्रकारको कर निर्धारणलाई करदाताले गर्ने संशय कर निर्धारण भनिन्छ। यसरी आय विवरण पेश गरेको व्यक्तिले पुरा आय वर्षको विवरण पेश गरेको भए सो वर्षका लागि पुनः आय विवरण पेश गरिरहनु नपर्ने व्यवस्था छ।

आय विवरण नबुझाउने व्यक्ति/फर्मको कर निर्धारण : आयकर ऐन, २०५८ ले स्वयंकर निर्धारण पद्धतिलाई अङ्गीकार गरेको छ। कुनै पनि व्यक्ति वा व्यवसायीको आफ्नो कारोबारको यथार्थ अवस्था वा चित्रण निज स्वयंलाई जति जानकारी हुन्छ, त्यति जानकारी अन्य कसैलाई हुँदैन भन्ने यथार्थतालाई मनन गरी आफ्नो कारोबारबाट भएको मुनाफामा प्रचलित आयकरका दर अनुसार करदाता स्वयंले नै कर निर्धारण गर्ने व्यवस्थालाई यस ऐनले प्राथमिकता दिएको छ। एक आय वर्ष भरि भएको कारोबारहरूको लेखाङ्कन गरी तयार पारिएको वित्तीय विवरणहरूलाई आधिकारिक लेखापरीक्षकद्वारा परीक्षण तथा प्रमाणित गराई तोकिएको ढाँचामा आय विवरण र यकिन गरिएको कर सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा निर्धारित म्यादभित्र पेश गर्ने र यसरी प्राप्त कर विवरणलाई नै अन्तिम कर निर्धारण मानिने व्यवस्था छ। करदाताले म्यादभित्र आय विवरण पेश नगरेको भए तापनि तोकिएको म्यादभित्र विवरण पेश गरेको मानिने हुँदा कर अधिकारीले संशोधित कर निर्धारण गरी सोही अनुसारको शुल्क, व्याज लगाउन सक्दछ। यस सम्बन्धमा ऐनको दफा ९९ (२) मा कुनै व्यक्तिले कुनै आय वर्षको आय विवरण पेश नगरेमा आय विवरण दाखिला नभएसम्मका लागि आय विवरण पेश गर्नु पर्ने मितिमा देहाय बमोजिम कर निर्धारण गरे सरह मानिने व्यवस्था छ :-

- १ परिच्छेद - १७ बमोजिम प्राप्त गरेको रकमबाट कट्टी भएको कुनै करको रकम तथा निजले परिच्छेद - १८ बमोजिम सो वर्षका लागि किस्ताबन्दीमा दाखिला गरेको कुनै रकमको योग बराबर निजको सो वर्षको करको रकम भएको मानिने, र
- २ कर निर्धारण बमोजिम कर तिर्न बाँकी नरहेको मानिने : कुनै आय वर्षमा आय विवरण पेश गर्नु पर्ने व्यक्तिले सो आय वर्षको आय विवरण म्यादभित्र नबुझाएमा सो व्यक्तिले आय विवरण पेश गर्नु पर्ने मितिमा नै कर निर्धारण गरेको मानिन्छ। आय विवरण पेश नगर्ने व्यक्तिले आय विवरण नबुझाएको वर्षका लागि ऐनको दफा ९४ बमोजिम करको किस्ता दाखिला गरेको भए सो करको किस्ताको रकम र अन्तिम कर कट्टी भई प्राप्त हुने भुक्तानी प्राप्त गर्दा भुक्तानीकर्ताले कर कट्टी गरेको भए सो रकम समेत जोडी हुन आउने रकम नै निजको सो वर्षको कर दायित्व मानिने हुँदा त्यस्तो व्यक्तिले सो कर निर्धारण बमोजिम सो वर्षका लागि कुनै कर दाखिला गर्न बाँकी रहेको मानिदैन।

दफा १०१ बमोजिमको संशोधित कर निर्धारण र दफा १०० बमोजिमको संशय कर निर्धारण मात्र गर्न पाउने हुँदा यदि करदाताले कर निर्धारण गरी आय विवरण दाखिला नगरेमा करदाताको संशोधित कर निर्धारण गर्न सकिने व्यवस्था ऐनको दफा ९९ को उपदफा (२) ले गरेको छ। कुनै आय वर्षको आय विवरण दाखिला गर्नु पर्ने समयभन्दा पछि अर्थात् कर निर्धारण भएको मानिने समय पश्चात् सो वर्षको आय विवरण पेश गरेमा

उपर्युक्तानुसार भएको मानिएको कर निर्धारण र सो कर निर्धारणमा कर प्रशासनले संशोधन गरेको भए त्यस्तो संशोधित कर निर्धारण स्वतः निष्कृत हुन जान्छ ।

संशय कर निर्धारण (Jeopardy Assessment) : संशय कर निर्धारणका सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा १ र २ मा देहाय अनुसारको व्यवस्था रहेको छ :-

- १ दफा ९६ को उपदफा (५) बमोजिम कुनै आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै अंशको आय विवरण दाखिला गर्नुपर्ने भएमा दफा ९९ बमोजिम गर्नु पर्ने,
- २ दफा ९६ (५) मा उल्लेखित अवस्थामा विभागले कुनै आय वर्ष वा सो वर्षको अंशको लागि दफा ९६ (२) को खण्ड (क) को १, २ र ३ मा उल्लेखित रकमको आधारमा न्यायोचित रूपले सो व्यक्तिको कर निर्धारण गर्न सक्ने ।

ऐनको दफा ९६ (५) को अवस्था अर्थात् टाट पल्टिएको वा कङ्गाल भएको वा ऋणमा डुबेको वा विघटन भएको वा अनिश्चित समयका लागि वा स्थायी रूपमा नेपाल छाडी विदेश पलायन हुन लागेको वा नेपालमा सञ्चालन गरिरहेको व्यवसाय वा कारोबार छाड्न लागेको व्यक्तिलाई कर प्रशासनले कुनै आय वर्षको आय विवरण दाखिला गर्नु पर्ने मिति अगावै सो आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै भाग वा अवधिको आय विवरण दाखिला गर्न लिखित आदेश वा सूचना दिन सक्ने व्यवस्था छ । कुनै व्यक्तिलाई कर प्रशासनले त्यस्तो सूचना दिएकोमा सो सूचनामा उल्लेखित म्यादभित्र सम्बद्ध आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै अवधिको कर निर्धारण गरी आय विवरण दाखिला गर्नु पर्दछ । त्यस्तै ऐनको दफा ९६ (५) बमोजिम कुनै आय वर्षको आय विवरण दाखिल गर्नु पर्ने समय वा मिति अगावै सो आय वर्ष वा सो आय वर्षको कुनै भाग वा अवधिको आय विवरण दाखिल गर्न कर प्रशासनले लिखित सूचना दिई कुनै व्यक्तिको संशय कर निर्धारण गर्न सक्दछ । यस सम्बन्धमा ऐनको दफा १०० को उपदफा ३, ४ र ५ मा रहेको व्यवस्था देहाय अनुसार छ ।

- १ दफा १०० को उपदफा १ वा २ बमोजिम कर निर्धारण भएकोमा देहाय बमोजिम हुने प्रावधान रहेको (उपदफा ३) ।
 - पुरा आय वर्षको कर निर्धारण गरिएको व्यक्तिले सो आय वर्षको लागि दफा ९६(१) बमोजिम सो आय वर्षको आय विवरण दाखिला गर्नु नपर्ने, वा
 - कुनै आय वर्षको संशय कर निर्धारण गरिएको व्यक्तिले दफा ९६ (१) बमोजिम सो आय वर्षको आय विवरण दाखिला गर्नु पर्ने ।
- २ कुनै आय वर्षको कुनै अंशको कर निर्धारण अनुसार दाखिला गरेको कर रकम पुरा वर्षको कर निर्धारण गर्दा लाग्ने करमा मिलाउन गर्न पाइने (उपदफा ४) ।
- ३ यस दफा बमोजिम कर निर्धारण गर्दा कर प्रशासनले सफाइको सबुत प्रमाण पेश गर्न ७ दिनको म्याद दिनुपर्ने (उपदफा ५) ।

उपर्युक्तानुसार तोकिएको म्यादभित्र कुनै आय वर्ष वा आय वर्षको कुनै अवधिको आय विवरण दाखिला गर्न लिखित आदेश वा सूचना पाएको व्यक्तिले कर प्रशासनको सूचनामा उल्लेखित आय वर्ष वा अवधिको आय विवरण सोही सूचनामा उल्लेखित समयभित्र दाखिला नगरेमा कर

प्रशासनले सो सूचनामा उल्लेखित अवधिको संशय कर निर्धारण गर्ने व्यवस्था छ । संशय कर निर्धारण भन्नाले व्यक्ति टाट पल्टिएको वा कङ्गाल भएको वा ऋणमा डुबेको वा विघटन भएको वा अनिश्चित समयका लागि वा स्थायी रूपमा नेपाल छाडी विदेश पलायन हुन लागेको वा नेपालमा सञ्चालन गरिरहेको व्यवसाय वा कारोबार छाड्न लागेको कारणले तिर्नु पर्ने कर नतिर्ने सम्भावना रहेको वा कर प्रशासनले अन्य उपयुक्त सम्भेमा र कर प्रशासनले दिएको सूचना बमोजिम आय विवरण पनि पेश नगरेको अर्थात् स्वयं कर निर्धारण नगरेको व्यक्तिले तिर्नु पर्ने कर यकिन गर्ने प्रयोजनका लागि कर प्रशासनबाट गरिने कर निर्धारण हो । कुनै व्यक्तिको संशय कर निर्धारण गर्दा आफूले दिएको सूचनामा उल्लेखित आय वर्ष वा अवधिको मात्र कर निर्धारण गर्नु पर्ने एवं सूचनाले नसमेटेको अवधिको संशय कर निर्धारण गर्न नमिल्ने कानूनी व्यवस्था छ ।

संशोधित कर निर्धारण (Revised Tax Assessment) : कुनै व्यक्तिले ऐनको दफा ९६ को उपदफा (१) बमोजिम पेश गर्नु पर्ने आय विवरण पेश गरी वा नगरी ऐनको दफा ९९ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम गरेको कुनै आय वर्षको कर निर्धारण वा कुनै व्यक्तिले दफा ९६ को उपदफा (५) बमोजिम दिएको आदेश अनुसार आय विवरण पेश नगरेको व्यक्तिको हकमा गरिएको कर निर्धारणलाई कर प्रशासनले संशोधन गर्ने सम्बन्धमा ऐनको दफा १०१ को उपदफा (१) मा देहाय अनुसारको व्यवस्था रहेको छ :-

१ ऐनको दफा ९९ वा १०० बमोजिम कर निर्धारण भएको व्यक्तिको करको दायित्व यस ऐनको उद्देश्य बमोजिम न्यायोचित आधारमा समायोजन गर्न आन्तरिक राजस्व विभागले संशोधित कर निर्धारण गर्न सक्नेछ ।”

ऐनको दफा ९९ बमोजिम कर निर्धारण भएका वा कर निर्धारण भएको मानिएका र ऐनको दफा १०० बमोजिम संशय कर निर्धारण गरिएका व्यक्तिमध्ये कर निर्धारण सन्तोषजनक नभएको लागेमा वा घटी बढी कर निर्धारण भएको प्रमाणित भएका व्यक्तिको कर निर्धारणमा कर प्रशासनले संशोधन गर्न सक्दछ । ऐनको उक्त प्रावधानले कुनै व्यक्तिको करको दायित्व न्यायोचित आधारमा समायोजन गर्ने अर्थात् सो व्यक्तिको कर दायित्व सही रूपमा निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि मात्र संशोधित कर निर्धारण गर्नु पर्ने र ऐनको मनसाय विपरित कसैलाई कर दायित्व बोकाउन नहुने मान्यतालाई स्थापित गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । कुनै व्यक्तिले सन्तोषजनक रूपमा कर निर्धारण नगरेको वा घटी कर निर्धारण भएको पुष्टि हुने प्रमाण वा आधार बेगर कर प्रशासनले कुनै व्यक्तिको संशोधित कर निर्धारण गर्न सक्दैन । अर्थात् कुनै व्यक्तिको कर दायित्वमा संशोधन गर्नुपर्नाको कारण, प्रमाण वा आधार कर दायित्वमा संशोधन गर्ने कर अधिकारीले जुटाउनु पर्दछ ।

संशोधित कर निर्धारणमा पुनः संशोधन : कर प्रशासनले गरेको कुनै व्यक्तिको संशोधित कर निर्धारणमा पुनः संशोधन गर्ने अवस्था सम्बन्धमा आयकर ऐनको दफा १०१ को उपदफा (२) र (५) मा निम्नानुसारको व्यवस्था रहेको छ :-

- १ दफा १०० को उपदफा (१) बमोजिम गरिएको संशोधित कर निर्धारणमा पुनः संशोधन गर्न आन्तरिक राजस्व विभागले उपयुक्त ठानेमा न्यायोचित आधारमा जति पटक पनि संशोधन गर्न सक्ने (दफा १०१ (२)। आन्तरिक राजस्व विभाग वा कार्यालयले कुनै व्यक्तिको कुनै आय वर्षको कर निर्धारणमा संशोधन गर्न सक्दछ। आय विवरण पेश गरेको वा नगरेको कारणले कर निर्धारण भएको वा ऐनको दफा १००(२) बमोजिम संशय कर निर्धारण भएको व्यक्तिको संशोधित कर निर्धारण हुन सक्दछ। संशोधित कर निर्धारण गर्ने समयमा सूचना वा प्रमाणको अभाव वा अपर्याप्तताको कारणले कुनै संशोधित कर निर्धारणमा त्रुटि भएमा करको दायित्व न्यायोचित आधारमा समायोजन गर्ने अर्थात् सो व्यक्तिको कर दायित्व सही रूपमा निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि मात्र संशोधित कर निर्धारणमा संशोधन हुन सक्दछ। संशोधित कर निर्धारणमा त्रुटि भएको वा घटी कर निर्धारण भएको पुष्टि हुने प्रमाण वा आधार बेगर कुनै व्यक्तिको संशोधित कर निर्धारणमा संशोधन गर्न मिल्दैन।
- २ उपदफा ३ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि राजस्व न्यायाधीकरण वा अन्य अधिकार प्राप्त अदालतहरूबाट कर निर्धारण संशोधन गरिएको वा निर्धारित कर घटाइएको अवस्थामा सो हदसम्म विभागले त्यस्तो कर निर्धारणमा संशोधन गर्न नसक्ने तर पुनः छानविन गर्ने आदेश दिएमा संशोधन गर्न बाधा पुगेको नमानिने (दफा १०१ (५)।

राजस्व न्यायाधीकरण वा अधिकार प्राप्त अधिकारी वा अदालतले त्यस्तो संशोधित कर निर्धारणमा पुनः संशोधन गर्न आदेश दिएमा त्यस्तो संशोधित कर निर्धारणमा पुनः संशोधन गर्न आवश्यक हुन्छ। यस्तो आदेशमा किटानी साथ संशोधन गर्ने विषय वस्तु उल्लेख भएकोमा सोही हदसम्म संशोधन गरिनु पर्दछ। तर पुनः छानविन गर्ने भन्ने मात्र आदेश भएकोमा पुनः छानविन गरी प्राप्त तथ्यका आधारमा पुनः संशोधन गर्नु पर्ने व्यवस्था छ।

कर निर्धारण/कर परीक्षणका समस्या तथा चुनौती

यस अनुच्छेदको प्रयोजनका लागि कर निर्धारण भन्नाले कर प्रशासनबाट हुने संशोधित कर निर्धारणलाई लिइएको छ। करदाताबाट पेश भएको स्वयं कर निर्धारण विवरण उपर संशोधित कर निर्धारण गर्ने सिलसिलामा विस्तृत कर परीक्षण तथा अनुसन्धान गरिन्छ। कर निर्धारणका समस्या तथा चुनौती विशेषतः कर परीक्षणसँग नै सम्बन्धित छन्। विद्यमान कानूनी व्यवस्था तथा अभ्यासका आधारमा कर निर्धारण/कर परीक्षणका चुनौतीलाई बुँदागत रूपमा देहाय अनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ।

- आयकर ऐनको दफा १०१ मा करदाताको आय विवरण संशोधन गर्ने वा संशोधित कर निर्धारण गर्ने अवस्थामा ४ वर्षको अवधिभित्रै संशोधन गर्नु पर्ने प्रावधानले गर्दा आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरूले विस्तृत कर परीक्षण गरेका फाइलहरू ३ वर्षभित्रै अन्तिम लेखापरीक्षण (महालेखापरीक्षकबाट हुने लेखापरीक्षण) सम्पन्न गर्न सकिने भएमा मात्र लेखापरीक्षण प्रतिवेदनका व्यहोराहरू कार्यान्वयन गर्न सकिने अवस्था रहेको तथापि आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरूले करदाताको कर परीक्षण चौथो वर्षमा वा सो अवधि

सकिनु अगाडिको सीमान्त महिनामा गर्ने गरेका कारण अन्तिम लेखापरीक्षणबाट औल्याइएका कैफियत एवं सुभाब कार्यान्वयन गर्न कानुनी रुपमा कठिनाइ पर्ने वा पुनः कर निर्धारण हुन नसक्ने अवस्था रहेको तथा कतिपय अवस्थामा अन्तिम लेखापरीक्षण औचित्यहीन हुने अवस्था रहेको ।

- कर प्रशासनबाट कर निर्धारण भएको सम्बन्धमा चित्त नबुभाई करदाताबाट प्रशासनिक तथा न्यायिक पुनरावलोकन गरेको विषयमा निर्धारित समयसीमाभित्र पुनरावलोकनको निर्णय नहुँदा राजस्व असूलीमा समेत असर परेको ।
- परिणाममुखी भन्दा संख्यात्मक कर परीक्षणमा जोड दिने प्रवृत्ति रहेको ।
- कर परीक्षणका लागि जोखिम निर्धारण/विश्लेषणको आधार स्पष्ट हुन नसकेको ।
- कर परीक्षणमा संलग्न जनशक्तिलाई आवश्यक तालिम/प्रशिक्षणको व्यवस्था हुन नसकेको ।
- बिल, विजक जारी नहुने तथा न्युन विजकीकरण हुने प्रवृत्ति कायमै रहेको ।
- पैठारी भएका वस्तुको यथार्थ मूल्याङ्कन नहुने गरेको जसले गर्दा व्यवसायीबाट यथार्थ बिक्री आय लुकाउने प्रवृत्ति रहेको ।
- एसोसिएटेड कम्पनीहरूलाई व्यवस्थापन शुल्क, भाडा जस्ता खर्चहरू भुक्तानी गरेको देखाई बढी खर्च दाबी हुने गरेको ।
- औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूमा कच्चा पदार्थ खपत तथा उत्पादन लुकाउने प्रवृत्ति रहेको ।
- औद्योगिक प्रतिष्ठानले देखाउने कच्चा पदार्थ खपत र प्रतिलब्धि दर (Recovery Rate) बीच सामञ्जस्यता नरहने गरेको,
- निर्धारित समयमा आय विवरण दाखिला हुने नगरेको तथा नन फाइलरको संख्यामा बढोत्तरी हुँदै गएको ।
- विस्तृत कर परीक्षणका लागि कारोबारसँग सम्बन्धित आवश्यक सेस्ता, खाता, बही, प्रमाण पेश हुने नगरेको ।

सन्दर्भ सामग्री

१. आयकर ऐन, २०५८, कानुन किताब व्यवस्था समिति, काठमाडौं ।
२. आयकर नियमावली, २०५९, कानुन किताब व्यवस्था समिति, काठमाडौं ।
३. आयकर निर्देशिका, २०६८, आन्तरिक राजस्व विभाग, काठमाडौं ।

बेरुजु व्यवस्थापनको खाँची

✍ बैभवदीप श्रेष्ठ *

विषयप्रवेश

सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी, दक्ष तथा प्रभावकारी रूपले उपयोग गरी जनउत्तरदायित्व प्रवर्द्धन मार्फत देशलाई समृद्धितर्फ डोच्याउन नसकिनुमा प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा धेरै कारणहरू जिम्मेवार रहेका छन्। तीमध्ये एक प्रमुख कारणको रूपमा रहेको बेरुजु र यसका विविध आयामहरूका बारेमा यस लेखमा संक्षिप्त प्रकाश पार्ने कोशिश गरिएको छ।

के हो बेरुजु ?

आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ अनुसार “बेरुजु” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने रित नपुऱ्याई कारोबार गरेको वा राख्नुपर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमुनासिब तरिकाले आर्थिक कारोबार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औँल्याइएको वा ठहऱ्याइएको कारोबार सम्भन्नुपर्छ भनी परिभाषित गरिएको छ। सार्वजनिक श्रोत साधनहरू कानूनसम्मत तरिकाले उपयोग नगरेको अवस्थामा लेखापरीक्षण बेरुजु कायम हुन पुग्दछ। सरकारी निकायको जवाफदेहिता, वित्तीय कारोबारको स्वच्छता र अनुशासनको स्तर मापन गर्ने औजारको रूपमा समेत बेरुजुलाई लिने गरिएको छ। तर “सबै प्रकारको हिनामिना, मस्यौट र हानी नोक्सानी अर्थात भ्रष्टाचार बेरुजु हो। तर सबै बेरुजु भ्रष्टाचार होइन।” बेरुजुले कार्यालयको आर्थिक कारोबारको विश्वसनीयता र स्वच्छता तथा जवाफदेहिताको स्तरलाई प्रतिविम्बित गर्दछ।

बेरुजुको बर्गीकरण

आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ बमोजिम बेरुजुलाई मूलतः नियमित गर्नुपर्ने, असुल उपर गर्नुपर्ने र पेशकी बेरुजु गरी ३ भागमा विभाजन गरिएको पाईन्छ। महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट सम्पादन हुने अन्तिम लेखापरीक्षणमा देखिएका व्यहोराहरूलाई प्रकृति अनुरूप मुख्यतया

* लेखापरीक्षण अधिकारी, महालेखापरीक्षकको कार्यालय

सैद्धान्तिक र लगती गरी दुई भागमा छुट्याई प्रतिवेदन जारी गर्ने गरिन्छ। सामान्यतया “सैद्धान्तिक बेरुजु” भन्नाले रकमरहित अर्थात रकम समाविष्ट नभएको बेरुजु जनाउँदछ भने “लगती बेरुजु” भन्नाले रकम सहित अर्थात रकम समाविष्ट भएको बेरुजु बुझाउँदछ। “सैद्धान्तिक बेरुजु” मुख्यतः आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीमा सुधार गर्न वा उपयुक्त नीति निर्माण गर्न वा व्यवस्थापनको सक्षमता अभिवृद्धि गर्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले औल्याइएको हुन्छ। यस्तो बेरुजुको रकम व्यहोरामा उल्लेख हुन्छ तर लगत महलमा रकम समावेश गरिंदैन।

त्यस्तै “लगती बेरुजु” ले आर्थिक कारोबार सञ्चालनका क्रममा कुनै निश्चित पक्षबाट भएको गल्तीका कारण भएको हानी नोक्सानी (मुख्यतः घटी आय वा बढी व्यय) नियमित गरेर वा निश्चित रकम असुल उपर गरेर वा प्रमाण कागजात पेश गरेर फछ्यौट गर्नुपर्ने बेरुजुलाई इङ्कित गर्दछ। यो लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको लगत महलमा रकम उल्लेख भएको बेरुजु हो। महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा पनि लगती बेरुजुलाई नियमित गर्नुपर्ने, असुल उपर गर्नुपर्ने र पेशकी बेरुजुमा वर्गीकरण गरी उल्लेख गर्ने गरेको पाइन्छ।

- नियमित गर्नुपर्ने बेरुजुमा अनियमित भएको, प्रमाण कागजात पेश नभएको, जिम्मेवारी नसारेको र शोधभर्ना नलिएको कारोबारहरू औल्याइन्छन्। सम्बन्धित कानूनद्वारा निर्धारित प्रक्रिया, रित, अङ्ग पूरा नगरी निकायले गरेको कारोबारका सम्बन्धमा औल्याइएका बेरुजुहरू तथा सामान्यतया नेपाल सरकारको सचिव (लेखाउत्तरदायी अधिकृत) को निर्णयबाट नियमित गरी फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरे पछि मात्र लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस वर्गमा पर्दछन्।
- असुल उपर गर्नुपर्ने बेरुजुमा हिनामिना, मस्यौट, हानीनोक्सानी पारेको र अन्य असुल गर्नुपर्ने रकमहरू पर्दछन्। सामान्यतया नेपाल सरकारको राजश्व खातामा वा बेरुजु खातामा रकम दाखिला गरी फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरेपछि मात्र लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस वर्गमा पर्दछन्।
- पेशकी बेरुजुमा कर्मचारी पेशकी तथा अन्य पेशकी रकम पर्दछन्। कर्मचारी, अन्य पदाधिकारी वा संस्था वा व्यक्ति विशेषलाई दिएको पेशकी आर्थिक वर्षको अन्तसम्म म्याद नाघेको तर फछ्यौट नभएको सम्बन्धमा औल्याइएका व्यहोराहरू पेशकी बाँकी बेरुजुको रूपमा वर्गीकरण गरिन्छ।

बेरुजु सिर्जना हुने कारणहरू

खर्च गर्दा र लेखा राख्दा सार्वजनिक खरिद ऐन, आर्थिक कार्यविधि ऐन, निजामती सेवा ऐनलगायत प्रचलित कानूनको पालना नगरिनु, कमजोर आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, पेशकी खर्चलाई जिम्मेवारी सार्ने व्यवस्था नहुनु, लेखा राख्ने जनशक्तिमा पर्याप्त ज्ञान र दक्षताको कमी, बेरुजुलाई कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गर्न नसकिनु, कारोबारलाई पुष्टि गर्ने प्रचलित

कानून वा सम्बन्धित नीति, निर्देशिकाले तोकेको प्रमाण कागजातहरू, भरपाई, अभिलेखहरू नराखेको कारण, आ.व. को अन्त्यमा अख्तियारी पठाउनु, अस्पष्ट र दोहोरो अर्थ लाग्ने आर्थिक ऐन नियम, मस्यौट, छलकपट, कित्ते वा बिल भरपाई बेगर खर्च लेख्नु, सार्वजनिक जवाफदेहितालाई ख्याल नगर्ने, अनियमित गर्ने जिम्मेवार व्यक्ति उपर कारवाही नहुने जस्ता कारणले सार्वजनिक आर्थिक कारोवारमा बेरुजु आउने गरेको पाईन्छ ।

बेरुजुको स्थिति

महालेखापरीक्षकको पचासौं वार्षिक प्रतिवेदन, २०६९ अनुसार

- (क) सरकारी कार्यालय, सङ्गठित संस्था, समिति, अन्य संस्था र जिल्ला विकास समितिहरूले प्रचलित कानून बमोजिम कामकारवाही नगरेकोले असुल फछ्यौट गर्नुपर्ने तथा कारवाही गरी टुङ्गो लगाउनुपर्ने अद्यावधिक रकम रु. २ खर्ब ४ अर्ब २५ करोड ७४ लाख रुपैयाँ रहेको छ । उक्त रकममा सरकारी कार्यालयको फछ्यौट गर्न बाँकी बेरुजु, अन्य संस्था, समिति र जिल्ला विकास समितिको बेरुजु, लेखापरीक्षण बक्यौता, राजस्व बक्यौता, शोधभर्ना लिन बाँकी वैदेशिक अनुदान, शोधभर्ना लिन बाँकी वैदेशिक ऋण र जमानत बसी दिएको ऋणको भाखा नाघेको सावा ब्याजसमेत समाविष्ट गरिएको छ ।
- (ख) आर्थिक वर्ष ०६८/०६९ मा नियमित गर्नुपर्ने, असुल उपर गर्नुपर्ने र पेशकी बेरुजु गरी सरकारी कार्यालय, समिति र अन्य संस्थाको लेखापरीक्षणबाट औल्याइएको बेरुजु रकम रु ३५ अरब ७ करोड ५९ लाख रुपैयाँ रहेको छ । जसमध्ये नियमित गर्नुपर्ने बेरुजु १६ अरब ४७ करोड ५९ लाख रुपैयाँ, असुल उपर गर्नुपर्ने बेरुजु ३ अरब ८९ करोड ९७ लाख रुपैयाँ र पेशकी बेरुजु १४ अरब ७० करोड ३ लाख रुपैयाँ रहेको छ ।
- (ग) यस वर्षसम्मको फछ्यौट गर्न कुल बाँकी बेरुजु रु. १ खर्ब ३ अर्ब ७९ करोड ५६ लाख रुपैयाँ छ । यसमा सङ्गठित संस्थातर्फको बेरुजु अङ्क समावेश छैन ।

बेरुजु फछ्यौट प्रक्रिया

निम्न प्रक्रियाबाट बेरुजु फछ्यौट गर्न सकिन्छ ।

- लेखापरीक्षणको दौरानमा देखिएका बेरुजुहरूलाई त्यसै समयमा आवश्यक प्रमाणहरू देखाएर तथा छलफल गरी खर्चको औचित्य पुष्टि गरेर,
- लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र प्रतिक्रिया एवं प्रमाणहरू जुटाई महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट सम्परीक्षण गराएर,
- जिम्मेवार व्यक्तिबाट फछ्यौट गरेर,

- सार्वजनिक लेखा समितिमा भएको छलफलको निर्णय र निर्देशन पालना गरेर,
- बेरुजु फछ्यौट समितिको निर्णयानुसार,
- केन्द्रीय तहसिल कार्यालयबाट असुल उपर गराएर,
- नेपाल सरकारबाट मिन्हा दिएर ।

बेरुजु फछ्यौट र सम्परीक्षणको लागि कानुनी र संस्थागत व्यवस्था

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ तथा लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ मा व्यवस्था भए बमोजिम नेपालमा सबै सरकारी कार्यालयको लेखापरीक्षण नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेतको विचार गरी महालेखापरीक्षकबाट हुने व्यवस्था छ; जसलाई अन्तिम लेखापरीक्षणको रूपमा लिइन्छ। त्यस्तै आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ तथा आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ बमोजिम महालेखा नियन्त्रक कार्यालय अन्तर्गत रहेका कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरूले आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्दछन्। मूलतः आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई आन्तरिक नियन्त्रण (Internal Control) को प्रमुख औजारको रूपमा लिइन्छ। जसको मुख्य उद्देश्य सरकारी निकायहरूबाट सम्पादन गरिने कार्यक्रमहरूमा गरिएको लगानी उक्त कार्यक्रमको निर्दिष्ट उद्देश्य हासिल गर्नेतर्फ नियमित, मितव्ययी र प्रभावकारी रूपले भई रहे/नरहेको परीक्षण गरी व्यवस्थापनलाई सुझाव प्रदान गर्नु हो।

आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट औल्याइएको बेरुजु कार्यालयले अन्तिम लेखापरीक्षण हुनुभन्दा अगाडि नै नियमित गराउनुपर्नेमा नियमित गराई वा प्रमाण पेश गर्नुपर्नेमा प्रमाण पेश गरी वा असुल उपर गर्नुपर्नेमा असुल उपर गरी बेरुजु लगत कट्टा गराउनुपर्ने, कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालयले आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट निस्केको बेरुजुको एक प्रति बोधार्थ तालुक कार्यालयमा पठाउनुपर्ने, तालुक कार्यालयले मातहत निकायको आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट कायम बेरुजु फछ्यौट सम्बन्धमा अनुगमन गर्नुपर्ने र आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट देखिएको बेरुजु अन्तिम लेखापरीक्षण हुन अघि फछ्यौट हुन नसकेमा अन्तिम लेखापरीक्षक समक्ष लिखित स्पष्टीकरण दिनुपर्ने कानुनी व्यवस्था छ। तर अन्तिम लेखापरीक्षण भएपछि आन्तरिक लेखापरीक्षण बेरुजु कायम रहँदैन।

महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण हुँदा औल्याइएका बेरुजुका सम्बन्धमा बेरुजुको सूचना (प्रारम्भिक प्रतिवेदन) प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित कार्यालयले फछ्यौट गरी सम्परीक्षण गराउनुपर्ने, ३५ दिनभित्र फछ्यौट गर्न नसकेमा म्याद थपको लागि महालेखापरीक्षकको कार्यालयसमक्ष अनुरोध भएमा म्याद थप हुन सक्ने, त्यसरी थपेको म्यादभित्र पनि बेरुजु फछ्यौट तथा सम्परीक्षण नगराएमा महालेखापरीक्षकले आवश्यक कारवाहीको लागि लेखा उत्तरदायी अधिकृतलाई जानकारी दिने, लेखा उत्तरदायी अधिकृतले कारवाही नगरेमा महालेखापरीक्षकले विभागीय मन्त्री वा राज्यमन्त्रीलाई जानकारी दिनुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ।

महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याइएका बेरुजुहरूको सम्बन्धमा व्यवस्थापिका संसदको सार्वजनिक लेखा समितिमा उपस्थित भई छलफलमा भाग लिई सो सम्बन्धमा प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने र बेरुजु फछ्यौट सम्बन्धमा काम कारवाही गर्ने उत्तरदायित्व लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हुने उल्लेख छ ।

आर्थिक कार्यविधि ऐन र नियमावली बमोजिम असुल उपर गर्नुपर्ने ठहरिएको बेरुजु रकम सम्बन्धित कार्यालयले असुल गर्नुपर्दछ । सम्बन्धित कार्यालयले त्यस्तो बेरुजु रकम एक वर्षभित्र पटक पटक कारवाही गर्दा पनि असुल उपर गर्न नसकेमा असुल उपर गर्न नसक्नाको कारण खोली लेखा उत्तरदायी अधिकृतसमक्ष पेश गर्नुपर्दछ । लेखा उत्तरदायी अधिकृतले तोकिएको ढाँचामा विवरण भरी असुल उपरको लागि केन्द्रीय तहसिल कार्यालयमा पठाउनुपर्ने र केन्द्रीय तहसिल कार्यालयले अदालतलाई भए सरहको अधिकार प्रयोग गरी सेवारत तथा सेवानिवृत्त सरकारी कर्मचारी तथा अन्य व्यक्ति एवं संस्थासँग सरकारी बाँकी सरह असुल उपर गर्न सक्दछ ।

नेपाल सरकारले मन्त्रालय, सचिवालय, विभाग वा कार्यालयले गरेको बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी कामकारवाहीको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरी बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी कामकारवाहीलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्न मुख्य सचिवको अध्यक्षतामा “बेरुजु फछ्यौट मूल्याङ्कन र अनुगमन समिति” तथा सामान्य प्रक्रियाबाट फछ्यौट हुन नसकेका बेरुजुहरू फछ्यौट गर्न सार्वजनिक लेखा समिति सदस्यको अध्यक्षतामा “बेरुजु फछ्यौट समिति” गठन हुने व्यवस्था आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ ले गरेको छ ।

बेरुजुका समस्याहरू

राजनैतिक तथा प्रशासनिक तहबाट विधिको शासनको बेवास्ता गरिनु, दण्डहीनताको निरन्तरता, पेशकी फछ्यौट पद्धतिलाई नियन्त्रित गर्न नसकिनु, बेरुजु असुल तथा फछ्यौटको विद्यमान संस्थागत संरचना प्रभावकारी नरहनु, आर्थिक अनुशासनहीनता, बेरुजु फछ्यौट सम्बन्धमा प्रमुख जिम्मेवारी बोकेको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा लेखा उत्तरदायी अधिकृतको निष्क्रियता, केन्द्रीय तहसिल कार्यालयको न्यून भूमिका आदि प्रमुख रूपमा रहेका छन् ।

बेरुजु व्यवस्थापनका उपायहरू

बेरुजुको समुचित व्यवस्थापनका लागि मुख्यतः निरोधात्मक तथा उपचारात्मक (Curative & Preventive) दुबै पक्षको उपयुक्त संयोजन आवश्यक छ । सकेसम्म बेरुजु आउन नै नदिने र आएको बेरुजुलाई प्रभावकारी रूपमा फछ्यौटका तदारुकताका साथै प्रचलित कानूनमा यस सम्बन्धमा रहेका कमीलाई पूरा गर्नका लागि आवश्यक संशोधन समेत गर्नु जरुरी छ ।

- आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी ऐन नियमहरूमा समसामयिक सुधार गरी कार्यान्वयन विधि सरल र स्पष्ट बनाइनु आवश्यक छ ।
- ऐननियमको पालनामा विशेष जोड दिई प्रभावकारी दण्ड र पुरस्कार प्रणालीको व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।
- हाल कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालयले एकल खाता कोष प्रणाली अपनाई सम्बन्धित कार्यालयको भुक्तानी आदेश बमोजिम चेक जारी गर्न थालेको परिवर्तित परिवेशमा आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई नीतिगत तथा संस्थागत रूपमा पुनर्संरचित गरी अन्तिम लेखापरीक्षणसँग अन्तर्सम्बन्धित तथा परिपूरकको रूपमा स्थापित गरिनुपर्दछ । आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिकालाई समसामयिक रूपमा अद्यावधिक तथा परिमार्जित गरी आन्तरिक लेखापरीक्षकहरूलाई तालिम र विशेष प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई बेरुजु औँल्याउने भन्दा त्रुटिहरू समयमै औँल्याई लेखालाई नियमित र दुरुस्त राख्ने कार्यमा केन्द्रीत गराईनुपर्दछ ।
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट स्थलगत लेखापरीक्षणको क्रममा सम्परीक्षण गराउने कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु अत्यावश्यक छ । लेखापरीक्षकले बेरुजु तयार गर्दा परीक्षणको आधार (Criteria), अवस्था (Condition), कारण (Cause), असर (Consequences) जस्ता विषयहरू अनिवार्य रूपमा उल्लेख गर्नु पर्दछ ।
- लेखाउत्तरदायी अधिकृतहरूले बेरुजु नियमित गर्ने कुरामा मात्र जोड नदिई अनियमित कारोबार गर्ने जिम्मेवार व्यक्तिउपर कानुन अनुसार कारवाही गरी गराई नियमित गर्ने नीति अबलम्बन गर्नु पर्दछ ।
- बेरुजु फछ्यौटलाई वृत्ति विकाससँग आवद्ध गर्नु जरुरी छ ।
- विद्युतीय शासनको मान्यता अनुरूप उपयुक्त सफ्टवेयर निर्माण गरी बेरुजुको लगत केन्द्रीय स्तर र कार्यालयस्तरमा राखिनुपर्दछ ।
- सरकारी बजेट व्यवस्थापन तथा खर्च प्रणाली पुनरावलोकन आयोग, २०६७ को सुझाव बमोजिम बेरुजु फछ्यौट समितिको कार्यक्षेत्र बिस्तार गर्ने, लेखा उत्तरदायी अधिकृतको जिम्मेवारी किटान गर्ने, केन्द्रीय तहसिल कार्यालयको स्तर अभिवृद्धि गरी थप अधिकार प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- कानूनले तोकिएको समयावधिभित्र बेरुजुहरू असुल फछ्यौट गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा पालना गर्नु गराउनुपर्दछ ।
- नेपाल सरकारले सरकारी कार्यालयहरूमा आर्थिक अनुशासन कायम गर्नका लागि थालेका एकल खाता कोष प्रणाली, बहुवर्षीय ठेक्का बन्दोबस्त, विद्युतीय बोलपत्रको व्यवस्था, कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली जस्ता प्रयासहरूलाई अभै प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उपसंहार

लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको एउटा मुख्य मर्म कानूनको पालना पनि हो । जनप्रतिनिधिमूलक निकाय वा ती निकायबाट अख्तियारी प्राप्त गरी निर्मित ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका, परिपत्र आदिको पालना नगरिएको कारणले नै बेरुजु निस्कन्छ । बेरुजु निस्कनु र बेरुजु फछ्यौँटमा उदासीनता हुनु भनेको दण्डहीनतालाई प्रश्रय दिनु हो । कानूनको पालना नगर्नु हो । त्यसैले यदि कानुनी राज्यलाई व्यवहारमा उतार्ने हो भने बेरुजु व्यवस्थापनलाई सरकारले उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्दछ ।

राज्य सञ्चालन प्रणालीमा सुशासनका मूलभूत मान्यताहरूलाई अवलम्बन गरी जनताबाट सङ्कलित कर तथा गैह्रकर राजश्व एवं आन्तरिक तथा वैदेशिक अनुदान एवं ऋण जस्ता सार्वजनिक श्रोतसाधनको उपयोग दिगो रूपमा पारदर्शी रूपले जनउत्तरदायित्व बहन गरी गर्नुपर्ने सर्वस्वीकृत धारणा तथा जनआकांक्षा अनुरूप बेरुजुलाई समुचित तवरले व्यवस्थापन गर्नु नेपाल सरकारको एक प्रमुख चुनौती बन्न पुगेको छ । बेरुजु व्यवस्थापन एक पटकको प्रहारबाट हासिल गर्न सकिने कुरा होइन । जसका लागि निरन्तर सुधार र दृढो प्रतिवद्धताका साथसाथै भ्रष्टाचारलाई प्रश्रय दिने सोच र शैलीमा परिवर्तन हुन जरुरी छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३;
- लेखापरीक्षण ऐन, २०४८;
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५;
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४;
- महालेखापरीक्षकको पचासौँ वार्षिक प्रतिवेदन, २०६९;
- सरकारी बजेट व्यवस्थापन तथा खर्च प्रणाली पुनरावलोकन आयोग, २०६७ को प्रतिवेदन
- लेखापरीक्षण पत्रिकाका विभिन्न अङ्कहरू ।

English Section

21st INTOSAI Congress: Forum for Supreme Audit Institutions

 Bimala Subedi *

Introduction

The International Organization of Supreme Audit Institutions INTOSAI is an umbrella organization of Supreme Audit Institutions of countries that belongs to the United Nations (UN) or to one of its specialized agencies. It is the second largest international organization following the UN. It was founded in 1953 with supreme audit institutions and partner organizations of 33 states and which is now, in 2013 with the admittance SAI of the Tajikistan as a full member and of the West African Economic and Monetary Union (UEMOA) as a associate member, it encompasses 192 full members and 5 associated members. Its motto is “Mutual Experiences Benefits All”.

In line with its motto INTOSAI with its general Secretariat, is the permanent, autonomous, independent and non political professional organization. It develops professional standards and guidelines for government auditing, organizes training activities contributes to capacity building and promotes the exchange of information and knowledge sharing among its members. This year INTOSAI celebrated both 60 years of its establishment and 50 years of the General Secretariat in Vienna.

* Deputy Auditor General, Office of the Auditor General

Regional Working Groups/Organizations

INTOSAI has seven regional organizations namely AFROSAI, ARABOSAI, ASOSAI, CAROSAI, EUROSAI, OLACEFS and PASAI. These regional organizations are subscribed to be the mission of INTOSAI and at the same time take account of regional differences and heterogeneous needs. Likewise AISCCUF, CPLP, IIA, and World Bank are associated members and United Nations (ECOSOC, UNDESA, UNDPADM, CEPA and UNODC), IPU, OECD, IFAC and IBP are the external partners of INTOSAI. The main functions of this regional organization are related with the public financial management system specially in auditing.

INCOSAI (International Congress of Supreme Audit Institutions)

International Congress of Supreme Audit Institutions (INCOSAI) is the supreme organ of INTOSAI and once in every 3 years it holds its regular meetings. It offers all INTOSAI members an opportunity to share experiences, discuss issues and pass resolutions and recommendations to improve government accountability worldwide. Lima Declaration, 1977 is the founding principles of Auditing and also known as Magna Carta of independent, efficient, and effective public sector auditing.

Similarly, Mexico Declaration, 2007 is related to the Independence of Supreme audit Institutions. It has defined eight pillars of independence which are Legal status, Resources, Heads of SAI, Operations, Access to information, Reporting audit issues, Content and timing of audit reports and effective follow up mechanisms. INTOSAI has developed ISSAIs (International Standards of Supreme Audit Institutions) frameworks for implementation of standards. This article is mainly focused on the INCOSAI activities held in Beijing China in October 2013. INTOSAI held its XXI congress in Beijing in 2013, recalling the development of INTOSAI over the last six decades and summarizing the practical experiences of the member SAIs.

As a member of INTOSAI a three member delegation headed by the Auditor General of Nepal Mr. Bhanu Prasad Acharya, Deputy Auditor General Mrs. Bimala Subedi, Assistant Auditor General Mr. Biswa Nath Regmi participated the INCOSAI meeting in Beijing hosted by China National Audit Office (CNAO). Altogether including the delegation of members SAIs as well as representative of the United Nations, the World Bank and other international and professional organization, the congress was attended by 591 participants from 154 SAIs, 3 associated members and 22 observers.

The inauguration ceremony was held in The Great Hall of the People in Beijing and inaugurated by Premier Mr. LI Keqiang of China. He in his speech highlighted the role of Supreme Audit institutions in promoting good governance. At that time Under Secretary of UN, Mr. Wu Hongbo presented the message from Secretary General of UN Mr. Ban Kimoon, in his message it was stressed that the valuable role of SAIs as watchdogs to help to foster the efficient and effective use of public resources. He expressed his wish to continue the long-standing cooperation of the United Nations with INTOSAI to build together a strong foundation for enduring peace, sustainable development and the protection of universal human rights

Outgoing Chair of the INTOSAI Mr. Terence Nombembe Auditor General of South Africa and the Secretary General of INTOSAI Mr. Josef Moser has also expressed their views on the independence, opportunity and challenges of SAIs. Secretary General presented report on the initiative to strengthened SAI independence, INTOSAI communication policy and communication strategy, cooperation with other international organization and donor community, implementation status of strategy Plan 2011-2016.

It was also noted that all the members included the strategic priorities such as strengthening SAI independence, implementing the ISSAI, strengthening capacity building, presenting the value and benefits of SAIs, fighting corruption and better communication in

their works. Various task force committees and sub-committees have presented report on financial foresight, strategic plan, activities within donor cooperation, capacity building, professional standards, knowledge sharing, IT Audit, Program Evaluation, Fight against Corruption and Money Laundering, Accountability, Audit of Disaster-related Aid, Value and benefits of SAIs, Financial Modernization and Regularity reform.

In Special stakeholders and partners Session, The World Bank, presented a paper on "Poverty Eradication and Boosting Shared Prosperity-Importance of SAI". Similarly IFAC and IPSASB presented papers on "Enhancing government Transparency and Accountability" and "Importance, Benefits of High Quality Financial Reporting" respectively.

Beijing Declaration

In the "Beijing Declaration", the congress participants call for the implementation of the UN Resolution A/66/209 on strengthening the independence of Supreme Audit Institutions (SAIs). The Congress noted the adoption of the UN Resolution "Promoting the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration by strengthening supreme audit institutions" in a highly positive way and called upon members, development organizations and other stakeholders to implement the principles of the Lima and Mexico Declarations contained therein at the national level.

The Congress explicitly called upon INTOSAI members to pursue and step up the cooperation with the United Nations. To this end, the fundamental principles of external government audit as laid down in the Lima and Mexico Declarations as well as in the UN Resolution A/66/209 shall be implemented at the national level and, in particular, included in the Post-2015 Development Agenda in order to strengthen transparency and accountability – as prerequisites for the sustainable development of public finances.

Twelve (12) new audit standards have been adopted. With regard to the adoption of new audit standards, the focus is on three areas:

- ISSAI 12 "Value and Benefits of SAIs – Making a difference in the lives of citizens";
- The fundamental auditing principles on financial, performance and compliance auditing revised by the harmonization project (Level 3, ISSAIs: 100, 200, 300 and 400)
- Auditing Guidelines with regard to audit of disaster-related aid (Level 4, ISSAIs: 5500, 5510, 5520, 5530 and 5540 and one INTOSAI GOV: 9250).
- Official documents - communicating and promoting the value and benefits of SAIs: An INTOSAI Guidelines

The Congress also adopted recommendations on audit work concerning the theme areas "National Audit and National Governance" and "The Role of SAIs in Safeguarding Long-Term Sustainability of Finance Policies".

- Regarding National Audit and National Governance: SAIs has to assume, in particular, their audit responsibility and adapt to constantly changing requirements in a complex environment. SAIs should advocate the strengthening of an audit-friendly legal framework, advance capacity building in audit institutions and improve national audit practices. They should enhance the effectiveness of national audits on national governance and communicate the attained results.
- Regarding the Role of SAIs in Safeguarding Long-Term Sustainability of Finance Policies it was deemed relevant to legally secure budget rules and make use of fiscal indicators. A solid accounting system, preferably accrual accounting, is of high importance in order to step up transparency of public finances. At the same time, auditing the effective coordination between budgetary and fiscal policies together with a

comprehensive economic risk analysis is conducive for the effectiveness of audits. Defining budget rules, with particular regard to structural budgetary balance and the implementation of planning systems, impact-oriented budgeting, performance audits, transparency and accountability are particularly relevant in order to safeguard the mid- and long-term sustainability of public finances and debts. In this regard, the mandate of SAIs should also encompass auditing financial regulators, while SAIs should ensure a timely provision of information to decision-makers and the public on their concrete audit possibilities and on limits with regard to financial sustainability. Performance audits should definitely be conducted in this area as well.

An official document on "Communicating and Promoting the Value and Benefits of Supreme Audit Institutions – An INTOSAI Guideline" was also adopted.

Other organizational decisions and activities:

- In Goal 1 related to Professional Standards the Congress took note of the transition of the chair of the Financial Audit Subcommittee from the SAI of Sweden to the SAI of the United Arab Emirates.
- In Goal 3 Knowledge Sharing and Knowledge Services a new Working Group on Audit of Extractive Industries chaired by the SAI of Uganda and a new Task Force on Procurement Contract Audit chaired by the SAI of the Russian Federation were set up.
- Furthermore, the Task Force on Global Financial Crisis was converted into the Working Group on Financial Modernization and Regulatory Reform under the chairmanship of the SAI of the United States. The INTOSAI Working Group on Accountability and Audit of Disaster-related Aid, chaired by the European Court of Auditors, was dissolved. The chairmanship of the INTOSAI

Working Group on Environmental Auditing, held by the SAI of Estonia, was handed over to the SAI of Indonesia.

- At its 65th meeting immediately after the Congress, the Governing Board took a decision on rendering the Financial Rules more flexible and made the following appointments:
- The SAI of China, Saudi Arabia, the United States, Norway, Ecuador as well as South Africa were appointed as members of the Finance and Administration Committee. Monika Gonzalez-Koss was re-appointed as Director of Strategic Planning until INCOSAI XXII in 2016. The SAIs of Japan, the United States and the Russian Federation were elected as Goal Liaisons for Goal 1, Goal 2 and Goal 3 respectively.
- Jorg Kandutch award has been conferred to Josef Moser in his capacity as president of the Austrian Court of Audit for the successful national reform measures of the ACA and its activities with regard to the adoption of UN general assembly Resolution A/66/2091 on strengthening SAIs independences.
- Elmar B.staats Award has been conferred to Zhou Yining and zhou Gang ying for their joint article “ Establishing Judgments about Materiality in government Audit: experience of Chinese Local Government Auditors”
- The Secretary General of INTOSAI presented the anniversary publication “60 years INTOSAI- 50 years’ General secretariat Transparency, Accountability, Good Governance, Serving the Citizens”.
- In accordance with the article 4(5) (J) of the INTOSAI Statutes SAI of Oman and Ghana are appointed as INTOSAI auditors for the financial year 2013-2015.
- Next INCOSAI will be hosted by the SAI of United Arab Emirates in 2016.
- During INCOSAI the organizer has provided an opportunity to visit one of the wonder among seven of the world, The Great Wall China and to enjoy cultural night representing Chinese culture, history and civilization.

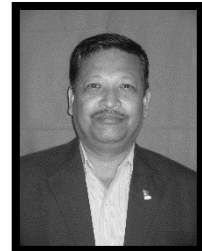
Conclusion

The INTOSAI Congress is an important forum to share experiences of SAIs, adoption of new standards and guidelines for the public sector auditing. The participation in this event provides opportunity to extend mutual relations among the SAI communities as well as inter SAI cooperation. As a member SAI we have to adopt good practice and decisions in the public sector auditing.

Reference

- INCOSAI Beijing, 2013 Publications.

Implementing IFRS in Nepal: Opportunities and Challenges

✍ Iswar Raj Shrestha *

Introduction

Accounting Professionals and Accounting standards across the globe have been changing during last decade. The need for a harmonized and universally accepted accounting and financially reporting system was felt to address applicability of various accounting standards and system and in different countries. Since the late 1990s, International Accounting Standards (IASs) were used by companies of some European and Asian countries as a well-accepted international accounting standards replacing their respective domestic Accounting Standards. Majority of the IASs were issued between 1973 and 2001 by the board of the International Accounting Standards Committee (IASC).

International Accounting Standards Board (IASB) (formerly IASC) continued to develop new standards and came out with International Financial Reporting Standards (IFRS) endorsing some of IASs. In 6th June 2002, the European Council of Ministers approved the regulation that all European Union companies listed on a regulated market would require to prepare accounts in accordance with IFRS for accounting period beginning on or after 1st January 2005. In subsequent years, many other countries either adopted IFRS or converged to IFRS. National Standards setter in

* Asst. Auditor General, Office of the Auditor General

many countries in Asia-pacific region including Australia, Hong Kong, New Zealand, Singapore etc. have adopted most IFRSs in modified form.

The use of IFRS as a universal financial reporting language is gaining momentum day by day. Several countries have implemented IFRS and converged their national accounting standards to IFRS. By now, more than 120 countries throughout the world, including the 27 European Union member states, require or permit the use of IFRS. China and South Korea have implemented IFRS from 2010 and 2011 respectively. Canada is under implementation stage from 2013. This article highlights on the concept of IFRSs, initiatives taken in Nepal for its implementation and the opportunities and challenges in implementation in Nepal.

Meaning

IFRS denote a set of high-quality, understandable, enforceable and globally accepted financial reporting standards based upon clearly articulated principles. It is a principle-based set of standards which are drafted lucidly and are easy to understand and apply. IFRS are common financial reporting language accepted globally. They are primarily based on "fair value" principles. Using IFRS require extensive knowledge and skills.

The IFRS comprise of:

- International Financial Reporting Standards (IFRS) - standards issued after 2001
- International Accounting Standards (IAS) - standards issued before 2001
- Interpretations originated from the International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC) - issued after 2001
- Standing Interpretations Committee (SIC) - issued before 2001

In addition to the above, there is a “Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements.” which describes the principles underlying the IFRS is also a part of IFRS.

Benefits of IFRS

Adoption to IFRS provides a number of benefits. Companies that operate in a global environment and comply with foreign reporting requirements can streamline their financial reporting by using IFRS. They help to reduce related reporting costs by developing common reporting systems and bring consistency in statutory reporting. IFRS facilitate the management of a company to view all the companies in a group on a common platform. This will reduce the time and efforts involved to adjust the accounts in order to comply with the requirements of the national Generally Accepted Accounting Practices.

The adoption of IFRSs also reduces barriers both to cross-border trade and to the flow of capital internationally and also contributes towards improving the efficiency of international capital markets. Furthermore, IFRS make companies possible in comparison and benchmarking of financial data with international competitors. The financial information presented as per IFRS also facilitates in cross-border acquisitions and joint-venture as well as access to foreign capital. Companies can trade their shares and securities on stock exchanges internationally.

IFRS provide greater transparency in the financial statements as figures are presented at fair value in IFRS rather than the carrying values. However, the implementation of IFRS in the companies requires trained accountants, valuers and actuaries. The benefits of adoption of IFRS can be summarized in the following points:

- Provide the room for common language of financial reporting and comparability of financial statements

- Encourage cross-border investments leading to economic growth
- Facilitate in globalization of national economy and world trade
- Reduce to the administrative costs of accessing the capital markets
- Make easy the job of governments, tax authorities and standard setters
- Save time and money in international professional accounting firms in planning and execution of accounting and audits
- For multinational companies, IFRS provide the following benefits:
 - Make easy in consolidation of financial statements of its units
 - Make easy and save costs in accounting and audit functions
 - Enable compliance with regulatory requirements of bodies
 - Make easy in case of mergers and acquisitions
 - Easy access to multinational funds

Initiatives taken for Implementation of IFRS in Nepal

Accounting Standards Board (ASB) is an independent statutory body in Nepal that has responsibility for setting accounting standards for preparation and presentation of financial statements of companies. The ASB came into existence on March 10, 2003 as per the provisions of the Institute of Chartered Accountants of Nepal (ICAN) Act 1997. The ASB, as an accounting standard setter of Nepal, is primarily responsible for developing accounting and financial reporting standards for entities in line with the IFRS.

The ICAN, as a governing body of professional accountants is responsible for enforcing and regulating the accounting and auditing standards. As per Nepalese practice, the ASB develops the accounting and financial reporting standards and the ICAN ensures its application. The ASB and ICAN work together with stakeholders to promote and facilitate adoption process of IFRSs through convergence of NFRSs with IFRSs.

Primarily, there are two types of approaches followed by countries for implementation of IFRS, which include 'adoption' and 'convergence'. Adoption of IFRS means use of IFRS replacing all domestic financial reporting standards and practices. Convergence to IFRS is a process whereby domestic accounting standards are gradually aligned with IFRS so that the local accounting standards are full converged to IFRS in due course of defined timeline. Nepal has opted the convergence process for the adoption of IFRS. Presently, Nepal has been in the process of developing and implementing of Nepal Financial Reporting Standards (NFRS) in line with IFRS.

At present, there are 13 IFRSs, 28 IASs, 17 IFRS Interpretation Committee (IFRIC) interpretations and 8 Standing Interpretations Committee (SIC) interpretations. In Nepal, the ASB has set up a NFRS Interpretation Committee to prepare interpretations of NFRSs for approval by ASB and in the context of the Conceptual Framework to provide timely guidance on financial reporting issues. As per decision of Council of ICAN dated 13 September 2013, ICAN has enforced the following 28 NASs, 13 NFRSs, 15 IFRICs and 8 SICs being developed and approved by ASB in line with IFRS issued by IASB:-

Standards/ Interpretations	Name of Standards/ Interpretations
NASs	Conceptual Framework; NAS-1 Presentation of Financial Statements; NAS-2 Inventories; NAS-7 Statement of Cash Flows; NAS-8 NAS 8 Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates & Error; NAS10 Events after the Reporting Period; NAS 11 Construction Contracts; NAS 12 Income Taxes; NAS 16 Property, Plant & Equipment; NAS 17 Leases; NAS 18 Revenue; NAS 19 Employee Benefits; NAS 20 Accounting for Government Grants &

	<p>Disclosure of Government Assistance; NAS 21 The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates; NAS 23 Borrowing Cost; NAS 24 Related Party Disclosures; NAS 26 Accounting & Reporting by Retirement Benefit Plans; NAS 27 Separate Financial Statements; NAS 28 Investments in Associates & Joint Ventures; NAS 32 Financial Instruments : Presentation; NAS 33 Earnings Per Share; NAS 34 Interim Financial Reporting; NAS 36 Impairment of Assets; NAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets; NAS 38 Intangible Assets; NAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement; NAS 40 Investment Property; NAS 41 Agriculture</p>
IFRSs	<p>NFRS 1 First-Time Adoption of IFRS; NFRS 2 Share based Payment; NFRS 3 Business Combination; NFRS 4 Insurance Contracts; NFRS 5 Non-Current Assets Held for Sale & Discontinued Operation; NFRS 6 Exploration for and evaluation of mineral resources; NFRS 7 Financial Instruments: Disclosure; NFRS 8 Operating Segments; NFRS 9 Financial Instruments; NFRS 10 Consolidated Financial Statements; NFRS 11 Joint Arrangements; NFRS 12 Disclosure of Interests in other Entities; NFRS 13 Fair Value Measurements</p>
IFRICs	<p>IFRIC 1 Changes in Existing Decommissioning, Restoration and Similar Liabilities; IFRIC 2 Members' Shares in Co-operative Entities and Similar Instruments; IFRIC 4 Determining whether an Arrangement contains a Lease; IFRIC 5 Rights to Interests arising from</p>

	Decommissioning, Restoration and Environmental Rehabilitation Funds; IFRIC 6 Liabilities arising from Participating in a Specific Market Waste Electrical and Electronic Equipment; IFRIC 10 Interim Financial Reporting and Impairment; IFRIC 12 Service Concession Arrangements; IFRIC 13 Customer Loyalty Programs; IFRIC 14 IAS 19—The Limit on a Defined Benefit Asset, Minimum Funding Requirements and their Interaction; IFRIC 15 Agreements for the Construction of Real Estate; IFRIC 16 Hedges of a Net Investment in a Foreign Operation; IFRIC 17 Distributions of Non-cash Assets to Owners; IFRIC 18 Transfers of Assets from Customers; IFRIC 19 Extinguishing Financial Liabilities with Equity Instruments; IFRIC 20 Stripping Costs in the Production Phase of a Surface Mine
SICs	SIC-7 Introduction of the Euro; SIC-10 Government Assistance—No Specific Relation to Operating Activities; SIC-15 Operating Leases—Incentives; SIC-25 Income Taxes—Changes in the Tax Status of an Entity or its Shareholders; SIC-27 Evaluating the Substance of Transactions Involving the Legal Form of a Lease; SIC-29 Service Concession Arrangements: Disclosures; SIC-31 Revenue—Barter Transactions Involving Advertising Services; SIC-32 Intangible Assets—Web Site Costs

The NASs are issued with the effect of mandatory as well as voluntary compliance.

The NASs are updated and revised in line with the convergence with IFRS so as to narrow down the differences between NFRSs/ NASs

and IFRSs. The ASB has made attempt to narrowing differences if any by seeking to harmonize the new accounting standards and procedures relating to the preparation and presentation of the financial statements in line with IFRS.

NFRSs are designed to apply to the general purpose financial statements and other financial reporting of profit-oriented entities. Profit-oriented entities include those engaged in commercial, industrial, financial and similar other activities, whether organized in corporate or in other forms. They also include organizations such as mutual insurance companies and other mutual co-operative entities that provide dividends or other economic benefits directly and proportionately to their owners, members or participants.

As per recent decision of ICAN, the timeline for the implementation plan of NFRS in Nepal has been re-scheduled as given below:

Type	Entities Requiring Implementation of NFRS	NFRS Complied FS
A	1. Listed Multinational Manufacturing Companies 2. Listed State Owned Enterprises (SOEs) with minimum paid up capital of Rs. 5 billion (except banks and financial institutions under BAFI Act, 2006)	2014/15
B	3. Commercial Banks, including state owned commercial banks; 4. All other Listed State Owned Enterprises (SOEs)	2015/16
C	1. All other Financial Institutions not covered under A & B above 2. All other SOEs 3. Insurance Companies 4. All other Listed Companies	2016/17

	5. All other Corporate Bodies/Entities not defined as SMEs or entities having borrowing with minimum of Rs. 500 million.	
D	NFRS for SMEs (SMEs as defined and classified by ASB)	2016/17

Opportunities in Nepal

Nepal has been adopting the open market policy since past decades. With the membership in World Trade Organization, Nepal has entered in to globalization process and require to open service sector and soften trade barriers. For the country's economic development, it needs to adopt the policies, processes and concepts emerging globally. As financial reporting is regarded as an integral part of corporate governance system, the implementation of IFRS is to be considered as prime requisite for the country. By implementing the NFRS, the following opportunities will be available for the country, domestic companies and professionals:

- The Conducive environment for foreign investment in various sectors of Nepalese economy such as tourism, industrial, service sectors etc. will be created through meeting the global financial reporting requirements of the investors.
- The multinational companies' investment subsidiaries in Nepal will be encouraged through compliance with their financial reporting requirements.
- There will be cost savings for Nepalese companies through harmonization of their accounting and financial reporting system in line with global standards.
- The consolidation process between financial statements of domestic and foreign subsidiaries companies will be easier and will also ease the process of acquisition and merger between companies.

- The domestic companies can have easy dealings with foreign companies for their export-import trade.
- The government's revenue and tax regime can be made effective with the fair representation of domestic and foreign transactions.
- The capabilities of Nepalese Professionals can be enhanced through trainings and their services will be recognized globally.
- There will be more opportunities for development and extension of professional service related to IFRS accounting and reporting in Nepal.

Challenges in the Process of implementation of IFRS in Nepal

Although the government, companies and accounting professionals across the world have various benefits of implementing IFRS, there are many challenges in its implementation. They appear more challenging in a least developed country like Nepal. The challenges that are more apparent in Nepal have been listed below:

Coordination between regulators: The implementation of IFRS rests on the proper coordination between various regulating agencies. As a standard setter, Accounting Board is entrusted to development of accounting standards and Institute of Chartered Accountant is empowered to enforcing and regulating of the accounting standards. As per the Audit Act 2048, the Auditor General is empowered to direct public enterprises for the type of accounts to be maintained by them.

Likewise, Nepal Rastra Bank and Nepal Insurance Board are the regulating bodies of banks & financial institutions and insurance companies respectively. The Company Registrar Office regulates the companies established as per Company Act and Security Board Nepal regulates the listed companies in security exchange. IFRS cannot be implemented unless the GON agencies and all above regulating agencies have strong commitment and coordinated effort for its implementation.

Awareness about IFRS: Implementation of IFRS means a remarkable shift from the existing accounting and financial reporting standards. The Government officials, Heads of regulating agencies, Board of Directors, Chief Executive Officers and Chief Finance Officer of implementing agencies, have also major responsibility for the implementing process. The major issue for Nepal is that some of regulators also lack of adequate professionals having IFRS knowledge and experiences. The regulatory bodies except in ICAN, Central Bank do not have qualified professional accountants to implement IFRS.

Similarly, most of preparers also lack qualified accountants and awareness about IFRS. The preparers that have professional accountants are not also updated about IFRS practices. Thus, bringing awareness among regulators, preparers and the auditors of IFRS standards and its impact among the users of financial statements has appeared as a challenging task.

Lack of Training Facilities: The professional accountants have major role in effective implementation of IFRS. Nepal lacks trainer or resource person, training institution and training facilities to train IFRS. Nepal does not have fully trained professionals to carry out IFRS training within country. The ASB and ICAN have started providing various trainings on IFRS within country in support of trainers or resource person from outside countries.

Though these trainings have contributed in bringing out the awareness and gaining some overall knowledge about IFRS among the existing regulators and accounting professionals, Nepal still lacks sufficient and competent professional experts for providing in-depth training on IFRS. Nepal also lacks training facilities and academic courses on IFRS. Providing the required IFRS training and logistic facilities requires the efforts from all regulators, preparers and stakeholders.

Amendments to the Existing Laws: Accounting Practices of Nepalese companies are governed by various laws. Inconsistencies with the existing laws have brought legal problems for enforcement. As per Companies Act 2063 (2006) "accounts to be maintained by companies shall be according to the double entry system of accounting and in consonance with the accounting standards enforced by the competent body under the prevailing law and with such other terms and provisions required to be observed pursuant to this Act, in such a manner as to clearly reflect the actual affairs of the Company."

The Banks and Financial Institutions Act, 2063 (2006) provides that accounts to be maintained shall be according to the universally accepted principles based upon the double entry system as to clearly reflect the actual condition of the transactions of the licensed institution.

The corporation Act 2021 stipulates that the accounts to be maintained shall be in accordance to as specified the Government of Nepal. In addition, separate laws related to particular PE have provided different provisions for maintaining accounts. The Audit Act 2048 has empowered the Auditor General to issue direction in respect to accounts to be maintained by PEs. However, the IFRS does not recognize such overriding laws. For enforcing IFRS in various types of entities, necessary amendments in governing laws are required to ensure smooth transition to IFRS.

Implications on Tax: The adoption of IFRS will have material effect on the most of the items in the Financial Statements and consequently, the tax liabilities of companies would also undergo changing. Currently, Income Tax Act, 2058 has also recognized the most of provisions of double entry book keeping system and NASs. But, the Act does not address many provisions of IFRS including the treatment of tax liabilities arising on convergence from NASs to IFRS. Hence, making major amendments in existing Income Tax Act and other related laws in line with IFRS is required. This will be a

major challenge for lawmakers. If Tax laws do not recognize IFRS-Compliant financial statements, companies may need to prepare double sets of accounts and financial statements.

Fair Value Measurement: IFRS are based on the use of 'fair value' to measure majority items in financial statements. The use of fair value for accounting purpose tends to bring a lot of volatility and subjectivity to the financial statements. It will be a difficult task in arriving at the fair value and the assistance of valuation experts may require for the valuation purpose. Adjustments to fair value in the items of previous figures of the financial statement may affect substantial gains or losses of the companies. The companies preparing its financial statements on the basis of existing NASs will have tough time while shifting to Fair Value Accounting.

Financial Reporting System: IFRS provide complete set of reporting system for companies to make their financial statements fair presentation. In Nepal, various laws and Acts provide the provisions for the financial reporting of the companies and entities. As per the Company Act, 2006, the companies are required to prepare the financial Statements as Balance Sheet, Profit & Loss Account, Cash Flows Statements and Change in Equity Statements along with Accounting Policy and Notes to the Accounts.

In addition, various regulating agencies such as Nepal Rastra Bank, Insurance Board and Security Board Nepal have been issuing guidance for the presentation of financial statement of the concerned implementing agencies under them. In respect to convergence of IFRS, ASB has issued IFRS based model financial statements to be prepared by entities. Incorporating the reporting requirements of all regulators has appeared as a challenge. In addition, Nepalese companies/business firms will have to accept the convergence process to ensure that existing business reporting model is amended to suit the requirements of IFRS. They should be prepared to borne the cost associated to implementation of IFRS.

Measure Suggested

Based on the challenges mentioned above, the following measures are suggested for effective implementation of IFRS in Nepal:

- There should strong commitment on the part of GoN, ICAN, ASB, OAGN, MOF and other regulating agencies for the implementation of IFRS in Nepal. Consistent efforts are required with formation of a high level coordination committee for coordination between these agencies.
- The ICAN and ASB should conduct various educating programmes for CEOs and CFOs of implementing agencies, regulators and accounting professionals to educate the benefits of adopting IFRS and create awareness to them.
- Various training programmes are to be conducted for the accounting professionals to produce the adequate number of knowledgeable persons and professionals within the organization and the country.
- IFRS educating programme are to be conducted extensively. IFRS should be incorporated in the courses of Universities.
- Various laws governing accounting systems and financial reporting system of companies and corporate bodies need to be amended in compliance with IFRS to incorporate the required legal mandate to enforce IFRS within various entities.
- Necessary studies are to be conducted to acquire the knowledge about institutional accounting and human resource gaps within various manufacturing, banks & financial, insurance companies, state-owned enterprises etc.
- Amendments in Income Tax Act and related laws are to be made so as to recognize IFRS compliant financial statements presentation for tax assessment purpose.
- Efforts are to be made to make available the adequate services of foreign and domestic consulting firms, valuation experts as per the requirements of IFRS implementation plan.

- Attempt should be taken to get inputs from the standard setters of foreign countries which have adopted the IFRS and have similar economic, political and social conditions.
- For effective implementation of the IFRS, an appropriate body should be formed to make internal controls and regulate, monitor and facilitate IFRS convergence process in various organizations.
- Minimizing the risk of business disruption should be taken care of while modifying or changing the accounting information during transitional period.

Concluding Remarks

Ensuring a high quality corporate governance depends on effective Control & financial reporting system. The implementation of IFRS in Nepal is inevitable for the transformation of economy. Nepal has prepared a work plan for implementing IFRS in multinational companies, commercial banks, listed companies and the like in subsequent years to come.

Implementing IFRS effectively requires facing various challenges and the challenges are not easy to encounter in a least developed economy like Nepal. The efforts from standard setters and regulators are not only enough for this purpose. Each related party such as top management of the corporate bodies and companies, professional auditors and accountants and regulators will have to work together for its effective implementation.

The government authorities need to ensure that the laws are amended well in time. Only enforcement mechanism will not help the implementation process, but facilitation is also required. Moreover, the Government of Nepal and standard setters should have proper action plan and well established mechanism for effecting monitoring and dealing with challenges. Then only, the IFRS convergence process in Nepal will become smooth and successful in days to come.

References

- The Nepal Chartered Accountant: Journal of the Institute of Chartered Accountant – various issues.
- Nepal Chartered Accountants Act 2053 (1997)
- ICAN & ASB websites
- Company Act 2063 (2006).
- Banks and Financial Institutions Act 2063 (2006)
- IFRS Implementation in India: Pawan Jain, World Journal of Social Sciences
- IFRS Implementation and Challenges in India: Vandana Saxena Poria, MEDC Monthly Economic Digest – August 2009 issue

Performance Audit in Nepal - ISSAI Perspective Provisions and Practices

✍ CA. Baikuntha Adhikari *

Introduction

International Standards of Supreme Audit Institution (ISSAI) 3000 and 3100 include the provisions of International Organization of Supreme Audit Institution (INTOSAI) Auditing Standards regarding Performance Audit (PA). There is no universally accepted definition of PA. The INTOSAI Auditing Standards define a performance audit as 'an audit of the economy, efficiency and effectiveness with which the audited entity uses its resources in carrying out its responsibilities'.

Economy is minimizing the acquisition cost of resources used for an activity, having regard to the appropriate quality'. **Efficiency** is existence where the utilization of financial, human, physical and information resources is such that output is maximized for any given set of resource inputs, or input is minimized for any given quantity and quality of output. **Effectiveness** is 'the extent to which objectives are achieved and the relationship between the intended impact and the actual impact of an activity'. Performance Audit evaluates the discharge of accountability and due care of probity regarding any one, two, or all aspects of economy, efficiency and effectiveness.

* Director, Office of the Auditor General

Equity, which **can be derived from effectiveness** of public policy, is based on the principle that recognizes the difference among individuals and the need for differential treatment. To provide genuine equality of opportunity, society must cater more to those born with fewer skills and those born in socially disadvantaged areas. Unequal treatment is fair when it benefits the neediest individual - fair inequality. Therefore, public policies of protection and social development play a key role in building equity.

People talk about the performance auditing in different words. Some of the words more common by used are- Comprehensive Auditing, Value-for-money Auditing, Management Auditing, Operational Auditing and 3 Es Auditing. This article aims to inform readers the provisions, practices and shortcomings thereof regarding Performance Audit under the jurisdiction of Office of the Auditor General (OAG), as a Supreme Audit Institution (SAI) of Nepal.

Statutory Provisions

Clause (1) of Article 123 of Interim Constitution of Nepal, 2007 mentions "The accounts of the Supreme Court, the Legislature-Parliament, the Constituent Assembly, the Commission for the Investigation of Abuse of Authority, the Office of the Auditor-General, the Public Service Commission, the Election Commission, the National Human Rights Commission, the Office of the Attorney General and other offices of the Constitutional Bodies, the Nepal Army, the Armed Police or Nepal Police, and all other government offices and courts shall be audited by the Auditor-General in such manner as may be determined by law, with due consideration given to the regularity, economy, efficiency, effectiveness and the propriety thereof". Clause 5 of the same Article provides, "In addition to the accounts of the offices referred to in Clause (1), the law may also require that the accounts of any other office or institution be audited by the Auditor General".

Section 4 and 5 of the Audit Act, 1991 has further elaborated the matters to be audited considering regularity, economy, efficiency, effectiveness and propriety. In this context, Performance Audit is required to ensure whether:

- The organization, management and job allocation of the Office are sufficient and proper and are they operating accordingly;
- Any function is being unnecessarily performed in duplication by any employee or agency or any essential function is being omitted;
- The available resources, means and assets are properly utilized and the maintenance and preservation thereof against any loss or damage has been properly arranged;
- The progress has been achieved within scheduled time and the quality and quantity of the work is satisfactory;
- The objective and policy of the office is explicit and the program is delineated conforming to the specified objective and policy;
- The program is being implemented within the limits of approved cost estimate and the proceeds received in comparison to the cost is reasonable;
- the arrangements for maintaining data relating to target, progress and cost are adequate and reliable;

Section 6 of Audit Act, 1991 has mandated the Auditor General to carry out Audit of Corporate Bodies Wholly-Owned by Government of Nepal. Regarding other many public sector institutions established under the different specific Acts of parliament, that Act has also empowered the Auditor General to carry out Audit of these institutions.

Thus, Office of the Auditor General Nepal (OAGN) has legal mandate to conduct the performance audit of public sector institutions including all the entities of the Government of Nepal. OAGN issued Performance Auditing Guide in 2000, which is revised and updated in 2012. This guide contents 8 sections which include Introduction,

Selection of Topics, Planning, Audit Execution, Reporting, Documentation, Quality Assurance Review System (QARS) and Follow-up. Concerned audit tools are given in each of these sections for practical use of auditors. The Guide has covered the matters of legal provisions, Auditing principles and Standards.

Organizational arrangements

Since the PA is research-oriented examination, OAG needs trained and competent personnel, more financial resources and time-period. As per the organizational chart of OAGN, under the Auditor General (AG), Deputy Auditor General (DAG) are leading 4 Divisions. Under these Divisions, Assistant Auditor General (AAG) are leading 14 audit Departments. Under the audit Departments, there are 27 Directorates including a Performance Audit Directorate.

The PA Directorate comprise of the Directors, Audit Officers, Audit Superintendents and other few supporting staffs. As of November 2012 date, out of 449 approved position, 364 positions including 4 DAG and 14 AAG are fulfilled. For carrying out PA, 25 staffs including 10 Audit Officers and 9 Directors under leadership of an Assistant Auditor General (AAG) are deputed in PA Directorate. Each year PA topics are selected as per decision of AG and senior level management that comprises of all 14 AAG and 4 DAG. PA Directorate also provides technical assistance to other Directorates in case they are involved in conducting PA.

PA Process

Performance Auditing Guide describes the processes to be followed for conducting PA in details. The following points give the picture of processes in brief:

Topic selection: OAG selects the topics for PA using Selection Matrix as given in the Performance Auditing Guide that mentions 4 criteria such as Potential impact, Materiality, Potential risks and Visibility regarding topics. In practice, these 4 criteria are dependent on the

volume of government budgetary investment, priority sector of government, news papers coverage regarding misuse of resources, conditions of agreement with the development partners, interest of development partners, issues of public interest and available resources to OAGN.

Planning: Auditors review the background information, operational objectives, strategy and mandates of the Entity. Preparation of Segment Operation Model to perform operational process analysis and risk assessment, determination of audit objectives, scope methodology and audit questions, Specifying audit criteria and preparation of audit planning memorandum are the stage of planning. The guide has provided nine tools to support the audit planning.

Audit execution: The stage of execution consists of testing primary and secondary controls, measuring key performance indicators, reporting to management if the controls are not effective and finding the performance gap. Examples of Key Performance Indicators of various ten types of institutions are depicted in a tool.

Reporting: It prescribes the objective, types and process of reporting. Components of audit findings are 5 Cs as Criteria, Condition, Cause and effect, Consequence and Corrective actions. Two tools separately prescribe the Audit finding form and Performance audit final report template.

Documentation: Documentation prescribes the characteristics and contents of working papers, file structure, completion and review of audit files. Two tools separately prescribe the Audit file documentation index and Audit review form.

Quality Assurance Review: Quality Assurance is the process that provides independent assurance to the AG that the quality control systems and practices in the organization are working effectively and that the OAGN is issuing appropriate reports. Performance Audit progress record form Tool-1, Audit File Documentation Tool-

13 and Audit Review Form Tool-14 provide Quality Assurance Reviewer the basic ideas to review the quality of overall function of the audit. The OAG can acquire service of expert, if necessary to examine and evaluate the technical aspects of the topics.

Follow-up: The auditee is required to prepare action plan and provide response to the findings and recommendations presented by OAG in final report. The concerned AAG shall designate a competent officer to review the management response and also to examine the additional evidence, if any, produced in support of its response. The reviewers shall make a review note for the AAG who after being satisfied that the management has satisfactorily addressed the issue shall authorize to delete the audit findings and update audit working papers accordingly.

OAG reviews the actions taken on the directives and recommendations of Public Account Committee (PAC), and reports progress to the Parliament. OAG may select audit topics/entities/issues/project to conduct follow-up audit after 3 to 5 years of previous audit.

Shortcomings in provisions and practices

INTOSAI has issued the ISSAIs. ISSAI 3000 to 3100 deals with Performance Audit Guidelines. All members of INTOSAI including OAG Nepal should comply the ISSAI requirements. The OAG needs to take into consideration the following shortcomings of its provisions and practices of Performance Audit and make necessary procedural reforms to comply with the ISSAI requirements:-

- At the beginning period of each financial year, Auditor General delivers Ministries and constitutional bodies the work schedule of Performance Audit. Auditor General has published in website its vision mission objectives of audit including performance audit. Separate booklet or any information regarding clear vision and purpose specific related to PA is not still available.

- PA topics are selected using Selection Matrix as given in the Performance Auditing Guide that includes 4 criteria such as Potential impact, Materiality, Potential risks and Visibility regarding topics. These criteria are insufficient to meet the ISSAI requirements. Selection Matrix should clearly include in selection criteria like the issues of legislative or public interest, risk to the SAI, departmental issues, a request for PA, high political sensitivity, topic previously audited, investment volume of government, conditions of agreement with the development partners, interest of development partners and available resources.
- While using an expert service, experienced and independent consultant is appointed as per procurement Rules to study and report on the technical aspects of the PA subject matters to be audited. Qualification, experience and declaration of independency of the consultant are not documented. Conditions required to comply by the consultant are mentioned in terms of reference enclosed with the appointment letter. However, ethical requirements are not informed to the consultant.
- As per record of administration section of OAG, audit team manager and members of the audit team are having training and experience in PA. They are also academically qualified. However, the qualifications and experiences of each team members are not documented in the audit file containing audit documents.
- Strategic plan 2013-15 of OAG, in broad has covered the situation analysis, SWOT analysis, vision mission and core values, strategic issues, goals and objectives, implementation matrix etc. However, strategic planning specific to PA has not been prepared.
- Audit objectives, the scope, and the methodology to achieve the audit objectives are defined in the audit plan and preliminary audit report. However, these matters are not defined in the pre study- report.

- Decisions in determining objectives of PA are based on the strategic plan. However, there is lack of documentation of this matter.
- Auditors conduct field visit during PA. Documents are examined in field office of the project. The nature, location, and availability of files are not mentioned in audit plan so that they can be examined cost effectively.
- While sampling is used as an appropriate way of obtaining some of the audit evidence, Population is defined. The sample is representative of the population from which it is drawn and results are evaluated and documented. Judgment and method of sampling selection has not been documented.
- When collecting evidence, a list of files is obtained from auditee's registry systems. This is a normal practice but there is no documentation regarding this matter in the audit file.
- The audit report informs the reader of the source and quality of the data, particularly when it contains estimations. This is done as a normal practice. However, there is no guidance about carrying out estimations.
- Audit objectives, findings, conclusions and recommendations are mentioned in the audit report. However, Standards and Limitations on the data used are not mentioned.
- The OAGN has a separate Quality Assurance and Control (QAC) directorate, which is supposed to conduct every year the quality assurance review of at least one audit assignment of each audit team. In practice, it only conducts the QAC review of only one audit assignment of each audit team .Therefore; QAC review has been covered for very few audit assignments only.
- Few years earlier, a team of SAI Malaysia had done a peer review of OAGN. However, there is no regular or routine external quality and peer review system introduced yet.

- Under OAC directives; Lima and Mexico declaration, system and practice, relationship with stakeholders, sufficient capable staffs, accountability and transparency, risk assessment, audit documentation, opinion based working paper, compliance of financial statements and audit report, are mentioned broadly. Specific details for client evaluation, allocation of administrative and technical responsibilities are not covered in the directives.
- OAC Review summary report and detailed report are annually submitted to SAI head (AG), but the volume or contents of performance audit related reviews are not adequately covered in such report.
- In the performance audit report, objective, scope and methodology of audit are mentioned. However, the limitations of the audit are not mentioned.

Conclusion

PA is an audit with due regard to economy, efficiency and effectiveness. OAG Nepal has clear constitutional mandate for conducting PA. There is a separate PA Directorate involved in PA leading by an AAG. There is a scientific method mentioned for topic selection and overall performing process of PA as per the Performance Auditing Guide. Provisions and practices of PA should be in line with the ISSAI requirements. There are still some shortcomings as analyzed in above points, which need to improve in coming days to make the performance audit in Nepal under OAGN fully compliance with the ISSAI requirements.

References

- Interim Constitution of Nepal, 2007
- Audit Act, 1991
- Performance Auditing Guide 2012- OAG Nepal
- Collection of Performance Audit Report, 2013- OAG Nepal
- Strategic Planning, 2013-2015- OAG Nepal
- Organizational Chart of OAG Nepal
- Two PA files of 2011-12
- ISSAI Compliance Assessment Tools (Initial Draft) regarding Performance Audit- OAG Nepal
- International Standards of Supreme Audit Institution (ISSAI) 3000 and 3100- INTOSAI
- Performance Audit Manual – SAI Brazil, 2010/11

IT Audit Initiatives

 Ram Chandra Poudel *

Introduction

"Audit" means exlamination of the accounts and the analysis and evaluation made on the basis thereof. An information technology (IT) audit is an examination of the checks and balances, or controls, within an information technology system. IT Audit is "the process of collectting and evaluating evidence evidence to detetermine whether a computer system has been designed to maintain data integgrity, safeguard assets allows organized goals to be achieved effectively and uses resources efficiently." – (ASOSAI, IT Audit Guideline)

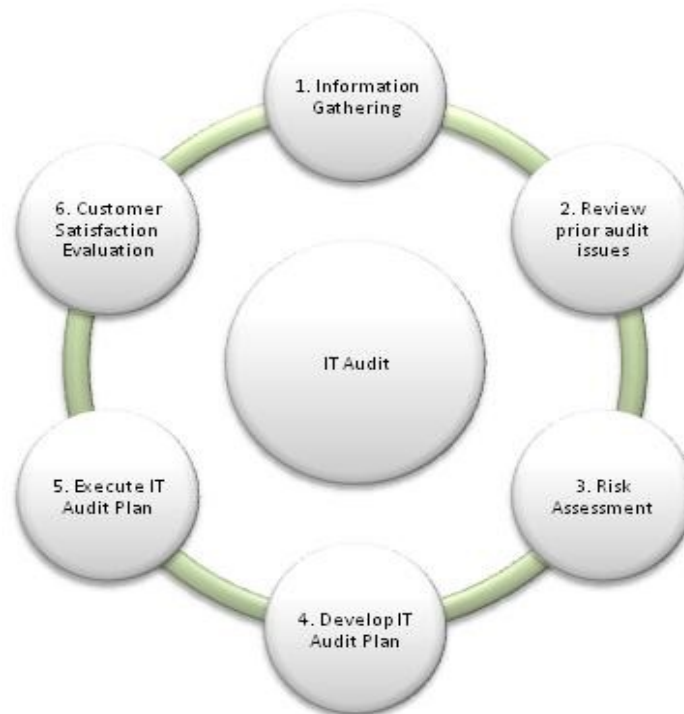
An IT audit collects and evaluates "evidence" of an organization's information systems, practices, and operations. The evaluation of this evidence determines the information systems are safeguarding the information assets, maintaining data integrity, and operating effectively and efficiently to achieve the organization's business goals or objectives.

An information technology audit, or information systems audit, is an examination of the management controls within an Information technology (IT) infrastructure. These activities may be performed in conjunction with a financial statement audit, internal audit, or other form of attestation engagement. IT audits are also known as "automated data processing (ADP) audits" and "computer audits". They were formerly called "electronic data processing (EDP) audits" or Computer Assisted Audit Technique (CAAT).

* Audit Officer, Office of the Auditor General

An IT audit is different from a financial statement audit. While a financial audit's purpose is to evaluate whether an organization is adhering to standard accounting practices. But the purpose of an IT audit is to evaluate the system's internal control design which is operating effectively. This includes, efficiency and security protocols, development processes, and IT governance or environment versight. Installing controls are necessary with adequate security must be considered.

Diagrammatically, IT audit is represented in the following way.

People responsible for security must consider if the controls are installed as intended. That ensures effective operation. These inquiries must be answered by independent and unbiased observers. These observers are performing the task of information systems auditing. In an Information Systems (IS) environment, an audit is an examination of information systems, their inputs, outputs, and processing.

Functions of an IT audit

The primary function of an IT audit is to evaluate the systems that are in place to guard an organization's information. Specifically, information technology audits are used to evaluate the organization's ability to protect its information assets and to properly dispense information to authorized parties. The IT audit aims to evaluate the following:

- Will the organization's computer systems be available for the business at all times when required? It is known as availability.
- Will the information in the systems be disclosed only to authorised users? It is known as security and confidentiality.
- Will the information provided by the system always be accurate, reliable, and timely? It measures the integrity.

In this way, the audit hopes to assess the risk to the entity's valuable information with using the IT system, operating system and establish methods of minimizing those risks. In an environment of escalating IT system the security threats, data quality issues, corporate governance concerns, and privacy legislation, organizations need to ensure, more than ever, the integrity, confidentiality, and availability of information and the underlying systems. Work processes rely on information systems that must be properly deployed, monitored, and controlled.

Internal controls not only help prevent bad things from happening, they can also drive performance. Right-sizing of controls helps to keep costs down, grow revenue, secure assets, and achieve legal and regulatory compliance. Conversely, the low level of controls costs wastes resources, leaves organizations exposed, decrease compliance costs, and distracts management from running the business. Proper controls can spur innovation and growth. When management knows the right controls are in place, they can confidently rely on those controls to manage the risks that they take. In challenging times, even the most matured organizations need to consider whether their controls are relevant, efficient, and adaptable to their needs.

Even though IT environments are becoming more and more complex and critical for day-to-day business operations, organization's management, and it may still not be aware of the exact IT environments or risk. Operational limitation due to IT system unavailability, system vulnerability as a consequence of an inadequate level of information security, reputational risk due to data leakage or loss, and full dependence or reliance on services provided by application system vendors are just a few examples of certain IT risks that might be overlooked during daily routines or due to a lack of an adequate independent assessment. So, the IT Audit functions are directly related to evaluate the IT system, assess the risk and internal controls and security system as well as reporting the truth.

Use of IT audit

The concept of IT auditing was formed in the mid-1960s. Since that time, IT auditing has gone through numerous changes, largely due to advances in technology and the incorporation of technology into business. Nepal has initiated IT audit in 2065/66 (2009 AD). Currently, there are many IT dependent entities that rely on the Information Technology in order to operate their business e.g. TSA (Treasury Single Account) in District Treasury Controller Office, PIS (Personnel Information System) in Civil Records Office.

For the other types of business, IT plays the big part of entity including the applying of workflow instead of using the paper request form, using the application control instead of manual control which is more reliable or implementing the ERP (Enterprise Resource Plan) application to facilitate the organization by using only one application. According to these, the importance of IT Audit is constantly increased. One of the most important role of the IT Audit is to audit over the critical system in order to support the financial audit or to support the specific regulations. So, the demand of IT Audit is increasing day by day to reduce the cost and resources of Audit.

Types of IT audits

Various authorities have created differing taxonomies to distinguish the various types of IT audits. There are three specific systematic approaches to carry out an IT audit:

Technological innovation process audit: This audit constructs a risk profile for existing and new projects. The audit will assess the length and depth of the entity's experience in its chosen technologies, as well as its presence in relevant markets, the organization of each project, and the structure of the portion of the entity that deals with this project or product, organization and entity structure.

Innovative comparison audit: This audit is an analysis of the innovative abilities of the entity being audited, in comparison to its competitors. This requires examination of entity's research and development facilities, as well as its track record in actually producing new products and services.

Technological position audit: This audit reviews the technologies that the business currently has and that it needs to add. Technologies are characterized as being either "base", "key", "pacing" or "emerging".

We can also find others description of the spectrum of IT audits with five categories of audits:

Systems and Applications: An audit to verify that systems and applications are appropriate, are efficient, and are adequately controlled to ensure valid, reliable, timely, and secure input, processing, and output at all levels of a system's activity.

Information Processing Facilities: An audit to verify that the processing facility is controlled to ensure timely, accurate, and efficient processing of applications under normal and potentially disruptive conditions.

Systems Development: An audit to verify that the systems under development meet the objectives of the organisation, and to ensure that the systems are developed in accordance with generally accepted standards for systems development.

Management of IT and Enterprise Architecture: An audit to verify that IT management has developed an organizational structure and procedures to ensure a controlled and efficient environment for information processing.

Client/Server, Telecommunications, Intranets, and Extranets: An audit to verify that telecommunications controls are in place on the client (computer receiving services), server, and on the network connecting the clients and servers.

We can say that all IT audits as being one of only two type:

- General control review audits,
- Application control review audits.

A number of IT Audit professionals from the Information Assurance realm consider that there are to be three fundamental types of controls regardless of the type of audit to be performed, especially in the IT realm. Many frameworks and standards try to break controls into different disciplines or arenas, terming them “Security Controls“, “Access Controls“and “Other Controls” in an effort to define the types of controls involved.

At a more fundamental level, these controls can be shown to consist of three types of fundamental controls: Protective/Preventative Controls, Detective Controls and Reactive/Corrective Controls. IT audit considers all the potential hazards and controls in information systems. It focuses on issues like operations, data, integrity, software applications, security, privacy, budgets and expenditures, cost control, and productivity.

IT Audit Process

The following are basic steps in performing the Information Technology Audit Process:

- Planning
- Studying and Evaluating Controls
- Testing and Evaluating Controls
- Reporting
- Follow-up

The critical first step: Plan the audit well, that is, define your audit goals, objectives and scope. Auditors need to review and assess the overall project plan(s) and project management of the IT initiative. Auditors should also assess the accuracy and completeness of the IT solution design and the data requirements for its implementation, by:

- Evaluating the “build versus buy” decision to ensure the least expensive yet effective path is chosen.
- Evaluating the system development methodology chosen to make sure it is appropriate for the scope, technical platform and experience level of the team.
- Evaluating the clear assignment of roles and responsibilities within the team and the establishment of relationships among internal teams, contractors, the IT department (operations) and functional users.
- Evaluating and monitoring management’s plans for the various system changes that will be required.
- Assessing the completeness and appropriateness of management’s systems and database design, including security and privacy aspects;
- Verifying and testing the integrity of any data conversion process;

- Reviewing the user acceptance and test planning and results to demonstrate successful end-to-end system operations and the preparedness for implementation.
- Reviewing the startup of production systems and data to ensure data integrity is maintained and “back out” plans in the event of a problem will be effective.

Auditors also should assess the comprehensiveness and completeness of the startup of operational responsibilities within the organization for the IT solution by:

- Evaluating and monitoring management’s plans for the various operational requirements.
- Assessing the completeness and appropriateness of the operational policies and procedures that are developed, communications and management of user expectations and the training that is planned to support implementation.

An organization’s IT initiatives can cover a broad span of processes, technologies and just as importantly, they can affect business operations in a variety of ways. The audit planning phase needs to ensure the proper focus of the audit efforts. Changes to an entity’s information technology (IT) environment, both information systems and the underlying platforms, are a source of significant operational risk for every organization. To protect its IT investment and reduce operating risk, robust change management processes are critical. The need for a positive control environment and a very unforgiving attitude regarding unauthorized IT changes by management cannot be overemphasized.

Auditor’s role regarding the implementation of IT initiatives varies substantially, but can provide a significant opportunity for audit to deliver real value to management. In other words, auditors can provide independent and objective feedback that IT investments are being well managed and that they are having a positive impact on the organization’s operation. Effective management of an IT project

is absolutely critical to its success. IT efforts continue to get more challenging and more complicated each year. Associated operational changes are also becoming more complex with each new technology implemented. The system integration complexities also grow each year.

The bottom line — having IT initiatives, particularly the more significant ones, being independently and objectively assessed prior to implementation — is an imperative, prudent and recommended quality practice. An audit of an IT initiative can involve varying levels of effort. At its simplest, the auditor can review the business case and hold a few interviews with key stakeholders. At its most comprehensive, a full-time audit team will participate in almost every part of an IT initiative. This diversity of effort depends on the risks involved and the assurance needs of the organization.

The management want to know many things regarding their IT investments, including that the IT initiatives are producing results. They want to know that IT activities are efficient and cost effective, and that the efforts of IT enhance and strengthen the organization's system of internal control. Every organization wants to know that the next disaster from a failed IT implementation will not happen. Verifying that IT initiatives that make it over the justification hurdle actually deliver expected benefits within planned costs helps verify that investments are being made in line with the needs of the business. An independent and objective assessment of an IT initiative can provide that type of feedback while reducing future operational problems proactively.

Auditors should determine the level of their involvement and the best audit approach to take during the IT initiative's initiation phase. On the basis of audit involvement, an assessment of the risk in the project and include factors such as the team's project-management experience, size, cost and complexity of the initiative and effect on the organization if the initiative is delayed or worse, fails. The most appropriate audit approach is defined during the audit project

planning phase. Key issues to investigate during the audit include: effective project sponsorship and project management (two absolutely critical factors in every IT project), the accuracy of the business requirements and their approval by sponsors and key stakeholders, representation of all stakeholder groups on the team and existence of an active IT risk management process.

Like most audits, the audit of an IT initiative generally involves three phases: planning, fieldwork and audit reporting. IT initiatives, however, do come in many shapes and sizes, so the audit of an IT initiative must also be flexible and risk-based.

Planning Phase: During the planning phase, the internal audit team should ensure that all key issues are identified and considered, that the audit objectives will meet the organization's assurance needs and that everyone involved understands the IT initiative that is being audited. It is important that the audit focuses on evaluating the significant components of the IT initiative and use a risk-based approach to find the project elements most likely to fail or most in need of confirmation.

During the audit planning phase appropriateness of the audit scope also must be determined. With many organizations now acquiring software package solutions, the entire software selection process and implementation effort have become very important activities for audit to evaluate.

Fieldwork Phase/Execution Phase: Specially, in the field work phase IT Audit Execution phase, the auditor analyzes the various components of the IT initiative based on the goals and methodology identified in the planning phase. Among the most important questions to investigate and confirm are:

- Have the business requirements been clearly defined and agreed to?
- Do the projected costs include the cost to operate the new system/application after project completion?

-
- Have the requirements and financial case been approved?
 - Will the IT solution meet those requirements?
 - Has the IT solution been proven (demonstrated) to work?
 - Is the IT solution secure and will the privacy of information be maintained?
 - Has the amount of effort involved reflected the risk involved with the solution's implementation?
 - Have results met assumptions about value drivers?
 - Were the costs in line with estimates?

Audit tests should include reviewing business-case documentation and various system-related documents; interviewing key participants; looking at the training materials and procedures planned for the solution's operation; and evaluating test plans, their results, and management's communications to employees regarding implementation.

Audit Reporting Phase: In the audit-reporting phase, the auditor ensures that all stakeholders are informed of the audit results and management's plans to enhance the IT initiative's efforts. Audit reporting can be straight forward: As soon as possible tell them what you did, what you found and what management to do. If your audit reporting can be concurrent with the field work, you may be able to influence the results. Try to be innovative in your style and creative with your communications.

When auditing an IT initiative, the audit feedback (recommendations) needs to begin as early as possible so that changes in entity plans and efforts can be considered. Therefore, provide formal, ongoing feedback to the management of the IT initiative. Brief senior management, and even the audit committee on occasion, with periodic status reports. Formal end-of-audit reporting is still needed, but any "news" from the audit team must be conveyed before the audit report is formally issued.

Organizations need to encourage IT process improvement

IT initiative: Nepalese Perspective – The use of computer to manage financial records is being used in an increasing order. Different softwares (like Tally, GAS, DDC FAMP, TSA etc) are used for maintaining the records. Auditing information security is a vital part of any IT audit and is often understood to be the primary purpose of an IT Audit. The broad scope of auditing information security includes such topics as data centers (the physical security of data centers and the logical security of databases, servers and network infrastructure components), networks and application security. Like most technical realms, these topics are always evolving; IT auditors must constantly continue to expand their knowledge and understanding of the systems and environment & pursuit in system.

IT audit was initiated in Nepal since 2065/66. IT Audit Directorate was established in 2067/68. Gradually, the IT Audit is being carried out till to date. It has various difficulties to conduct IT Audit in the changing context.

Conclusion:

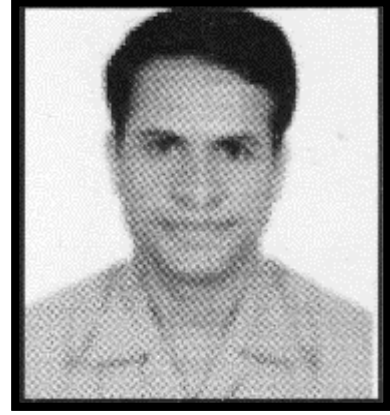
The use of IT is being increased day by day. The management want to know many things regarding their IT investments, including that the IT initiatives are producing results. They want to know that IT activities are efficient and cost effective. Even though IT environments are becoming more and more complex and critical for day-to-day business operations, organization's management, and it may still not be aware of the exact IT environments or risk. Operational limitation due to IT system unavailability, system vulnerability as a consequence of an inadequate level of information security. So, the IT Audit is to be managed well with providing adequate resources that ensures the effective implementation of IT Audit in the changing context.

References:

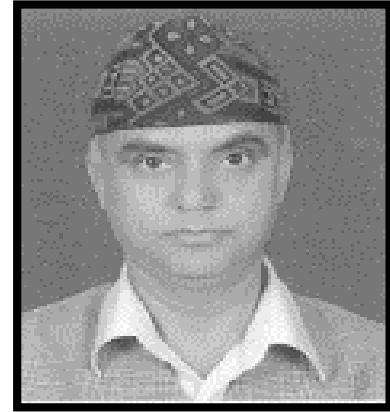
- Official Publication of OAG/N
- INTOSAI,
- 3. ASOSAI.

पदाधिकारी परिचय

नाम	मोहदत्त तिमिल्सिना
पद	उपमहालेखापरीक्षक (रा.प. विशिष्ट श्रेणी)
जन्म मिति	वि.सं. २०२५/१/१५
जन्मस्थान	भानुमति - ९, तनहुँ
सेवा प्रवेश	वि. सं. २०४५/११/६
शैक्षिक योग्यता	एम. पी. ए., एम. फिल, बी. एल.

नाम	जनकराज गौतम
पद	उपमहालेखापरीक्षक (रा.प. विशिष्ट श्रेणी)
जन्म मिति	वि.सं. २०१३/१/१३
जन्मस्थान	स्युचाटार - ८, काठमाडौं
सेवा प्रवेश	वि. सं. २०३७/१/१२
शैक्षिक योग्यता	एम. कम., सीए इन्टर

कार्यालय गतिविधि

प्रतिनिधि मण्डलको भ्रमण

१. सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन-इन्टोसाई (International Organization of Supreme Audit Institute-INTOSAI) को चीनको बेइजिङमा सन् २०१३ अक्टोबर १९ देखि २७ सम्म आयोजना भएको एक्काइसौं महाधिवेशनमा महालेखापरीक्षक श्री भानुप्रसाद आचार्यको नेतृत्वमा उप महालेखापरीक्षक श्री बिमला सुवेदी र नायब महालेखापरीक्षक श्री विश्वनाथ रेग्मी सदस्य रहेको तीन सदस्यीय प्रतिनिधिमण्डलको सहभागिता भएको थियो । नेपाल १९६८ देखि इन्टोसाईको सदस्य भएको र प्रत्येक तीन वर्षमा हुने यस महाधिवेशनमा अविच्छिन्न रूपले भाग लिँदै आईरहेको छ ।
२. नर्वेका महालेखापरीक्षकको निमन्त्रणामा नेपाल र नर्वेका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्था बीचमा सार्वजनिक लेखापरीक्षणका क्षेत्रमा विकसित विषयहरू आदान प्रदान गर्नुका साथै दुई देशका महालेखापरीक्षक कार्यालय बीच कार्यगत समन्वय र सहकार्यका क्षेत्रहरू पहिल्याउने उद्देश्यबाट महालेखापरीक्षक श्री भानुप्रसाद आचार्यको नेतृत्वमा उप महालेखापरीक्षक श्री जनकराज गौतम र नायब महालेखापरीक्षक श्री रामु प्रसाद डोटेलले डिसेम्बर २ देखि ६, २०१३ सम्म नर्वेको भ्रमण सम्पन्न गर्नु भयो । उक्त अवसरमा नर्वेका महालेखापरीक्षकको कार्यालयले नेपालको महालेखापरीक्षकको कार्यालयको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सन् २०१८, डिसेम्बरसम्मको लागि प्राविधिक सहायता र यस कार्यालयको स्वीकृत रणनीतिक योजना (२०१३-२०१५) मा उल्लेखित विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सन् २०१५ डिसेम्बर सम्मको लागि सहायता उपलब्ध गराउने गरी २ वटा सहमति पत्रमा दुवै देशका महालेखापरीक्षकबाट हस्ताक्षर भएको छ ।
३. Overseas Development Institute (ODI) को आयोजनामा नोभेम्बर १३ र १४, २०१३ मा बेलायतमा आयोजना भएको Public Finance Management सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनमा उक्त संस्थाको निमन्त्रणामा महालेखापरीक्षक श्री भानुप्रसाद आचार्य सहभागी हुनु भई वक्ताको रूपमा कार्यपत्र समेत प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनका विविध क्षेत्रमा छलफल हुनुको साथै राज्यको खर्च प्रणालीमा प्रभावकारीता ल्याउने उपायको खोजी गर्नुका साथै सार्वजनिक उत्तरदायित्व प्रवर्द्धनका विषयमा छलफल भएको थियो ।

लेखाउत्तरदायी अधिकृतहरूसँगको अन्तर्क्रिया कार्यक्रम

- महालेखापरीक्षकको वार्षिक कार्यतालिका, २०७० को विषयमा जानकारी दिई त्यसमा भएका व्यवस्थाको बारेमा छलफल गर्ने, महालेखापरीक्षकको कार्यालय र सरोकारवाला-हरूसँगको सम्बन्ध सुमधुर बनाउने र लेखापरीक्षण तथा सम्परीक्षणका विविध पक्षमा छलफल गरी सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने उद्देश्यले मिति २०७० भाद्र १३ मा यस कार्यालयको सभाकक्षमा नेपाल सरकारका लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरूसँग अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरियो । कार्यक्रममा विभिन्न सरकारी निकायबाट र यस कार्यालयका बाट समेत गरी ९० जनाको सहभागिता भएको थियो । यक्त अवसरमा कार्यालयको वार्षिक कार्यतालिका, हाम्रो अपेक्षा, सरकारले गरेका सुधारात्मक पक्षहरू, लेखापरीक्षणमा परिरहेका अप्ठेराहरू र समाधानका उपायहरू जस्ता विविध पक्षलाई समेटी उपमहालेखापरीक्षक विमला सुवेदीबाट कार्यपत्र प्रस्तुत भएको थियो ।
- कार्यक्रममा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव श्री लिलामणी पौडेलले महालेखापरीक्षकको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका विषयहरू अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेमा जोड दिनु भयो । उँहाले मोविलाइजेशन पेशकी भ्रष्टाचारको जडको रूपमा रूपान्तर भई रहेको खतराप्रति सचेत गराउँदै मोविलाइजेशनका सट्टा ऋणका लागि ग्यारेन्टी (Reverse Guarantee) को व्यवस्था गरिन सक्ने क्षेत्र तथा तरिका पहिल्याउन सुझाव दिनुभयो । सम्भाव्यता अध्ययन नगरी आयोजना कार्यान्वयनमा लैजान नहुनेतर्फ सचेत गराउनुका साथै स्थापित पद्धतिमा सुधार गर्न सचिवहरूलाई स्थिर रहन सुझाव दिँदै अनियमित बेरुजुमा सम्बन्धितलाई कारवाही नगरी नियमित गर्न नहुने सुझाव दिनु भयो । दातासँग सम्भौता गर्दा हाम्रै प्रणाली अनुसार गराउने व्यवस्था गर्न तथा दातापिच्छे बैङ्क खाता खोल्न रोक्न पर्नेतर्फ ध्यानाकर्षण गराउनु भयो । संस्थान, समितिका अध्यक्ष तथा खर्च गर्ने पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाउन सचिवहरू थप क्रियाशील हुनुपर्ने निर्देशन दिनु भयो साथै गैह्रबजेट खर्चमा सचिवहरूले अलि कडाइ गर्न निर्देशन दिनु हुँदै दण्ड पुरस्कार कार्यान्वयन गरिने प्रतिवद्धता पनि व्यक्त गर्नु भयो । संस्थागत जिम्मेवारी बहन गराउन थप प्रयासको आवश्यकता दर्शाउँदै बेरुजु फछ्यौट, दण्ड, पुरस्कार गर्ने निर्देशिका तयार गरिएको र सो अनुसार हुने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्नुका साथै गम्भीर प्रकृतिका अनियमिततामा तत्कालै अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई जानकारी दिन सकिने संयन्त्र बनाउन सकेमा नियन्त्रात्मक व्यवस्थामा सहजता हुने सुझाव दिनु हुँदै उँहाले यो अन्तर्क्रिया वित्तीय सुशासन कायम गर्न सहयोगी हुने विश्वास व्यक्त गर्नु भयो । छलफलको क्रममा विभिन्न मन्त्रालयका सचिव एवं विशिष्ट श्रेणीका अधिकृतहरूले लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन र आर्थिक अनुशासन पालना गराउनेबारे सुझावहरू राख्नु भएको थियो ।
- अन्त्यमा श्रीमान् महालेखापरीक्षकज्यूले कार्यक्रममा सहभागी हुनु भएकोमा सबैलाई आभार व्यक्त गर्दै वित्तीय सुशासन कायम गर्न सबैले प्रयास गर्नु पर्ने, लेखापरीक्षणलाई प्राथमिकतामा राख्न अनुरोध गर्नु भयो र प्रतिवेदन कार्यान्वयन समितिवारे अन्यौलता हुन नहुने, पेशकी बेरुजु राख्न नहुने साथै बेरुजु नै नआउने गरी कारोवार गर्न सुझाव दिनु

भयो । छलफलमा उठेको बेरुजु अपलेखन गर्ने विषयको गाम्भीर्यतातर्फ ध्यानाकर्षण गराउदै अपलेखनको मनशाय राख्न नहुने कुराको निर्देशन दिनु भयो । एकल कोष प्रणाली, लेखामानको व्यवस्था तथा पेफाका लागू भएका पक्षको वित्तीय सुशासनमा सकारात्मक प्रभाव परेको कुरा उल्लेख गर्नुभयो । लेखापरीक्षकको आचरण सुधार गर्न तथा सदा संयमित रहन आचार संहिता लागू गरिएको जानकारी लेखाउत्तरदायी अधिकृत तथा अन्य पदाधिकारीहरूलाई गराउनुका साथै सो आचरण विरुद्ध कार्य गरेको जानकारीमा आएमा सो कुरा जानकारी गराई वित्तीय सुशासन कायम गराउन सहयोग गर्न आग्रह गर्दै कार्यक्रमको समापन गर्नु भयो ।

लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन

सार्वजनिक वित्तीय व्यवहारमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता विधिको पालनाको माध्यमबाट सुशासन प्रवर्धनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको नेपालको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्था महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आफ्नो कामकारवाहीलाई अभूत व्यवस्थित गर्न लेखापरीक्षणमा गुणस्तरीयता र विश्वसनीयता अभिवृद्धि गरी लेखापरीक्षणको प्रभावकारिता बढाउन लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन गरेको छ । लेखापरीक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सङ्गठनहरूले प्रतिपादन गरेका सिद्धान्त, असल अभ्यास तथा अन्य मुलुकहरूको प्रचलनसमेतका आधारमा सार्वजनिक लेखापरीक्षणमा गर्नुपर्ने सामयिक सुधार, लेखापरीक्षण प्रणालीमा अवलम्बन गर्नुपर्ने नवीन अवधारणा, लेखापरीक्षणबाट सरोकारवालाहरूको अपेक्षा, महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन प्रणालीमा गरिनुपर्ने सुधार र समग्र रूपमा मुलुकको सार्वजनिक आर्थिक प्रशासनमा लेखापरीक्षणको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न महालेखापरीक्षकलाई सूचना, राय, सल्लाह तथा सुझाव दिनका लागि देहायबमोजिमका सदस्यहरू रहनुभएको सल्लाहकार समिति गठन गरिएको छ ।

१	डा. पृथ्वीराज लिगल, पूर्वउपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग	- सदस्य
२	श्री दिपेन्द्रबहादुर क्षेत्री, पूर्वउपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग	- सदस्य
३	श्री सूर्यनाथ उपाध्याय, पूर्वप्रमुख आयुक्त, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	- सदस्य
४	श्री विष्णुबहादुर के. सी., पूर्वमहालेखापरीक्षक	- सदस्य
५	डा. विमल कोइराला, पूर्व मुख्यसचिव	- सदस्य
६	प्रा. डा. विश्वम्भर प्याकुन्याल, वरिष्ठ अर्थविद्	- सदस्य
७	प्रा. डा. परासर कोइराला, वरिष्ठ व्यवस्थापनविद्	- सदस्य
८	श्री अनुराधा कोइराला, समाजसेवी	- सदस्य
९	श्री भरतबहादुर थापा, पूर्वसचिव	- सदस्य
१०	ई. वीरेन्द्रबहादुर देउजा, पूर्वसचिव	- सदस्य
११	प्रा. डा. विद्याकिशोर राय 'विमल', डिन, कानुल सङ्घाय, त्रिभुवन विश्वविद्यालय	- सदस्य
१२	श्री रामबाबु नेपाल, लेखापरीक्षणविद्	- सदस्य
१३	श्री आदित्यमान श्रेष्ठ, वरिष्ठ पत्रकार	- सदस्य
१४	श्री विमला सुवेदी, उप-महालेखापरीक्षक	- सदस्य-सचिव

राष्ट्रिय योजना आयोगका पूर्वउपाध्यक्ष, पूर्वमहालेखापरीक्षक, पूर्वप्रमुख आयुक्त : अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, पूर्व मूख्यसचिव, पूर्व सचिवहरू, अर्थविद्, व्यवस्थापनविद्, प्रशासनविद्, पत्रकार, समाजसेवी, पेशाविद् सङ्गठनहरूबाट उपर्युक्तबमोजिम महालेखापरीक्षकले मनोनित गरी १५ सदस्यीय सल्लाहकार समिति बनाइएको छ ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालयको एक उप-महालेखापरीक्षकले सदस्य-सचिवको रूपमा काम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । समितिको बैठक वर्षमा कम्तीमा ३ पटक महालेखापरीक्षकले बोलाएको मिति, समय र स्थानमा बस्ने व्यवस्था गरिएको छ । समितिमा सदस्यहरू मानार्थ रूपमा रहने र समितिले आफ्नो कार्यविधि आफैं व्यवस्थित गर्न सक्ने गरी तोकिएको छ ।

यसबाट मुलुकको सार्वजनिक, आर्थिक प्रशासनमा लेखापरीक्षणको प्रभावकारिता अभिवृद्धि भई जवाफदेहिता, वित्तीय व्यवहारमा स्वच्छता, विधिको पालनाका माध्यमबाट सुशासन प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने अपेक्षा महालेखापरीक्षकको कार्यालयको रहेको छ ।

लेखापरीक्षणमा बाह्य सरोकारवालाहरूसँगको कार्यशाला गोष्ठी

सरकारी लेखापरीक्षणलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाई लेखापरीक्षण कार्यान्वयनमा जोड दिन आवश्यक रहेकाले मुलुकमा रहेका नागरिक समाज तथा सरोकारवाला निकायको समेत प्रवेश भइरहेको सन्दर्भमा सार्वजनिक लेखापरीक्षणमा नागरिक समाजका संस्थाहरूसँगको सहकार्यलाई अझ उपलब्धिमुलक र प्रभावकारी बनाई आगामी दिनमा आर्थिक अनियमितता, बेरुजु उपर कारवाही र असुल फछ्यौट समेतको कार्यका लागि जनचेतना, सार्वजनिक बहस पैरवी, सूचनाको आदान प्रदान जस्ता क्षेत्रमा सहकार्य गर्ने सम्बन्धमा महालेखापरीक्षकको कार्यालय र विश्व बैंकको संयुक्त तत्वावधनमा २०७० असोज २० र २१ गते कार्यालयको सभाकक्षमा Capacity Building Workshop on Advancing Public Participation in Audit Process in Nepal विषयक कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भयो ।

कार्यक्रममा विभिन्न जिल्लामा सामाजिक उत्तरदायित्व प्रवर्धनका क्षेत्रमा कार्यरत २३ वटा नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू, सञ्चार माध्यमका प्रतिनिधिहरू साथै महालेखापरीक्षकको कार्यालयका १५ जना अधिकृत तथा विश्व बैंक नेपाल अफिसका प्रतिनिधिहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

कार्यदल गठन

नागरिक समाजका संस्थाहरूलाई कार्यमूलक लेखापरीक्षणमा सहभागी गराउने सम्बन्धमा सम्भाव्य कार्यविधि तयार गर्न निम्नबमोजिम पदाधिकारी सदस्य रहने गरी कार्यदल गठन गर्ने निर्णय भएको छ ।

कार्यदलमा रहने पदाधिकारी:

श्री ईश्वरप्रसाद न्यौपाने, नायब महालेखापरीक्षक	संयोजक
श्री प्रतिनिधि, प्रान नेपाल, काठमाडौं	सदस्य
श्री केदार खड्का, अध्यक्ष, असल शासन फाउन्डेसन	सदस्य
डा.श्री चन्द्रमणि अधिकारी, सभापति, नारेक नेपाल	सदस्य
श्री महेश्वर काफ्ले, निर्देशक	सदस्य
श्री त्रिलोचन आचार्य, निर्देशक	सदस्य

सार्वजनिक संस्थानका प्रमुखहरू एवं लेखापरीक्षकहरूसाग अन्तर्क्रिया

महालेखापरीक्षकको वार्षिक कार्यतालिका, २०७० को विषयमा जानकारी दिई त्यसमा भएका व्यवस्थाको बारेमा छलफल गर्ने, महालेखापरीक्षकको सरोकारवालाहरूसँगको सम्बन्ध सुमधुर बनाउने, सार्वजनिक संस्थानको लेखा तथा लेखापरीक्षणका विविध पक्षमा छलफल गरी सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने साथै नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र लेखापरीक्षण ऐन, २०४८ मा भएका व्यवस्था अनुरूप लेखापरीक्षण कार्य सम्पादन गर्ने शिलशिलामा यस कार्यालयको सभाकक्षमा २०७० असोज १४ र १५ मा सार्वजनिक संस्थानका प्रमुख एवं २०६९।७० को लागि नियुक्त भएका लेखापरीक्षकहरूबीच संयुक्त रूपमा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यक्रमको नेतृत्व महालेखापरीक्षकज्यूबाट गरिएको थियो । उप-महालेखापरीक्षक श्री विमला सुवेदीले स्वागत मन्तव्य एवं कार्यक्रमको उद्देश्यमाथी प्रकाश पार्नुभएको थियो । सो कार्यक्रममा ४० भन्दा बढी संस्थान प्रमुख एवं लेखापरीक्षकहरूको सहभागिता थियो । कार्यक्रममा निर्देशक श्री चन्द्रकान्त भण्डारीले लेखा तथा लेखापरीक्षणको अवस्था, वित्तीय विवरण तयारी, लेखापरीक्षणमा देखिएका कैफियतहरू तथा सङ्गठित संस्था एवं लेखापरीक्षकबाट कार्यालयको अपेक्षा सम्बन्धमा कार्यपत्र पेश गर्नुभएको थियो ।

बैदेशिक तालिम, गोष्ठीमा सहभागिता

- भारतको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्था महालेखापरीक्षक तथा नियन्त्रक कार्यालयबाट India Technical and Economic Cooperation and Technical Cooperation of Scheme of Colombo Plan अन्तर्गत प्राप्त तालिम कार्यक्रममा देहायका कर्मचारीहरू सहभागी हुनु भयो ।

सि.नं	तालिमको नाम	सहभागीको नाम	अवधि
१.	Environment Audit of Public Sector Enterprises	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री नारायण प्रसाद अधिकारी	12 th Aug to 6 th Sep, 2013
२.	Audit of Public Sector Enterprises	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री जिवनकुमार मल्ल लेखापरीक्षण अधिकारी श्री राजेशकुमार पोखरेल	16 th oct to 11 th Nov, 2013
३.	Performance Audit	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री श्रीधर पन्त	25 th Nov to 20 th Dec, 2013

- सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत एकल खाता कोष प्रणाली सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययन तथा अनुभव आदान प्रदान गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत Integrated Financial Management System अध्ययन भ्रमणमा महालेखा नियन्त्रकज्यूको नेतृत्वमा अक्टोबर २ देखि शुरु भएको ९ कार्यदिनको रसिया भ्रमणमा निर्देशक श्री गोविन्द प्रसाद बराल सहभागी हुनुभयो ।
- INTOSAI Development Initiative को तत्वावधानमा भारतको नयाँ दिल्लीमा सेप्टेम्बर २३ देखि २७, २०१३ मा आयोजना भएको SAI Performance Measurement Framework (PFM) विषयक प्रशिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रममा नायब महालेखापरीक्षक श्री बाबुराम गौतम, नायब महालेखापरीक्षक श्री रामु प्रसाद डोटेल, निर्देशक श्री भवनाथ दाहाल र निर्देशक चन्द्रकान्त भण्डारी सहभागी हुनुभयो ।
- शिक्षा मन्त्रालयको आयोजनामा थाईल्याण्डको बैङ्कमा सेप्टेम्बर २३ देखि ३ अक्टोबर, २०१३ सम्म सञ्चालन भएको Public Finance Management Training cum Observation Visit विषयक वित्तीय व्यवस्थापन तालिम तथा अवलोकन भ्रमणमा निर्देशक श्री प्रदिप विक्रम राणा सहभागी हुनुभयो ।
- ASOSAI को आयोजनामा कोरियाको सोलमा नोभेम्बर ११ देखि १५ सम्म सञ्चालन भएको Audit of Disaster Management Practices विषयक कार्याशालामा निर्देशक श्री मोहन प्रसाद लामिछाने सहभागी हुनुभयो ।
- थाईल्याण्डको बैङ्कमा नोभेम्बर १४ देखि २९, २०१३ सम्म सञ्चालन भएको ASOSAI-Sponsored Workshop on Performance Audit विषयक कार्याशाला गोष्ठीमा लेखामान बोर्डको आयोजनामा सेप्टेम्बर १९ देखि २०, २०१३ मा बेल्जियमको ब्रसेल्समा भएको European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) बैठक र सेप्टेम्बर २३ देखि २४, २०१३ मा लण्डनमा भएको World Standard Setters को वार्षिक बैठकमा नायब महालेखापरीक्षक श्री ईश्वरराज श्रेष्ठ सहभागी हुनु भयो ।
- ASOSAI को आयोजनामा भिएतनामको हनोईमा डिसेम्बर २ देखि ५ सम्म सञ्चालन भएको Quality Assurance in Audit विषयक कार्याशालामा निर्देशक श्री विष्णु प्रसाद रिजाल सहभागी हुनुभयो ।

- INTOSAI Development Initiative (IDI) - ASOSAI को आयोजनामा थाईल्याण्डको बैंककमा सेप्टेम्बर ३० देखि अक्टोबर १२, २०१३ मा सञ्चालन भएको Facilitating ISSAI Implementation for the ISSAI Certification Program on Performance Audit and Facilitating ISSAI Implementation for the ISSAI Certification Program on Financial Audit मा क्रमशः निर्देशक श्री वैकुण्ठ अधिकारी र निर्देशक श्री विन्दु विष्ट सहभागी हुनु भयो ।

स्वदेशी गोष्ठी, सेमिनार र तालिममा सहभागिता

- नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानले २०७०।३।२४ मा आयोजना गरेको Positive Attitude at Work विषयक प्रशिक्षण कार्यक्रममा निम्न कर्मचारीहरू सहभागी हुनु भयो ।

सि. नं.	सहभागी कर्मचारी	सि.नं.	सहभागी कर्मचारी
१.	निर्देशक श्री विष्णु प्रसाद तिमिल्सीना	१४	निर्देशक श्री शंकर प्रसाद पन्थी
२.	निर्देशक श्री हिमाल किशोर श्रेष्ठ	१५	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री सुदन प्रसाद पौडेल
३.	निर्देशक श्री माधव प्रसाद पन्त	१६	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री गोविन्दप्रसाद लौडारी
४.	निर्देशक श्री घनश्याम बजगाई	१७	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री रमेश न्यौपाने
५.	निर्देशक श्री मणिराम शर्मा	१८	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री सुरेश शर्मा
६.	निर्देशक श्री केशव प्रसाद घिमिरे	१९	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री रमेशबाबु के.सी.
७.	निर्देशक श्री तोयनाथ अर्याल	२०	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री घनश्याम अधिकारी
८.	निर्देशक श्री शम्भु कुमार श्रेष्ठ	२१	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री ताराकुमार सुवेदी
९.	निर्देशक श्री मोहन प्रसाद लामिछाने	२२	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री हेम ब. कार्की
१०.	निर्देशक श्री विन्दु विष्ट	२३	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री मेघबहादुर बुढाथोकी
११.	निर्देशक श्री माधव प्रसाद लामिछाने	२४	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री मनोहर महंजन
१२.	निर्देशक श्री टिकाराम श्रेष्ठ	२५	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कमला कार्की
१३.	निर्देशक श्री थवराज अधिकारी		

- प्रमाणीकरणमा नियन्त्रणको कार्यालयको आयोजनामा कार्यालयको सभाकक्षमा २०७०।३।१९ मा सञ्चालन भएको सूचना प्रविधिको प्रयोगमा उत्पन्न हुन सक्ने खतरा र यसको समाधानका उपायसम्बन्धी अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा यस कार्यालयका १०४ जना कर्मचारीहरू सहभागी हुनु भयो ।
- नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको आयोजनामा XBRL, Contemporary Issues in Income tax Act and Anti Money Laundering Ijifos One Day Conference मा निर्देशक श्री वामदेव शर्मा अधिकारी र निर्देशक श्री चन्द्रकान्त भण्डारी सहभागी हुनु भयो ।
- नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, जावलाखेलद्वारा मिति २०७०।५।१० देखि २०७०।५।३१ सम्म सञ्चालन भएको Procurement and Contract Management विषयक प्रशिक्षक प्रशिक्षण (ToT) कार्यक्रममा निर्देशक श्री मोहनकुमार पराजुली सहभागी हुनुभयो ।
- एशियाली विकास बैङ्कले २६ देखि २७ सेप्टेम्बर, २०१३ मा सञ्चालन गरेको Nepal 2013 Country Portfolio Review सम्बन्धी कार्याशाला गोष्ठीमा निर्देशक श्री महेश्वर काफ्ले र निर्देशक श्री गणेश प्रसाद पौडेल सहभागी हुनु भयो ।

- राष्ट्रिय शर्तकता केन्द्रले मिति २०७०।६।३ मा सञ्चालन गरेको प्राविधिक परीक्षणसम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठीमा निर्देशक श्री गणेश प्रसाद पौडेल सहभागी हुनु भयो ।
- विश्व बैंक, कन्ट्री अफिस काठमाडौंले सेप्टेम्बर २०, २०१३ मा सञ्चालन गरेको Procurement Clinic मा नायब महालेखापरीक्षक श्री बाबुराम गौतम, निर्देशक श्री जीवन प्रसाद सुवेदी र निर्देशक श्री लक्ष्मण आचार्य सहभागी हुनु भयो ।
- विश्व बैंक नेपाल कार्यालयको आयोजनामा सेप्टेम्बर २५, २०१३ मा सञ्चालन भएको SAI Performance Measurement Framework विषयक कार्यक्रममा निम्न कर्मचारी सहभागी हुनुभयो ।

सि.नं.	सहभागी कर्मचारी
१.	नायब महालेखापरीक्षक श्री गुणराज श्रेष्ठ
२.	नायब महालेखापरीक्षक श्री इश्वर प्रसाद न्यौपाने
३.	नायब महालेखापरीक्षक श्री शिवप्रसाद न्यौपाने
४.	नायब महालेखापरीक्षक श्री उद्धवचन्द्र श्रेष्ठ
५.	नायब महालेखापरीक्षक श्री मिन प्रसाद रेग्मी
६.	नायब महालेखापरीक्षक श्री दिवाकर आचार्य
७.	नायब महालेखापरीक्षक श्री विश्वनाथ रेग्मी
८.	नायब महालेखापरीक्षक श्री रमा दुलाल
९.	नायब महालेखापरीक्षक श्री राममाया कुँवर
१०.	निर्देशक श्री सुवर्णप्रसाद ढकाल
११.	निर्देशक श्री अशोककुमार कार्की
१२.	निर्देशक श्री तारा प्रसाद पाण्डे

- फ्रिडम फोरमले मिति २०७०।६।११ मा आयोजना गरेको आधा दिनको वित्तीय व्यवस्थापनसम्बन्धी परामर्श बैठकमा नायब महालेखापरीक्षकद्वय श्री विश्वनाथ रेग्मी तथा श्री राममाया कुँवर सहभागी हुनु भयो ।
- अर्थ मन्त्रालयले मिति २०७०।६।१० मा आयोजना गरेको लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमा दिग्दर्शनसम्बन्धी तालिममा निम्न कर्मचारीहरू सहभागी हुनु भयो ।

सि. नं.	सहभागी कर्मचारी	सि. नं.	सहभागी कर्मचारी
१.	नायब महालेखापरीक्षक श्री विश्वनाथ रेग्मी	१३.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कल्पना अर्याल
२.	नायब महालेखापरीक्षक श्री रमा दुलाल	१४.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री घनश्याम पौडेल
३.	नायब महालेखापरीक्षक श्री राममाया कुँवर	१५.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री वनमाली पौडेल
४.	निर्देशक श्री श्यामप्रसाद अर्याल	१६.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री वैभवदिप श्रेष्ठ
५.	निर्देशक श्री विन्दु विष्ट	१७.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कमला कार्की
६.	निर्देशक श्री लक्ष्मण आचार्य	१८.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री लुमविक्रम शाह
७.	निर्देशक श्री सुरेश शर्मा	१९.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री श्रीराम धिमाल
८.	निर्देशक श्री गोविन्द प्रसाद शर्मा (लौडारी)	२०.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कृपा मरहठ्ठा
९.	निर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद दुङ्गेल	२१.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री जयानन्द पाण्डे
१०.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री प्रमोद कुमार के.सी.	२२.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री राजु पाण्डे
११.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री शिव प्रसाद आचार्य	२३.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री बसन्ता पन्थी
१२.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री डोरमणी घिमिरे	२४.	स.कम्प्युटर अपरेटर श्री सुशिल काफ्ले

- विश्व बैंक नेपाल कार्यालयको आयोजनामा अक्टोबर १, २०१३ मा सञ्चालन भएको Building Awareness on Key Aspects of Fraude and Corruption विषयक कार्यशालामा निर्देशक श्री घनश्याम काफ्ले सहभागी हुनुभयो ।
- नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानद्वारा २०७०।७।५ देखि सञ्चालन गरको आवासीय आधारभूत प्रशासनिक प्रशिक्षण तालिम (सेवा प्रवेश) मा यो वर्ष लोकसेवा आयोगबाट सिफारिश भई आएका यस कार्यालयका निम्न कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराईएको छ ।

सि.नं.	सहभागी कर्मचारी	सि.नं.	सहभागी कर्मचारी
१.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री पिङ्गी कुमारी दास	६.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कमलराज अर्याल
२.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री लेखबहादुर थापा	७.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री जितेन्द्र श्रेष्ठ
३.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री विधान अर्याल	८.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री नृपराज जोशी
४.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री दिपेन्द्र ढकाल	९.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री नमुना पाण्डे
५.	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री रामकुमार शर्मा		

- नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानद्वारा सञ्चालन भएका देहायका तालिममा यस कार्यालयका निम्न कर्मचारीहरू सहभागी हुनुभयो ।

सि.नं.	तालिमको नाम	सहभागीको नाम	अवधि
१.	Social Media for Development	निर्देशक श्री भरत किशोर भट्टराई लेखापरीक्षण अधिकारी श्री सम्फना बराल	२०७०।६।९ देखि ६।११ सम्म
२.	Performance Management	निर्देशक श्री अजयकुमार सापकोटा लेखापरीक्षण अधिकारी श्री शिवप्रसाद आचार्य	२०७०।६।१७ देखि २०७०।६।२२ सम्म
३.	Negotiation Skill	नायव महालेखापरीक्षक श्री उद्धवचन्द्र श्रेष्ठ	२०७०।८।५ देखि २०७०।८।७ सम्म
४.	e- Governance	लेखापरीक्षण अधिक्षक श्री कृपा मरहठ्ठा लेखापरीक्षण अधिक्षक श्री शिव प्रसाद कोईराला	२०७०।८।२० देखि १० कार्यदिन
५.	Developing Positive Attitude at Work	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री प्रद्युम्न न्यौपाने लेखापरीक्षण अधिकारी श्री जनार्दन घिमिरे	मिति २०७०।७।११ देखि २०७०।७।१४ सम्म

- विश्व बैंकको नेपालस्थित कार्यालयले अगष्ट २३, २०१३ मा आयोजना गरेको Meeting Regarding Implementation of Training on IFRS विषयक कार्यक्रममा निर्देशक श्री भवनाथ दाहाल सहभागी हुनुभयो ।
- लेखापरीक्षणमान बोर्डको आयोजनामा २०७०।९।५ गते सञ्चालन भएको आधा दिने सरोकारवालाहरूको अपेक्षाको सन्दर्भमा लेखापरीक्षण विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा नायव महालेखापरीक्षक श्री विश्वनाथ रेग्मी, निर्देशक श्री महेश्वर काफ्ले, निर्देशक श्री त्रिलोचन आचार्य र निर्देशक श्री मोहन कुमार पराजुली सहभागी हुनुभयो ।
- महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको आयोजनामा २०७०।९।११ र १२ गते विराटनगरमा सञ्चालन भएको कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको लागि सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन सुधारसम्बन्धी क्षेत्रीय कार्यशालामा निर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद रेग्मी सहभागी हुनुभयो ।

- संयुक्त अधिराज्य, फ्रान्स, बेल्जियम, जर्मनी र साउदी अरबस्थित नेपाली नियोगहरूको आ.व. ०६९/७० को कारोवारको लेखापरीक्षण गर्ने क्रममा यस कार्यालयका नायब महालेखापरीक्षक श्री गुणराज श्रेष्ठ र निर्देशक श्री जीवनप्रसाद सुवेदी २०७०/८/२५ देखि र जापान, चीन (बेइजिङ्ग, ल्हासा, हङ्कङ्ग) र कुवेतको लागि निर्देशक श्री लक्ष्मण आचार्य र लेखापरीक्षण अधिकारी श्री वनमाली पौडेल २०७०/८/२८ देखि त्यसतर्फ खटिइजानुभएको छ ।

सेवाकालीन तालिम

नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानद्वारा सञ्चालन भएका देहायका सेवाकालीन तालिममा निम्न कर्मचारीहरू सहभागी हुनुभयो ।

सि.नं.	तालिमको नाम	सहभागीको नाम	अवधि
१.	Human Resource Management	लेखापरीक्षण अधिकारी श्री दुर्गा बहादुर बस्नेत	२०७०।४।१६ देखि ३० कार्यदिन
२.	Governance and Development	निर्देशक श्री घनश्याम पराजुली निर्देशक श्री केशव प्रसाद घिमिरे	२०७०।५।३ देखि २०७०।६।१७

कार्यालयमा सञ्चालित तालिम

यस कार्यालयको स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार देहायका तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र कार्यशालाहरू आयोजना गरिएको छ :

सि.नं.	तालिमको नाम	सहभागी संख्या	सञ्चालन मिति
१.	संयुक्त लेखापरीक्षण सम्बन्धि १ दिने अन्तर्क्रिया	९०	२०७०।४।२२
२.	Electronic Working Paper Presentation	३७	२०७०।७।७

अन्य सहभागिता

- महालेखापरीक्षकको कार्यालयले गर्ने लेखापरीक्षणमा नागरिक समुदायको सहयोग कसरी लिन सकिन्छ भन्ने सम्बन्धमा Program for Accountability on Nepal ले आयोजना गरेको तालिम कार्यक्रममा सेप्टेम्बर ५ र ८ मा नायब महालेखापरीक्षक श्री बाबुराम गौतमले भाग लिई लेखापरीक्षणको तरिका र आवश्यक पर्ने सूचनाहरू बारे सहभागीलाई जानकारी गराउनु भयो ।

नयाँ नियुक्ति

- लोक सेवा आयोगको मिति २०७०/६/७ को सिफारिशमा अर्थ मन्त्रालयको मिति २०७०।६।७ को पत्रानुसार देहायका व्यक्तिहरू नेपाल लेखापरीक्षण सेवाको राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको लेखापरीक्षण अधिकारी पदमा नियुक्त हुनु भई यस कार्यालयमा पदस्थापन हुनुभएको छ ।

क्र.सं.	नाम थर	स्थायी ठेगाना	बहाल मिति
१.	श्री पिङ्गी कुमारी दास	राजविराज - १, सप्तरी	२०७०/६/७
२.	श्री लेखवहादुर थापा	गोठेगाँउ - ४, रामेछाप	२०७०/६/७
३.	श्री विधान अर्याल	मर्भूङ्ग, गुल्मी	२०७०/६/७
४.	श्री दिपेन्द्र ढकाल	फापथुम - ४, स्याङ्गजा	२०७०/६/७
५.	श्री रामकुमार शर्मा	पुतलीबजार - ३,	२०७०/६/७
६.	श्री कमलराज अर्याल	चिदिका - ४, अर्घाखाँची	२०७०/६/७
७.	श्री जितेन्द्र श्रेष्ठ	खेवाङ्ग - ५, ताप्लेजुङ्ग	२०७०/६/७
८.	श्री नुपराज जोशी	हेमन्तवाडा - ८, बझाङ्ग	२०७०/६/७
९.	श्री नमुना पाण्डे	मदानपुर - १, नुवाकोट	२०७०/६/७

- लोक सेवा आयोगको बैकल्पिक उम्मेदवार सिफारिश गरी पठाएको पत्रानुसार देहायका व्यक्तिहरू नेपाल विविध सेवाको राजपत्र अनङ्कित द्वितीय श्रेणी, सहायक कम्प्युटर अपरेटर पदमा स्थायी नियुक्ति तथा पदस्थापन हुनुभएको छ ।

क्र.सं.	नाम थर	स्थायी ठेगाना	बहाल मिति
१	श्री मनोजकुमार श्रेष्ठ	का.म.न.पा १६, महादेवनगर	२०७०/६/२०
२	श्री देवतराज महतो	विष्णुपुरकट्टी ९, सिराहा	२०६९/१०/७

बहुवा नियुक्ति

- नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषदको २०७०/४/६ को निर्णयानुसार यस कार्यालयका नायव महालेखापरीक्षकद्वय श्री मोहदत्त तिमिल्सिना र श्री जनकराज गौतमलाई निजामति सेवाको राजपत्राङ्कित विशिष्ट श्रेणीको पदमा बहुवा गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयको उपमहालेखापरीक्षक पदमा पदस्थापना हुनुभएको छ ।
- नेपाल सरकार सचिवस्तरको निर्णयबमोजिम नेपाल लेखापरीक्षण सेवाको राजपत्र अनङ्कित प्रथम श्रेणी, लेखापरीक्षण अधिक्षक पदमा कार्यरत देहायका व्यक्तिकहरूलाई २०७०/३/१२ देखि लागू हुने गरी नेपाल लेखापरीक्षण सेवा, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणी, लेखापरीक्षण अधिकारी पदमा बहुवा नियुक्त हुनु भई यस कार्यालयमा पदस्थापन हुनुभएको छ ।

क्र.सं	नाम थर	क्र.सं	नाम थर
१	श्री टेकप्रसाद न्यौपाने	२	श्री गेद शर्मा ढकाल

- लोक सेवा आयोगको २०७०/६/१३ को सिफारिशमा नेपाल सरकार सचिवस्तरको २०७०/६/१३ को निर्णयबमोजिम देहायका व्यक्तिहरू नेपाल लेखापरीक्षण सेवाको राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणी, लेखापरीक्षण अधिकारी पदमा नियुक्ति हुनु भई यस कार्यालयमा पदस्थापन हुनुभएको छ ।

क्र.सं	नाम थर	क्र.सं	नाम थर
१	श्री डुलहरि दाहाल	२	श्री संगीता फुँयाल

अनिवार्य अवकाश

नेपाल लेखापरीक्षण सेवामा कार्यरत निम्न पदाधिकारीहरू उमेरको हदले निजामती सेवाबाट अवकाश हुनुभएको छ :

क्र.सं.	नाम थर	साविकको पद	अवकाश मिति
१.	श्री कृष्णप्रसाद पौडेल	लेखापरीक्षण अधिकारी	२०७०/५/१६
२.	श्री दिवाकर आचार्य	नायव महालेखापरीक्षक	२०७०/६/२३
३.	श्री मिन प्रसाद रेग्मी	नायव महालेखापरीक्षक	२०७०/६/२६
४.	श्री शिव प्रसाद न्यौपाने	नायव महालेखापरीक्षक	२०७०/७/९
५.	श्री निलम के.सी	कार्यालय सहयोगी	२०७०/८/६

स्वेच्छिक अवकाश

- नेपाल लेखापरीक्षण सेवा अर्न्तगत राजपत्रांकित प्रथम श्रेणीमा कार्यरत श्री विश्वकान्त गौतमले मिति २०६९।१२।५ देखि लागु हुने गरी स्वेच्छिक अवकाश लिनु भएको छ ।

रमाना

नेपाल लेखापरीक्षण सेवाको निम्न पदमा कार्यरत कर्मचारीहरू यस कार्यालयबाट रमाना लिई जानु भएको छ :

क्र.सं.	नाम थर	साविकको पद	रमाना भई जानु भएको पद	रमाना मिति
१.	श्री जित बहादुर श्रेष्ठ	लेखापरीक्षण निरीक्षक	शाखा अधिकृत	२०७०/५/१९
२.	श्री परशुराम पोखरेल	लेखापरीक्षण अधिक्षक	शाखा अधिकृत	२०७०/५/१९
३.	श्री चञ्चल कुमार खडका	कम्प्युटर अपरेटर	शाखा अधिकृत	२०७०/५/१९
४.	श्री गणेश वि.क.	सहायक कम्प्युटर अपरेटर	कम्प्युटर अपरेटर	२०७०/६/१६
५.	श्री दिलीप कुमार ठाकुर	सहायक कम्प्युटर अपरेटर	कम्प्युटर अपरेटर	२०७०/६/१६

उत्कृष्ट निजामती सेवा पुरस्कार

- नेपाल सरकारले निजामती सेवा दिवस, २०७० को उपलक्ष्यमा यस कार्यालयका लेखापरीक्षण अधिकारी श्री कृष्ण प्रसाद भट्टराईलाई उत्कृष्ट निजामती सेवा पुरस्कार प्रदान गरेको छ ।

मृत्यु

- यस कार्यालयका निर्देशक श्री लालाचरण सुवेदीको मिति २०७०/५/२३ मा असामयिक मृत्यु भएको छ ।

मिति : २०७०/०८/१६

बेरुजु वर्गीकरण निर्देशिका, २०७०

महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट सम्पादित लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोराको प्रकृति अनुरूप सैद्धान्तिक र लगती बेरुजु कायम गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थित गर्न विगतमा अपनाइएको असल अभ्यासलाई समेत समावेस गरी तयार गरिएको बेरुजु वर्गीकरण निर्देशिका २०७०/०८/१७ मा स्वीकृत भई जारी गरिएको छ ।

परिच्छेद एक

(संक्षिप्त नाम, प्रारम्भ र परिभाषा)

१. संक्षिप्त नाम र यो निर्देशिकाको नाम बेरुजु वर्गीकरण निर्देशिका, २०७० रहेको छ ।

प्रारम्भ : यो निर्देशिका स्वीकृत भएको मितिबाट प्रारम्भ हुने छ ।

२. उद्देश्य : लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका व्यहोराको प्रकृति अनुरूप बेरुजु वर्गीकरण गरी महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेस गर्ने कार्यलाई सरल बनाई एकरूपता कायम गर्ने उद्देश्यले यो निर्देशिका तयार गरी लागु गरिएको छ ।

३. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,
क) आर्थिक विवरण : “आर्थिक विवरण” भन्नाले कुनै निश्चित अवधिमा भएको आर्थिक कारोबारको समष्टिगत स्थिति दर्शाउने उद्देश्यले शीर्षक समेत खुल्ने गरी तयार गरिएको विवरण सम्भन्ध पछि र सो शब्दले कारोबारको स्थिति दर्शाउने गरी विनियोजनतर्फ

शीर्षकको आधारमा बनाइएको बजेट अनुमान, निकास, खर्च, र बजेट बाँकी; रावश्वतर्फ लगत, असुली, दाखिला र बाँकी; तथा धरौटीतर्फ आम्दानी, खर्च, फिर्ता, सदरस्याहा र बाँकी रकम खुलाइएको आय-व्यय विवरण समेतलाई जनाउँछ ।

ख) असुल उपर गर्नुपर्ने रकम : “असुल उपर गर्नु पर्ने रकम” भन्नाले प्रचलित कानुन बमोजिम भुक्तानी दिन नहुने भुक्तानी दिएको रकम वा बढी हुने गरी भुक्तानी दिएको वा घटी असुल गरेको कारणबाट असुल उपर गर्नु पर्ने भनी लेखापरीक्षण हुदा ठहर्‍याइएको बेरुजु रकम सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले हिनामिना वा मस्यौट गरेको रकम तथा नेपाल सरकारलाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने अन्य कुनै रकम कलम समेतलाई जनाउँछ ।

ग) बेरुजु : “बेरुजु” भन्नाले प्रचलित कानुन बमोजिम पुर्‍याउनु पर्ने रीत नपुर्‍याई कारोबार गरेको वा राख्नु पर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमनासिब तरिकाले आर्थिक कारोबार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औल्याइएको वा ठहर्‍याइएको कारोबार सम्भन्नु पर्छ ।

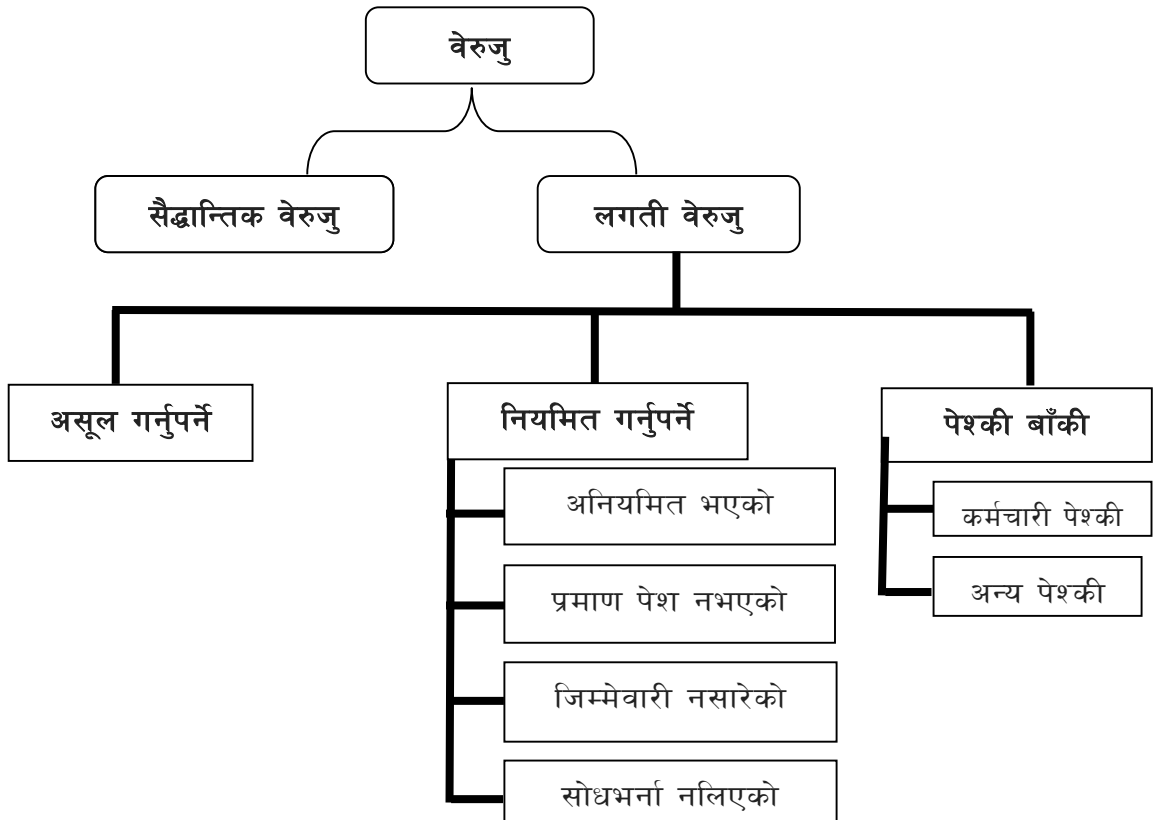
घ) लगती बेरुजु : “लगती बेरुजु” भन्नाले रकम सहित अर्थात रकम समाविष्ट भएको बेरुजु सम्भन्नु पर्दछ । यसले आर्थिक कारोबार (आय, व्यय वा धरौटी) मा त्रुटी र हानी नोक्सानी हुन गई कुनै निश्चित पक्षबाट घटी आय वा बढी व्यय हुन गएको कारणबाट निश्चित रकम असुल उपर गरेर वा नियमित गरेर वा प्रमाण कागजात पेश गरेर मात्र फछ्यौट गर्नुपर्ने बेरुजुलाई जनाउँदछ ।

ङ) सैद्धान्तिक बेरुजु : “सैद्धान्तिक बेरुजु” भन्नाले रकमरहित अर्थात रकम समाविष्ट नभएको बेरुजु सम्भन्नु पर्दछ । यसले नीति, नियम,

कार्य प्रणाली, प्रभावकारिता तथा व्यवस्थापनको सक्षमता, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली आदि विषयमा देखिएका कमी कमजोरीहलाई वेरुजुको लगत महलमा अङ्क समावेश नगरी औल्याइएको व्यहोरालाई जनाउँदछ ।

परिच्छेद दुई (वेरुजु वर्गीकरण)

आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ मा वेरुजुलाई असुल गर्नुपर्ने, नियमित गर्नुपर्ने र पेशकीसमेत ३ वर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ । यो निर्देशिका प्रारम्भ भए पछि लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको व्यहोराहरूलाई **सैद्धान्तिक वेरुजु र लगती वेरुजु गरी** मूलतः २ वर्गमा र लगती वेरुजु लाई पनि वेरुजुको प्रकृति अनुसार देहायबमोजिम असुल गर्नुपर्ने, अनियमित भएको, प्रमाण कागजात पेश नभएको, जिम्मेवारी नसारेको र शोधभर्ना नलिएको, कर्मचारी पेशकी र अन्य पेशकीमा वर्गीकरण गरिनेछ :

४. **सैद्धान्तिक बेरुजु :** सैद्धान्तिक बेरुजु भन्नाले रकमको लगत नरहने बेरुजु सम्झनु पर्दछ । सैद्धान्तिक बेरुजु मुख्यतः प्रणालीगत सुधार गर्न वा उपयुक्त नीति निर्माण गर्न वा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन प्रेरित गर्ने उद्देश्यले औल्याइएको हुन्छ । यस्तो बेरुजुको रकम व्यहोरामा उल्लेख हुन्छ तर लगत महलमा रकम समावेस गरिँदैन । फछ्यौटका लागि मुख्यतः प्रणालीगत वा नीतिगत सुधार सुनिश्चित गरिनु आवश्यक हुन्छ ।

लगत राख्नु नपर्ने भन्दैमा सैद्धान्तिक बेरुजुलाई कम महत्वपूर्ण र अनुगमन गर्न नपर्ने भनी ठान्नु हुँदैन । कतिपय सैद्धान्तिक प्रकृतिका बेरुजुमा औल्याइएका विषयलाई समयमै सुधार नगरिएमा आर्थिक प्रशासन एवं सुशासनको स्थिति क्रमशः कमजोर भई जटिल स्थितिको श्रृजना हुन सक्दछ । त्यसैले प्रणालीगत त्रुटीका व्यहोरालाई एकीकृत (Consolidate) गरी सम्बन्धित निकायको नाम वा सङ्ख्यासहित कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याउन सके प्रभावकारी हुन जान्छ ।

सैद्धान्तिक बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोराहरू (केही उदाहरणहरू)

क) विनियोजन तर्फ :

- आर्थिक कार्यविधि नियमावली प्रारम्भ भएको एक वर्षभित्र आ-आफ्नो कामको प्रकृति अनुसारको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार नगरेको,
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीमा भएका कमी कमजोरीहरू,
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ९६ अनुसार कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट सरकारी कार्यालयले सबै प्रकारको आर्थिक कारोबारको आन्तरिक लेखापरीक्षण नगराएको,
- समयमै पूर्व स्वीकृति वा थप निकासालिन नसकिने भई खर्च गरेको तर अनुमोदनका लागि अख्तियारवालासमक्ष पेश गरी सके पनि स्वीकृत भई नसकेको,
- निकासको सीमाभित्र रहेर एक शीर्षकबाट लेखिनु पर्ने खर्च अर्को शीर्षकबाट लेखेको,
- कानुनी प्रावधानको आधारमा वास्तविक नोक्सानी यकिन नभएको वा हानी नोक्सानी हुने रकम किटान हुन नसकेको,

- लेखापरीक्षण गरिने निकायले व्यवस्थापकीय प्रतिनिधित्व पत्र उपलब्ध नगराएको अवस्थामा सोबाट पर्न सक्ने असर,
- औचित्यको आधारमा कायम गरिएको प्रणालीगत वा नीतिगत सुझाव,
- अरु रित अङ्ग सबै पुऱ्याएको तर तोकिएबमोजिम निर्माणसम्बन्धी फारामहरू नराखेको वा राखेकोमा पनि प्रमाणित नगरेको,
- जिन्सी निरीक्षण नगरेको, जिन्सी लेखा राखेको तर फारामहरूको प्रयोग नगरेको,
- ऐन, नियममा रहेको कमजोरी एवं नेपाल सरकारको विशेष निर्णयबाट भएको/हुन गएको नोक्सानी वा अपव्यय
- कुनै एक पक्षको लापरवाही र ढिला सुस्तीको कारणबाट अर्को पक्षका लागि बढी खर्च वा भार बहन गर्नु परेको रकम,
- लक्ष अनुरूप भौतिक प्रगति हासिल गर्न नसकेको,
- स्वीकृत बजेट र लक्षबीच वा खरिद योजनाबीच तालमेल नभएको,
- बजेट खर्च र प्रगतिबीच तालमेल नभएको,
- उपभोक्ता समितिबाट भएको कामको परिमाण वा लागत वा दुवै नखुलाएको,
- असमान प्रकृतिका बोलपत्रदाताहरूबीच प्रतिस्पर्धा गराई खरिद गरेको,
- नर्म्सको पृथक पृथक व्याख्या गरी बढी खर्च लाग्ने गरी लागत अनुमान तयार पारेको,
- समयमा निर्णय नगरेको वा प्रक्रियागत ढिलाइका कारणले भएको हानि नोक्सानी, लापरवाहीका कारणले भएको हानिनोक्सानी,
- योजना कार्यक्रम, डिजाइन, इष्टिमेट आदि त्रुटिपूर्ण ढगले तयार भएका कारणले कार्यान्वयनमा परेको बढी दायित्व, त्रुटिपूर्ण निर्णयका कारणले भएको हानि नोक्सानी ।
- समयमा सामानको प्रयोग हुन नसकी सडेको, गलेको वा काममा प्रयोग हुन नसक्ने अवस्थामा पुऱ्याएको,
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ५० बमोजिम जिन्सी मालसामानको निरीक्षण नगरेको वा निरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको लिलाम बिक्री गर्नुपर्ने मालसामान ६ महिनाभित्र लिलाम नगरेको, जिन्सी सामानको मिन्हा वा मर्मत सम्भारको कार्य नगरेको ।

ख) राजस्वतर्फ :

- लक्ष अनुसार राजस्व असुली नभएको,
- कार्यालयको लगत एवं आर्थिक विवरणमा लगत बाँकी देखिएको रकम असुल उपर गर्न तत्परता नदेखाएको,
- ऐन नियममा सुधार नभएको कारणबाट राजस्वमा हानी नोक्सानी पर्न गएको,
- कच्चा पदार्थको अनुपातमा तोकिएबमोजिमको नर्म्सभन्दा घटी उत्पादन हुनुको कारण तत्काल पेश भए पनि अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत नभएको,
- लेखापरीक्षणमा राजस्व असुल गर्न छुट गरेको भन्ने तथ्य थाहा भएको तर घटी रकम किटान गर्न नसकिएको ।

ग) धरौटीतर्फ :

- धरौटी खाता एवं आर्थिक विवरणमा बाँकी देखिएको रकम फछ्यौट गर्न ध्यान नदिएको,
- धरौटीको व्यक्तिगत खाता नराखेको ।

५. लगती बेरुजु

लगती बेरुजु भन्नाले लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको लगत महलमा रकम उल्लेख भएको बेरुजु सम्भन्नु पर्दछ । लेखापरीक्षणबाट निकायको वृटि वा कमजोरीका कारणबाट कैफियत देखिएका व्यहोराहरूका सम्बन्धमा प्रर्याप्त र उचित प्रमाण सहित रकम किटान गरेको बेरुजुलाई जनाउँदछ । लगती बेरुजुलाई देहाय बमोजिम वर्गीकरण गरिनेछ :

५.१ असूल गर्नुपर्ने,

५.२ अनियमित भएको,

५.३ प्रमाण पेश नभएको,

५.४ जिम्मेवारी नसारेको र

५.५ सोधभर्ना नलिएको,

५.६ पेशकी बाँकी :

- कर्मचारी पेशकी,
- अन्य पेशकी ।

५.१ असूल गर्नुपर्ने प्रचलित कानून वा प्रमाण कागजातबाट पुष्टि हुने भन्दा कम असुली गरेको, असूल गरेभन्दा कम आम्दानी बाँधेको वा बढी भुक्तानी दिएको, हिनामिना वा हानी नोक्सानी पारेको रकम किटान गरिएको व्यहोराहरूलाई असूल गर्नुपर्ने बेरुजुमा बर्गीकरण गर्नु पर्दछ ।

सामान्यतया नेपाल सरकारको राजश्व खातामा वा बेरुजुखातामा रकम दाखिला गरी जिम्मेवार व्यक्तिले बेरुजु फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरेपछि मात्र सम्परीक्षणबाट लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस वर्गमा पर्दछन् ।

असूल गर्नुपर्ने बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोराहरू (केही उदाहरणहरू)

- प्रचलित कानूनबमोजिम असूल गर्नु पर्नेभन्दा घटी राजस्व असूल गरेको,
- असूल भएको रकम सञ्चितकोष वा अन्य सम्बन्धित कोषमा दाखिला नगरेको,
- असूल गरेको रकम आम्दानी नबाँधेको, घटी आम्दानी बाँधेको, प्रचलित कानून वा सम्भौता, कबुलियतअनुसार लिनुपर्ने क्षतिपूर्ति, हर्जाना, जरिवाना, शुल्क थप दस्तुर वा सुद नलिएको,
- नियमबमोजिम फिर्ता दिन नमिल्ने वा फिर्ता दिनुपर्नेभन्दा बढी धरौटी फिर्ता गरेको, प्रचलित कानूनबमोजिम भुक्तानी गर्नुपर्नेभन्दा बढी वा भुक्तानी दिन नमिल्ने रकम खर्च लेखेको,
- एकै कामका लागि दोहोरो खर्च गरेको,
- असूल गर्नुपर्नेभन्दा घटी राजश्व असूल गरेको ।
- कानूनले तोकेभन्दा बढी गैरकानुनी सुविधा दिएको,
- तहबिल मस्यौट गरेको,
- नगदी वा जिन्सी सामान हिनामिना गरेको,
- कीर्ते वा जाली कागजात पेश गरी कारोबार गरेको, अङ्क वा अक्षर केरमेट गरी बढी भुक्तानी गरेको वा घटी असूल गरेको,
- बिल, भरपाई वा अन्य कागजात सच्याई/बिगारी बढी भुक्तानी गरेको वा घटी असूल गरेको ।
- ऐन, नियम, परिपत्र आदिले तोकेको र निर्णयकर्ताको निर्णयमा उल्लेख भएभन्दा कम वा बढी रकम भुक्तानी लिएको वा दिएको,

- गणितीय भूलका कारण वा अन्य कुनै पनि कारणबाट घटी असुल वा बढी खर्च भएको रकम,
- भुक्तानी दिँदा नियमानुसार कट्टी गर्नु पर्ने रकम (जस्तो अग्रिम आयकर, रोयल्टी, मेशीनरी औजार भाडा, सुद, थप शुल्क, आदि) कट्टा नगरेको,
- सरकारी सम्पत्तिको हिनामिना, मस्यौट र व्यक्तिगत काममा प्रयोग (विद्युत, सवारी साधन, टेलिफोनको रकम आदि) गरेको,
- व्यक्ति विशेष वा कुनै निश्चित समूहलाई अनुचित लाभ पुग्ने गरी राजस्व माफी, मिन्हा दिएको वा राजस्वका दर वा मूल्यमा कमी हुने गरी भएका निर्णय र त्यसबाट राजस्वमा परेको असर,
- ऐन, नियममा निर्धारण गरिएको कुनै शर्त पुरा नगरेमा तिर्नु पर्ने भनी स्पष्ट तोकिएको रकम असुल नगरेको,
- कानून बमोजिम असुल नभएको र असुल भएपनि ढिलाई भएको कारणबाट लाग्ने सुद, जरिवाना वा थप शुल्क आदि असुल नगरेको,
- आर्थिक ऐन, राजपत्रको सूचना तथा सम्भौतामा उल्लेख भए भन्दा कम हुने गरी राजस्व असुल गरेको,
- ऐन, नियममा स्पष्ट उल्लेख भएको कुरालाई पृथकढङ्गाबाट व्याख्या गरेको कारणबाट राजस्वमा हुन गएको चुहावट,
- राजस्व बैङ्क दाखिला देखाइएको तर त्यसलाई पुष्ट्याई गर्ने आधार (बैङ्क भौचर) पेश नभएको,
- विगत वर्षमा राजश्व असुल गर्न बाँकी लगतमा देखाएको तर चालु वर्ष प्रमाण वा प्रक्रिया नपुष्ट्याई लगत कट्टा गरेको,
- करदाताले पेश गरेको प्रमाण छानविन नगरेको कारण कर राजश्व छुट भएको,
- सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने रकम धरौटीमा जम्मा गरेको ।

५.२ अनियमित : सम्बन्धित कानूनद्वारा निर्धारित प्रक्रिया, रीत, अङ्ग पूरा नगरी निकायले गरेको कारोबारका सम्बन्धमा दर्शाइएका व्यहोराहरू अनियमित भएको बेरुजुमा बर्गीकरण गर्नु पर्दछ । सामान्यतया नेपाल सरकारको सचिव (लेखाउत्तरदायी अधिकृत) को निर्णयबाट नियमित गरी फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरे पछि मात्र सम्परीक्षणबाट लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस बर्गमा पर्दछन् ।

अनियमित बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोराहरू (केही उदाहरणहरू)

- कानूनद्वारा निर्धारित अधिकार वा सीमा नाघी खर्च गरेको,
- सुम्पिएको अख्तियारीभिन्न रही कारोबार नगरेको,
- एक प्रयोजनको लागि विनियोजन रकम अन्य प्रयोजनमा खर्च गरेको,
- ऐन, नियमले तोकेको रित अङ्ग नपुऱ्याइएको वा अन्य कुनै आधारबाट पुष्ट्याई हुन नसकेको खर्च,
- अर्थ मन्त्रालय वा अधिकार प्राप्त अधिकारीको स्वीकृति बेगर गरिएको रकमान्तर,
- नियममा तोकिए भन्दा बढी कन्टिन्जेन्सी खर्च गरेको .
- प्राविधिक मूल्याङ्कन, बिल भरपाई र खर्च प्रमाणित गर्ने अन्य कागजातहरू समिति वा समुदायको बैठकबाट अनुमोदन बेगर रनिङ्क बिलका आधारमा उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी दिएको
- आवश्यक पुष्ट्याई बेगर गर्नुपर्ने काम गर्न छुटाएको, गर्न नपर्ने काम गरे गराएको,
- आवश्यकताको पहिचान नै नगरी बढी सामान खरिद गरी मौज्दातमा राखेको ।

५.३ प्रमाण पेश निकायको कारोबारलाई पुष्टी गर्न प्रचलित कानून वा सम्बन्धित नीति, नभएको : निर्देशिकाले तोकेको प्रमाणकागजातहरू, भरपाई, अभिलेखहरू नराखेको व्यहोराहरू यस वर्गीकरणमा पर्दछ ।

सामान्यतया लेखापरीक्षणबाट प्रमाण नपुग भएको एवं प्रस्तुत नभएको भनी कायम भएको बेरुजु प्रमाण कागजातहरूको आधारमा अधिकारप्राप्त अधिकारीले फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरे पछि मात्र सम्परीक्षणबाट लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस वर्गमा पर्दछन् ।

प्रमाण पेश नभएको बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोराहरू (केही उदाहरणहरू)

- आय वा व्ययका कारोबार गर्न कानूनबमोजिम आवश्यक पर्ने निर्णय, ठेक्का सम्भौता, बिल भरपाई, राख्नुपर्ने अभिलेख नराखेको वा लेखापरीक्षणलाई पेश नभएको,
- कारोबारलाई पुष्ट्याई गर्न आवश्यक पर्ने अन्य प्रमाणका कागजातहरू आय वा व्ययका लेखासाथ पेश नभएको वा आंशिक मात्र पेश भएको वा केही कारोबारको लेखा नै पेश नभएको,

- राजस्वतर्फको लगत, मूल्याङ्कन, छुट, मिन्हा दिने निर्णय र त्यसलाई पुष्ट्याई गर्ने अन्य कागजात पेश नभएको,
- मौज्दात प्रमाणित गर्ने बैङ्क विवरण, मास्केवारीहरू, जिम्मेवारी सारेको प्रमाण पेश नभएको,
- गतवर्षको भुक्तानी दिन बांकीको प्रमाणित अभिलेख म. ले. प. फा. नं. १८ पेश नभएको,
- छानबिनका लागि गएको कारण लेखापरीक्षणमा श्रेस्ता प्रस्तुत हुन नसकेको,
- बजेट उप-शीर्षक अन्तर्गत कुनै इकाइ वा खर्च शीर्षकको श्रेस्ता पेश नभएको,
- आम्दानी वा खर्च प्रमाणित गर्ने आधार (वील, भरपाई, निर्णय आदि) समावेश नगरी भुक्तानी दिएको,
- औषधोपचार खर्चको अभिलेख नराखेको वा त्यस्तो खर्चको भुक्तानीको जानकारी निजामती किताबखानामा नदिएको ।
- असुली एवं बैङ्क दाखिलाको दोश्रो प्रति बैङ्क भौचर एवं बैङ्क विवरण पेश नभएको ।

५.४ जिम्मेवारी नियमानुसार आगामी वर्षलाई जिम्मेवारी सार्नुपर्ने नगदी, जिन्सी, नसारेको : बक्यौता राजस्व लगतको जिम्मेवारी नसारेको वा घटी जिम्मेवारी सारेको व्यहोराहरू यस वर्गीकरणमा पर्दछ ।

सामान्यतया लेखापरीक्षणले जिम्मेवारी नसारेको भनी औल्याईएका रकम कलमहरूको जिम्मेवारी सारी सम्बन्धित अभिलेखहरू, आर्थिक विवरणहरू र असर पर्ने सबै कागजात विवरणहरू, अद्यावधिक गरेको प्रमाण कागजातहरूको आधारमा अधिकारप्राप्त अधिकारीबाट फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरेपछि मात्र सम्परीक्षणबाट लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस वर्गमा पर्दछन ।

जिम्मेवारी नसारेको बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोरा (केही उदाहरणहरू)

- गत वर्षको जिम्मेवारी सार्नुपर्ने नगद, जिन्सी, राजश्व लगत, धरौटी जिम्मेवारी नसारेको वा घटी जिम्मेवारी सारेको

५.५ सोधभर्ना नलिएको :

- आगामी वर्षलाई जिम्मेवारी सार्नुपर्ने नगदी जिन्सी, धरौटी, राजश्व लगत जिम्मेवारी नसारेको वा घटी सारेको,
- निकायले सापटी दिएको तथा वैदेशिक स्रोतबाट व्यहोरिने गरी भएको खर्च यथासमयमा सापटी फिर्ता नलिएको वा सोधभर्ना नलिएको व्यहोराहरू सोधभर्ना नलिएको बेरुजुमा वर्गीकरण गर्नु पर्दछ ।

सामान्यतया लेखापरीक्षणले सोधभर्ना नलिएको भनी औल्याइएका रकम कलमहरू सापटी फिर्ता लिएको वा सोधभर्ना भएको प्रमाण कागजातहरूको आधारमा अधिकारप्राप्त अधिकारीबाट फछ्यौट गरेको प्रमाण पेश गरे पछि मात्र सम्परीक्षणबाट लगत कट्टा हुने बेरुजुहरू यस बर्गमा पर्दछन् ।

- राजस्व, विनियोजन वा धरौटीबाट सापटी दिएको रकम सोही आर्थिक वर्ष भित्र सापटी फिर्ता लिई सम्बन्धित खातामा दाखिला नगरेको,
- सापटी दिएको जिन्सी सामान फिर्ता नलिएको,
- वैदेशिक स्रोतबाट व्यहोरिने गरी भएको खर्च सोही आर्थिक वर्ष भित्र सोधभर्ना प्राप्त नगरेको

५.६ पेशकी बाँकी : कर्मचारी, अन्य पदाधिकारी वा सङ्घ संस्था वा व्यक्ति विशेषलाई दिएको पेशकी आर्थिक वर्षको अन्तसम्म म्याद नाघेको तर फछ्यौट नभएको व्यहोराहरू पेशकी बाकी बेरुजुमा वर्गीकरण गर्नु पर्दछ ।

पेशकी बाँकी बेरुजु कायम गर्नुपर्ने व्यहोराहरू (केही उदाहरणहरू)

- आर्थिक वर्षको अन्तमा म्याद नाघेको कर्मचारी पेशकी फछ्यौट नगरेको
- आर्थिक वर्षको अन्तमा म्याद नाघेको संस्थागत वा अन्य पेशकी फछ्यौट नगरेको

परिच्छेद तीन

(बेरुजु मस्यौदा तयार गर्दा ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने बिषयहरू)

- सम्बन्धित ऐन, नियम, नीति, निर्देशिका, नर्म्स् वा मानदण्डमा भएको व्यवस्थाको आधारमा लेखापरीक्षणको क्रममा सङ्कलित उपयुक्त र प्रर्याप्त प्रमाणहरूबाट देखिएका तथ्यहरूको विश्लेषण गरी फरक देखिएको स्थितिमा मात्र बेरुजु कायम गर्नु पर्दछ ।
- लेखापरीक्षकले बेरुजुको अनुच्छेद तयार गर्दा देहायका बिषयहरूमा ध्यान दिनु पर्ने छ :
 - परीक्षणको आधार (Criteria), अवस्था (Condition), कारण (Cause), असर (Consequences) र सुधारका उपायहरू (Corrective Measure) उल्लेख गर्नु पर्दछ ।
 - कार्यपत्रमा भएका प्रमाणहरूद्वारा प्रर्याप्तरूपमा समर्थित सूचना, तथ्य एवं निष्कर्ष मात्र उल्लेख गर्ने उल्लेखित तथ्याङ्क एवं आंकडा, शुद्ध, सही र पूर्णरूपमा प्रस्तुत गर्ने ।
 - लेखापरीक्षणबाट पत्तालागेका तथ्य र निष्कर्षहरू वस्तुपरक एवं चित्त बुभ्दो किसिमले प्रस्तुत गर्ने ।
 - शिष्ट, स्पष्ट र सरल भाषाको प्रयोग गर्ने ।
 - प्रयोगकर्ताले स्पष्टसंग बुभ्दने गरी संक्षिप्त बनाउने ।
- लेखापरीक्षण भएको कुनै कारोवारको बेरुजु लगत कायम गर्दा कुनै पनि अवस्थामा कारोवार रकमभन्दा बढी नहुने गरी लगत कायम गर्नु पर्दछ । लगत कायम गर्दा वा लेखापरीक्षणबाट देखिएको व्यहोरा तयार गर्दा हुन जाने सामान्य गल्तीको उदाहरण यहाँ दिइएको छ ।
 - पाउनु पर्ने रकम रु. १,०००/- हो तर रु. १,१५०/- भुक्तानी भएको रहेछ भने रु. १५०/- मात्र बेरुजु कायम गरिनु पर्दछ रु. १,१५०/- होइन ।
 - दैनिक तथा भ्रमण भत्तासम्बन्धी पेशकी समयमा फट्टर्यौट नगरेकोमा ३५ दिन नाघेपछिको पूरै पेशकी रकममा सुद गणना गर्नु पर्दछ । दाखिला गर्नुपर्ने रकममा मात्र होइन ।

- ऐन नियमले तोकेको रीत अङ्ग नपुऱ्याई खर्च लेखेको कारणबाट त्यसबाट बढी दायित्व पर्न गएको देखिन आएमा खर्च गर्नुपर्ने, गरेको र बढी रकमसमेत तुलनात्मक रूपमा देखाई बढी रकमको मात्र लगत राख्नु पर्दछ ।
- त्यस्तै राजस्वतर्फ पनि कम असुल भएकोमा फरक परे जति रकमको मात्र लगत राख्नु पर्दछ ।
- बेरुजु कायम गर्दा दोहोरो परे नपरेको कुरा निश्चित गर्नु पर्दछ । उदाहरणार्थ कुनै ठेकेदारको भुक्तानीमा कर कट्टा नगरिएको वा भर्पाइ नगराई भुक्तानी गरिएको अवस्था भएमा सबै व्यहोराको बेरुजु रकम भुक्तानी रकमभन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- कानुनको सन्दर्भ उल्लेख गरी लगत कायम गर्दा उल्लङ्घन भएको ऐनको दफा, उप-दफा वा नियमावलीको नियम, उपनियम समेत यथासम्भव उल्लेख गरी कारबाही गर्नुपर्ने दफा, उप-दफा र नियम, उपनियम पनि बेरुजुमा उल्लेख गरिनु पर्दछ ।
- कुनै सम्भौताले भविष्यमा हुने भुक्तानी वा प्राप्तीमा कानुनको उल्लङ्घन हुने अवस्था भएको तर लेखापरीक्षण गरिएको वर्ष कुनै भुक्तानी वा प्राप्ती नभएको अवस्थामा भविष्यमा हुने कारोवारको आंकलन गरी लगती बेरुजु कायम गर्न हुँदैन । यस्तो अवस्थामा त्यस्तो कारोवारको आंकलन सम्भव भएसम्म वस्तुनिष्ठ तवरले सैद्धान्तिक व्यहोरामा उल्लेख गर्नु पर्दछ ।
- एउटै कारोवारलाई बर्षैपिच्छे लगती बेरुजु कायम गर्नु हुँदैन । उदाहरणका लागि गत वर्षको पेशकी बेरुजु बाकी रहदै यो वर्ष पनि थप पेशकी दिएमा दुवै वर्षको पेशकी र सो पेशकीको सदुपयोग हुन नसकेको व्यहोरा सैद्धान्तिक व्यहोरामा उल्लेख गरी यो वर्ष दिएको पेशकी मात्र लगती कायम गर्नु पर्दछ ।
- जिम्मेवारी सार्ने रकमहरूको बेरुजु कायम गर्दा गतवर्ष कायम भएको बेरुजुलाई यो वर्ष लगत कायम गर्नु हुँदैन ।
- बेरुजु कायम गर्दा के कस्तो प्रमाण वा जवाफको आधारमा सम्परीक्षण गर्न सकिने हो त्यसतर्फ पनि पूरा विचार पुऱ्याउनु पर्दछ ।

- तहवील मसौट वा हिनामिना भएको, घटी असुल गरेको, बढी खर्च लेखेकोजस्ता व्यहोरा उल्लेख गर्दा कारोवारमा संलग्न जिम्मेवार व्यक्तिको अनिवार्य रूपमा किटान गर्नु पर्दछ । सान्दर्भिक कारोवार वा ऐन नियमको सन्दर्भ पनि किटान गर्नु पर्दछ ।
- लगती बेरुजु कायम गर्दा वास्तविक रूपमा असुल वा नियमित गरिनु पर्ने रकम स्पष्ट किटान गर्नु पर्दछ । कतिपय अवस्थामा वास्तविक रकम गणना वा किटान नगरी बेरुजु कायम हुन सक्दछ । यस्तो अवस्थामा यस्तो व्यहोरालाई लगती बेरुजु कायम गर्न उपयुक्त हुँदैन ।
- पेशकीको हकमा सम्भव भएसम्म पेशकी पाउने व्यक्ति, संस्थाको नाम, पेशकीको लिए/दिएको उद्देश्य, पेशकी पाएको मिति र फछ्यौट गर्नु पर्ने मिति पनि उल्लेख गरी बेरुजु कायम गर्नु पर्दछ ।
- वासलात तयार गर्ने वा पेशकी जिम्मेवारी सारी सङ्कलित पेशकी (Cumulative Advance) आर्थिक विवरणमा दर्शाउने संस्थाको हकमा आर्थिक वर्षको अन्तमा फछ्यौट हुन बाँकी पेशकी रकमलाई (Advances) लगत कायम गर्नु पर्दैन ।

परिच्छेद चार

(खर्च शीर्षकगत रुपमा सैद्धान्तिक बेरुजुको केही उदाहरणहरू)

- क) तलब** स्वीकृत बजेटले नपुग भई अन्य शीर्षकबाट खर्च गरेको, तलवी प्रतिवेदन पारित नगरेको, आयोजना पूर्व अस्थायी कर्मचारी राखी तलब खर्च लेखेको, हाजिरी अभिलेखबेगर तलब खर्च लेखेका आदि व्यहोराहरू ।
- ख) भ्रमण खर्च** भ्रमणमा खटाउनु पर्ने कारण स्पष्ट नखुलाएको, अनावश्यक कर्मचारी काजमा खटाएको, नियमानुसार दैनिक तथा भ्रमण भत्ता पाउने तर प्रशासनिक नियन्त्रण हुन नसकेको अवस्थामा देखिएका अपव्यय नियन्त्रणका लागि उठाइएको व्यहोरा ।
- ग) औषधि उपचार** औषधि उपचारको लागि थप निकास नलिई मौज्जातबाट खर्च गरेको ।
- घ) पानी तथा बिजुली** धारा तथा बिजुली जडान गर्ने क्रममा राखेको धरौटीको लगत राख्न को. ले. नि. का. लाई जानकारी नदिएको, बजेटको अभावमा समयमा महशुल तिर्न नसकी जरिवाना तिरेको, बिजुली खपत नियन्त्रण नभएका ।
- ङ) सञ्चार महशुल** टेलिफोन जडान गर्ने क्रममा राखेको धरौटीको लगत राख्न को. ले. नि. का. लाई जानकारी नदिएको, बजेटको अभावमा समयमा महशुल तिर्न नसकी जरिवाना तिरेको, टेलिफोन प्रयोगमा नियन्त्रण नभएका ।
- च) घर भाडा** औचित्य स्पष्ट नगरी भवन भाडामा लिएको, नियमानुसार सम्झौता नगरी भाडामा बसेको ।
- छ) इन्धन** सवारी इन्धन खर्चको मापदण्ड नतोकिएको, लगबुकमा माइल मिटर उल्लेख नगरेको, बिगिएको माइल मिटर मर्मत नगराएको ।
- ज) सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार** पूँजीगत सामान (सवारी साधन तथा मेसीनरी औजार) को मर्मतको अलग अलग अभिलेख (म.ले.प.फा.नं. २) नराखेको एवं फेरिएका पुराना सामान भण्डार दाखिला नगरेको ।
- झ) कार्यालय सम्बन्धी खर्च** कार्यालयको दैनिक प्रयोगमा ल्याइने कागज, खाम, फाराम, रेकर्ड फाइल, स्टेपलर, पन्चिङ्ग मेशीन र यिनका लागि चाहिने आवश्यक

अन्य सामानहरू एवं कलम, मसी, शिशाकलम आदि कार्यालय सम्बन्धी मसलन्द सामानहरू बजेट खर्च गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्षको अन्तमा खरीद गरी आवश्यकता भन्दा बढी मौज्जात राखेको ।

ज) सेवा र परामर्श खर्च नियमानुसार प्राविधिक तथा आर्थिक प्रस्ताव एकैसाथ नलिई प्राविधिक प्रस्ताव मात्र लिई मूल्याङ्कन गरी छनौट भइसकेपछि निजसँग मात्र आर्थिक प्रस्ताव लिएको तर यसबाट कति खर्च भार बढ्न गयो सो यकिन गर्न नसकेको, परामर्शदाताले गर्नुपर्ने कार्य समयमा नगरेकोमा कार्यालयबाट कुनै नियन्त्रण नभएको, परामर्शदाताबाट हुने कामको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नगरेको।

ट) विविध खर्च शान्ति सुरक्षा कायम गर्न सरोकार रहेका निकायहरूको लागि विविध खर्चको सीमा नतोकिएको ।

ड) सार्वजनिक निर्माण ठेक्का फाइल स्वीकृतिमा ढिलाई भएको, विभिन्न कारणबाट सयम एवं लागत बृद्धि (Time over Run and Cost over Run) हुन गएको तर कसको लापरवाहीबाट यस्तो भएको हो भन्न नसकिएको, कार्यालयले निर्माण कार्य रोकेको कारणबाट मूल्य बृद्धि दिनु परेको, विभिन्न कारण देखाई घटी दरवालाबाट काम नगराई बढीवालाबाट गराएको तर बढी भुक्तानी भएको रकम यकिन गर्न नसकिएको ।

केन्द्रमा नियमानुसार निर्माण सामग्री खरिद भए पनि जिल्लास्थित कार्यालयमा सो सामान नपठाएको, सामग्रीको गुणस्तर परीक्षण नगरेको, सामानको संरक्षण हुन नसकेको, आवश्यकताभन्दा बढी सामान खरिद गरी भण्डारमा राखेको, मितव्ययितातर्फ ध्यान नदिई असाधारण तवरले खर्च बढाएको ।

ढ) मेशिनरी औजार मेशिनरी औजारको भाडा निर्धारण गर्दा उक्त मेशिन औजार सञ्चालन गर्दा लाग्ने चालकको तलव, भत्ता, सामानको डेप्रेसिएसनजस्ता रकमको हिसाब नगरी हचुवामा निर्धारण गरेको, धेरै समय अघि निर्धारण भएको भाडामा पुनरावलोकन नभएको ।

ण) राजस्वतर्फ राजश्व बक्यौता रकम हरेक वर्ष जिम्मेवारी सार्ने मात्र गरेको, असुल गर्न कारबाही नगरेको साथै लागत यकिन नभएको ।

त) धरौटीतर्फ म्याद नाघेको धरौटी रकमहरू फछ्यौट नगरी राखेको । व्यक्तिगत धरौटी रकमहरूको अभिलेख नराखेको ।

परिच्छेद पाँच

(खर्च शीर्षकगत रुपमा लगत राख्नुपर्ने बेरुजुको केही उदाहरणहरू)

- क) तलब निर्धारित तलवमानभन्दा बढी, गैह्र हाजिर भएको दिनको तलव, नपाउने दशैं खर्च, सञ्चितभन्दा बढी दिनको घर बिदा र विरामी बिदाको तलव, करारमा नियुक्ति गरिएका पदाधिकारीहरूलाई करारमा लेखिएभन्दा बढी भुक्तानी, दरबन्दी स्वीकृत नगराई कर्मचारी भर्ना गरी तलव खर्च लेखेको, दरबन्दीका अतिरिक्त दैनिक वा मासिक ज्यालादारीमा कर्मचारी राखी तलव भत्ता खर्च लेखेको ।
- ख) भत्ता ऐन नियम र परिपत्रमा उल्लिखित सीमा नाघी भुक्तानी दिइएको रकम जस्तै : स्थानीय भत्ता, महंगी भत्ता, फिल्ड भत्ता जस्ता भत्ताहरू ।
- ग) भ्रमण खर्च भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४ तथा अन्य नियम कानुनले तोकेको सीमाभन्दा बढी तथा ऐन नियमले तोकेको प्रमाण कागजात समावेश नगरी भुक्तानी गरेको दैनिक भ्रमण भत्तासम्बन्धी खर्च रकम लगती बेरुजु हुन्छ । उदाहरणको लागि -
- भ्रमण आदेशमा उल्लेख भएकोभन्दा बढी दिनको र आदेशमा उल्लेख नभएको स्थानमा भ्रमण गर्दाको खर्च;
 - पैदल हिँडेवापत भ्रमण खर्च दिएकोमा कोश प्रमाणित भएको कागजात पेश नभएको;
 - पूर्व स्वीकृतिबेगर गरिएको भ्रमण खर्च;
 - समयमा पेशकी फछ्यौट नगरेको कारणबाट पेशकी रकममा लाग्ने व्याज ।
- घ) पोशाक ऐन नियमले व्यवस्था नगरेका कर्मचारीलाई पोशाक भत्ता दिएको वा व्यवस्था गरेकालाई पनि पाउनेभन्दा बढी भुक्तानी दिएको रकम ।

- घ) खाद्यान्न** ऐन नियमले व्यवस्था नगरेका कर्मचारीलाई रासन दिएको वा व्यवस्था गरेकालाई पनि पाउनेभन्दा बढी भुक्तानी दिएको रकम ।
- ङ) औषधी उपचार खर्च** निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ९४ मा उल्लेख भएको भन्दा बढी भुक्तानी दिएको, बहालवाला कर्मचारीलाई चिकित्सकको प्रेसक्रिप्सन र बिल बेगर भुक्तानी गरेको औषधी उपचारको रकम, सेवा निवृत्त कर्मचारीलाई बहालमा रहँदा लिएको औषधोपचारको रकम नकटाई भुक्तानी दिएको, लगत नराखी बढी भुक्तानी दिएको । करारका शर्तविपरित कर्मचारीलाई औषधीउपचार खर्च दिएको ।
- च) पानी तथा बिजुली** लाग्नेभन्दा बढी तिरेको, बजेट हुँदा हुँदै समयमा नतिरी जरिवाना तिरेको र बहालमा लिएका भवनको घरधनीले तिर्नुपर्ने महशुल तिरेको ।
- च) संचार महशुल** बिल भन्दा बढी तिरेको, बजेट हुँदा हुँदै समयमा नतिरी जरिवाना तिरेको।
- ज) घर भाडा** रेण्ट कमिटिको निर्णयबेगर र निर्णयमा तोकिएभन्दा बढी भाडा दिएको तथा सम्भौताविपरित घर भाडा पेशकी दिएको, घरभाडा भूक्तानीमा अग्रिम कर कट्टा नगरेको ।
- ञ) इन्धन** सरकारी सवारी साधनहरूको इन्धन खर्चको लगबुक नराखेको, सरकारी सवारी साधनहरू व्यक्तिगत काममा प्रयोग भई इन्धन खर्च लेखेको ।
- झ) सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार** सानोतिनो मर्मत खर्चबाहेक स्वीकृतिबेगर मर्मत गराएको, स्वीकृत गराएकोमा पनि मर्मतसम्बन्धी विवरण नखुलेको, मर्मत गराएको सामानको सम्बन्धित प्राविधिकबाट प्रमाणित नभएको, विना कारण एउटै सामान पटक पटक मर्मत गराई खर्च लेखेको ।

- ब) **कार्यालय सम्बन्धी खर्च** कार्यालयको दैनिक प्रयोगमा ल्याइने कागज, खाम, फाराम, रेकर्ड फाइल, स्टेपलर, पन्चिङ्ग मेशीन जस्ता मेशीन र कार्यालय सम्बन्धी मसलन्द सामानहरूको बील बेगर भूक्तानी दिएको वा बील भन्दा बढी रकम भूक्तानी दिएको वा प्रक्रिया नपुराई खरीद गरेको, खरीद गरेका सामानहरू दाखिला नगरेको, स्वीकृतिबेगर विज्ञापन छपाई गरेको र नियमले खर्च लेख्न नमिल्ने रकम भूक्तानी दिएको ।
- ठ) **सेवा र परामर्श खर्च** नियमले तोकेको रीत अङ्ग नपुऱ्याई परामर्शदाता नियुक्ति गरेको, परामर्शदाताको बिल भूक्तानी गर्दा नियमले पाउनेभन्दा बढी, सम्भौतामा उल्लेख नभएको वा उल्लेख भए भन्दा बढी भूक्तानी दिएको । जस्तै -
- नियमानुसार प्राविधिक तथा आर्थिक प्रस्ताव एकैसाथ नलिई प्राविधिक प्रस्ताव लिई छनौट गरी सकेपछि आर्थिक प्रस्ताव लिई नियुक्ति गरेको कारणबाट बढी व्ययभार पर्न गएको रकम लगती कायम गर्नुपर्दछ तर त्यस्तो रकम यकिन हुन नसकेमा सैद्धान्तिक व्यहोरा कायम गर्ने ।
 - सम्भौता अनुसार नपाउने वा पाउने भन्दा बढी सुविधा दिएको ।
 - परामर्शदाताको समयावधि सकिएपछि अवधि थप नगरी थप अवधिको सुविधा भूक्तानी दिएको ।
 - बिलबाट कट्टा गर्नु पर्ने रकम कट्टा नगरेको ।
- छ) **अन्य सेवा शुल्क** कार्यालय सुरक्षा गर्ने, सरसफाइ गर्ने, बगैँचा संभार गर्ने, कार्यालयको चिठ्ठी ओसारपसार गर्ने, कृषि प्रसार, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको सुविधा, सवारी चलाउने, टेलिफोन, फ्याक्स, कम्प्युटर, फोटोकपी मेशीन जस्ता सामानहरूको सञ्चालन र सम्भार आदि कार्यको सेवा करारमा वा पटके रुपमा सेवा प्राप्त गर्दा सम्भौता रकम भन्दा बढी वा बिल भरपाईभन्दा बढी भूक्तानी दिएको ।

- ट) विविध खर्च मनोरञ्जन, चियापान, भोज, अतिथिसत्कार पूजा-आजाजस्ता काममा तोकिएको सीमाभन्दा बढी खर्च गरेको तथा बिल भरपाई बेगर खर्च गरेको ।
- ढ) मेशीनरी औजार कार्यालयले निःशुल्क उपलब्ध गराएको निर्माण कार्यमा प्रयोगमा हुने मेशीनरी, औजार तथा उपकरणहरूको खर्च परिमाण सूची (Bill of Quantity) मा घटाउन छुटाएको र यस्ता औजार उपकरण भाडामा दिएको अवस्थामा भाडा असुल नगरेको तथा घटी असुल गरेको ।
- ड) सार्वजनिक निर्माण १. निर्माण सामग्री खरिद एवं प्रयोगका सम्बन्धमा नियमानुसार पुऱ्याउनुपर्ने रीत नपुऱ्याई खर्च गरेको ।
- खरिद भएको सामान भण्डार दाखिला नगरेको वा बिलभन्दा घटी परिमाण दाखिला गरेको सामानको मूल्य ।
 - काममा प्रयोग नभएको तर नापी किताबमा खर्च देखाएको निर्माण सामग्रीको मूल्य ।
 - परिमाण उल्लेख नगरी वा उल्लेख भएभन्दा बढी खर्च लेखेको निर्माण सामग्रीको मूल्य ।
 - नापी किताब तथा वर्क लेजर (Work ledger) मा भन्दा बढी खर्च देखाएको निर्माण सामग्रीको मूल्य ।
 - नर्म्सभन्दा बढी खर्च लेखेको निर्माण सामग्रीको मूल्य ।
 - उचित संरक्षणको अभावमा नोक्सान भएका निर्माण सामग्रीको मूल्य ।
 - कार्यालय/आयोजनाले निर्माण व्यवसायीलाई उपलब्ध गराएको निर्माण सामग्रीको मूल्य असुल नगरेको ।
 - निर्माण स्थलको निकटवर्ती क्षेत्रमा पाउने निर्माण सामग्री टाढाबाट ल्याएको देखाई बढी दायित्व पारेको ।
 - अनावश्यक परिमाण सामान खरिद गरी नोक्सानी पारेको ।

२. नियमको रीत नपुन्याई निर्माण कार्य गराएको तथा निम्न अनुसार बढी भुक्तानी दिएको ।

- नापी किताबमाभन्दा रनिङ्ग बिलमा कामको परिमाण बढी देखाई रकम भुक्तानी दिएको,
- निर्माण व्यवसायीको बिलबाट कट्टा गर्नु पर्ने धरौटी, पेशकी, सामानको मूल्य, औजार उपकरणको भाडा रकम कट्टा नगरेको ।
- म्याद थप नभएको अवस्थामा समयमा काम सम्पन्न नगर्ने ठेकेदारबाट हर्जाना रकम असुल नगरेको ।
- बिलमा लेखिएभन्दा बढी रकम भुक्तानी दिएको ।
- मूल्य वृद्धिको यथेष्ट प्रमाण बेगर कानुनी प्रक्रिया नपुन्याई मूल्य वृद्धि रकम भुक्तानी दिएको ।
- लागत अनुमान स्वीकृत नगराई निर्माण कार्य गराएको, पूर्व लागत अनुमानमा व्यापक संशोधन गरेको कारण नखुलाएको र अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट समर्थनसमेत नगराई रकम भुक्तानी गरेको ।
- आवश्यक कागजात (नापी किताब र रीतपूर्वकको रनिङ्ग बिल आदि) संलग्न नगरी रकम भुक्तानी गरेको ।
- ठेक्कापट्टा भई सकेपछि निर्माण कार्य बीचमै छाडेका कारण अर्को निर्माण व्यवसायीबाट कार्य गराउँदा बढी रकम भुक्तानी भएको ।

३. स्वीकृत नर्म्सको आधारमा दर विश्लेषण एवं निर्माण कार्यको ड्रइङ्ग डिजाइन तयार गरी सोको आधारमा गर्नु पर्ने कामको परिमाण निकाल्नु पर्नेमा सो रीत नपुन्याई लागत अनुमान तयार गरेको कारणबाट बढी दायित्व पर्न गएको ।

- नर्म्सको आधारमा लाग्नेभन्दा बढी श्रम तथा सामान लाग्ने देखाई दर विश्लेषण तयार गरको ।

- जिल्लास्तरबाट स्वीकृत दररेटभन्दा बढी दरमा ज्याला समावेश गरी बढी खर्च गरेको ।
- पिस वर्कमा र अमानतमा गराउने कामको अनुमान गर्दा ठेकदारको नाफा (Over head cost) समावेश गरी दर विश्लेषण तयार गर्नाले बढी खर्च भएको ।

थ) पूजिगत अनुसन्धान परामर्स रित नपुऱ्याई आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्न सल्लाहकारको नियुक्ति गर्दा वा ठेक्का दिँदा पर्न गएको बढी दायित्व र समयमा काम नभएको अवस्थामा सम्भौताअनुसार लाग्ने हर्जाना असुल नगरेको रकम ।

ण) समाजिक सेवा अनुदान प्रयोजन र खर्च गर्ने आधार नखुलाई अनुदान दिएको, प्रयोजन खुलाई दिएको अनुदान रकम प्रयोजन विपरीत हुने गरी खर्च गरेको, अधिकारप्राप्त अधिकारीबाट निर्धारण भएका आधारविपरीत अनुदान दिएको वा निर्धारित आधारभन्दा बढी भुक्तानी गरेको ।

प) राजस्व

- कच्चा पदार्थको अनुपातमा प्रमाण बेगर नर्म्सभन्दा घटी उत्पादन भई कम असुली भएको रकम ।
- सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नु पर्ने राजश्व अन्य प्रयोजनमा सापटी दिएकोमा सोधभर्ना नभएको ।
- नगदी रसीद अनुसार दैनिक टिपोटमा चढाउन छुटाएको वा घटी चढाएको ।
- दैनिक टिपोट अनुसार चलानी तयार नगरेको वा घटी गरेको ।
- चलान अनुसारको रकम म.ले.प. १०८ मा पोष्टिङ्ग नगरेको वा घटी पोष्टिङ्ग गरेको, १०८ मा पोष्टिङ्ग भए अनुसारको रकम सञ्चित कोष दाखिला नगरेको वा घटी रकम दाखिला गरेको ।
- मालपोततर्फ लिखत पास गर्दा घटी थैली राखी तथा मूल्याङ्कन नभिडाई दाखिल खारेज गर्नाले रजिष्ट्रेशन दस्तुर असुल गर्न छुटेको ।
- निकासी पैठारीको कारोबार गर्ने करदाताको कारोबार अङ्कमा भन्सार कार्यालय वा विभागबाट दिइएको तथ्याङ्क अनुसार कारोबार नदेखाउनाले आयकर छुट भएको ।

फ) धरौटी

- वीमा कम्पनिबाट लिनु पर्ने भनी देखाएको रकम व्यापार खातामा आम्दानी नदेखाएको कारणबाट आयकर छुट भएको ।
- एकै सामानमा दोहोरो ह्रास कट्टी खर्च छुट दिएको आदि कारणबाट आयकर छुट भएको ।
- नियमानुसार अग्रिम कर कट्टा नगरेको । आय कर ऐनको म्यादभित्र कर दाखिला नगरेकोमा लाग्ने ब्याज तथा जरिवाना असुल नगरेको ।
- समान पैठारीकर्ताबाट भन्सार महशुल तथा विक्री कर असुल गर्न छुट गरेको,
- गलत दरबन्दी लगाउनाले महशुल तथा कर असुल गर्न छुट भएको,
- मूल्याङ्कन फरक पारी भन्सार महशुल तथा विक्री कर घटी असुल गरेको ।
- तहबील मसौट वा हानी नोक्सानी पारेको ।
- यथार्थ प्रमाण पेश नगरी फिर्ता दिनुपर्ने कारण नखुलाई एवं अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट निर्णय नगराई धरौटी फिर्ता दिएको ।
- सदरस्थाहा गर्नु पर्ने रकमभन्दा घटी बढी पारी सदरस्थाहा गरेको ।
- कानुन बमोजिम फिर्ता दिनुपर्ने अवस्थाबाहेक अन्य प्रयोजनमा खर्च गरेको, सापटी दिएको तर सोधभर्ना नभएको ।
- धरौटी रकम अन्य प्रयोजनमा सापटी दिएकोमा सोधभर्ना नभएको ।

परिच्छेद छ
(विविध)

४. पेशागत
बिवेकको प्रयोग

सरकारी लेखापरीक्षण गहन र व्यापक विषय भएको हुँदा निकायको कार्य प्रकृति र कारोवारको गहनतालाई दृष्टिगत गरी लेखापरीक्षकले माथि उल्लेखित अवस्था वा परीस्थिति भन्दा फरक अवस्था र विषय बस्तु दर्शाउनु पर्ने हुन सक्छ । त्यस अवस्थामा लेखापरीक्षकले पेशागत दक्षता साथै आफ्नो बिवेकको समेत प्रयोग गरी बेरुजु कायम गर्नु पर्दछ ।

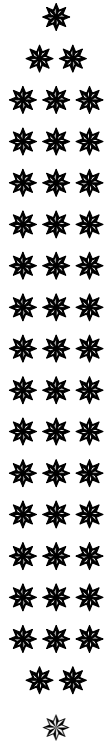
५. अनुगमन

लेखापरीक्षण प्रारम्भिक प्रतिवेदनले औल्याएका बेरुजुहरू मध्ये उचित र उपयुक्त प्रतिक्रिया एवं प्राप्त प्रमाण कागजातको आधारमा फछ्यौट भई कायम रहेका बेरुजुहरूको बर्गीकरण उपयुक्त ढंगबाट गरीएको छ भनि आश्वस्तहुन सुपरीवेक्षकले अनुगमन, परीक्षण एवं जाँच गर्नु पर्दछ ।

६) खारेजी र बचाउ

कार्यालयबाट यस भन्दा अगाडी जारी गरिएका लगती र वेलगती बेरुजु छुट्याउने निर्देशिका र बेरुजु बर्गीकरण निर्देशिका खारेज गरिएको छ । तर, यो निर्देशिका जारी हुनुभन्दा अगाडि उपरोक्त निर्देशिकाहरूमा व्यवस्था गरिएबमोजिम भए गरेका काम कारवाही यसै निर्देशिका बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

सरकारी लेखापरीक्षकको आचारसंहिता २०७०

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
बबरमहल, काठमाडौं

प्राक्कथन

महालेखापरीक्षकको कार्यालय संवैधानिक निकायको रूपमा २०१६ मा स्थापना भएको हो । मुलुकको सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको रूपमा रहेको यस कार्यालयको प्रमुख जिम्मेवारीमा स्वतन्त्र, निष्पक्ष र वस्तुनिष्ठ तवरले लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन गर्नु रहेको छ । सरकारी कार्यालयको लेखापरीक्षण गरी राय व्यक्त गर्न प्रत्येक लेखापरीक्षकमा उच्च नैतिक आचरणको आवश्यकता पर्दछ । व्यवस्थापिका-संसद, कार्यकारिणी, लेखापरीक्षण गराउने निकाय र आमनागरिकलगायत सरोकारवालाको अपेक्षाअनुरूप लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्न लेखापरीक्षकको आचरण तथा व्यवहार आलोचनामुक्त एवं लेखापरीक्षण कार्य विश्वसनीय हुनु जरुरी छ । लेखापरीक्षकबाट उच्च नैतिक आचरणको पालना भएमा मात्र यस्तो विश्वास आर्जन गर्न सम्भव हुन्छ । उच्च नैतिक आचरण एवं कामप्रतिको निष्ठा र स्वतन्त्र लेखापरीक्षण जस्ता मूल्य मान्यताको अवलम्बन गरी यस कार्यालयको लेखापरीक्षण कार्यको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्नु सबै लेखापरीक्षकको कर्तव्य हो । यसको लागि कार्यालयका पदाधिकारी एवं कर्मचारीहरू र यस कार्यालयको तर्फबाट लेखापरीक्षणमा संलग्न हुने प्रत्येक लेखापरीक्षकले कार्यसम्पादन गर्दा प्रचलित कानूनका अतिरिक्त यो आचारसंहिताको समेत पालना गर्नुपर्दछ ।

नेपालको प्रचलित कानून, सरकारी लेखापरीक्षण सम्बन्धमा सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन (International Organization of Supreme Audit Institutions - INTOSAI) को लिमा घोषणा र सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षणमान (International Standards on Supreme Audit Institutions - ISSAI) को मान्यतामा आधारित रही यो आचारसंहिता तयार गरिएको छ । यसको कार्यान्वयनबाट नेपालको लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि हुन गई सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहमा पारदर्शिता एवं जवाफदेहिता प्रवर्द्धन भई लेखापरीक्षणप्रति सरोकारवालाहरूको विश्वास बढाउन थप मद्दत पुग्ने छ ।

यस आचारसंहिता पालना गर्ने गराउने कार्यमा सबैबाट सहयोग हुने अपेक्षा गरेको छु ।

(भानुप्रसाद आचार्य)
महालेखापरीक्षक

प्रस्तावना:

सरकारी लेखापरीक्षकले आफ्नो पेशाप्रति निष्ठावान भई काम तथा कर्तव्यको जिम्मेवारी निर्वाह एवं अधिकारको प्रयोग गर्दा उच्च नैतिक आचरण कायम राख्नुपर्दछ। लेखापरीक्षकको निष्ठा, स्वतन्त्रता, निष्पक्षता, गोपनीयता र पेशागत नैतिक आचरण तथा मूल्य मान्यताको पालनाबाट यस कार्यालयको संवैधानिक जवाफदेहिता पूरा गर्न, लेखापरीक्षण कार्यप्रति सरोकारवालाहरूको विश्वास अभिवृद्धि गर्न र सार्वजनिक क्षेत्रमा पारदर्शिता एवं उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गर्न सकिने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यो आचारसंहिता लागू गरिएको छ।

परिच्छेद - १

संक्षिप्त नाम, प्रारम्भ र परिभाषा

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- १.१ यो संहिताको नाम “सरकारी लेखापरीक्षकको आचारसंहिता, २०७०” रहेको छ।
- १.२ यो आचारसंहिता तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस आचारसंहितामा:

- २.१ “आचार” भन्नाले सरकारी लेखापरीक्षकबाट पालना गर्नुपर्ने पेशागत व्यवहार, क्रियाकलाप, चरित्र, स्वभाव, चालचलन र सामाजिकीकरणलाई समेत सम्भन्धनु पर्दछ।
- २.२ “कार्यालय” भन्नाले महालेखापरीक्षकको कार्यालय सम्भन्धनुपर्दछ।
- २.३ “सरकारी लेखापरीक्षक” वा “लेखापरीक्षक” भन्नाले यस प्रयोजनको लागि महालेखापरीक्षकको कार्यालयका लेखापरीक्षण सेवाका कर्मचारीहरू र महालेखापरीक्षकले आफ्नो अधिकारभित्र रही लेखापरीक्षण कार्य वा सोसँग सम्बन्धित अन्य कुनै कार्य गर्न नियुक्त लेखाव्यवसायी वा अन्य कुनै विशेषज्ञ समेतलाई जनाउँछ।

परिच्छेद - २

आचरणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरू

३. **निष्ठा:** इमान्दारिता आचारसंहिताको आधारभूत मान्यता हो । यसले निष्पक्ष व्यवहार तथा सत्यतालाई समेटेको हुन्छ । लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्दा लेखापरीक्षकले निष्ठावान एवं स्पष्टवादी भई सार्वजनिक हितलाई सदैव ध्यान दिएर लेखापरीक्षण कार्यप्रति निष्ठा प्रकट गर्नुपर्दछ ।
- ३.१ सरोकारवालाको दृष्टिमा आचरणमाथि प्रश्न नउठ्ने गरी लेखापरीक्षकको व्यवहार, संस्कार, सीप र काम अभिव्यक्त हुनुपर्दछ ।
- ३.२ लेखापरीक्षण पेशाप्रति इमान्दार भई स्वार्थगत विचारबाट मुक्त भएर पेशागत विश्वसनीयता कायम गर्नुपर्दछ ।
- ३.३ लेखापरीक्षकले महालेखापरीक्षकको संबैधानिक र अन्य कानुनी व्यवस्थाअनुरूप काम, कर्तव्य र अधिकार तथा लेखापरीक्षण नीति, निर्देशन, कार्यनीति र कार्यविधिको पूर्ण जानकारी राखी तदनुसार आफ्नो कर्तव्यको परिपालनामा प्रतिवद्ध रहनुपर्दछ ।
- ३.४ लेखापरीक्षकले आफूले लेखापरीक्षण गर्ने निकाय वा सरोकारवालासँग कुनै पनि उपहार, दान, दातव्य र गैरकानुनी किसिमको लाभ प्राप्त गर्नु गराउनु हुँदैन ।
४. **स्वतन्त्रता, वस्तुपरकता र तटस्थता:** लेखापरीक्षण कार्यसंग सम्बन्धित सबै विषयमा लेखापरीक्षण गर्ने संस्था र प्रत्येक लेखापरीक्षक कुनै किसिमको संगठनात्मक, व्यक्तिगत र बाह्य आँचबाट स्वतन्त्र रहनुपर्दछ । लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गर्ने क्रममा लेखापरीक्षकले स्वतन्त्र प्रवृत्ति कायम रहने गरी आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नुपर्दछ । लेखापरीक्षण गरिने निकाय र सोसँग चासो राख्ने बाह्य समूहबाट लेखापरीक्षक स्वतन्त्र रहनुका साथै लेखापरीक्षणको विषय वा लेखापरीक्षणको प्रश्नको सम्बन्धमा वस्तुपरक ढङ्गले प्रस्तुत हुनुपर्दछ । हरेक पेशागत क्रियाकलापमा स्वतन्त्रता र तटस्थता देखिनुपर्दछ । लेखापरीक्षकले आफ्नो राय, निष्कर्ष, सुझाउ, विवेचना, सिफारिस र प्रमाणित गर्ने कार्य सरोकारवालाको दृष्टिमा निष्पक्ष भएको देखिने गरी गर्नुपर्दछ । साथै उसले सम्पादन गरेका हरेक कार्यका नतिजाहरू यथेष्ट तथा उचित प्रमाणबाट पुष्ट्याई हुनुपर्दछ ।

- ४.१ लेखापरीक्षकले आफ्नो सोचाइ र विश्वासमा म सदैव आफ्नो पेशामा स्वतन्त्र छु भन्ने कुराको मनन मात्र नगरी आफ्नो स्वतन्त्रता माथि प्रश्न खडा हुन सक्ने अवस्थाको सिर्जना हुन नदिने सचेत रहनुपर्दछ ।
- ४.२ लेखापरीक्षण गरिने निकाय र सरोकारवाला दुबै पक्षबाट लेखापरीक्षक स्वतन्त्र हुनु अपरिहार्य हुन्छ । लेखापरीक्षकले कुनै पनि किसिमबाट स्वतन्त्रतामा ह्रास आउने व्यवहार अभिव्यक्त गर्नु हुँदैन ।
- ४.३ सरकारी लेखापरीक्षक, लेखापरीक्षणमा सहयोग पुऱ्याउने परामर्शदाता, विशेषज्ञहटसमेत आफ्नो स्वतन्त्रतामा बाह्य दबाव र अनुचित प्रभाव पर्ने गरी सामान्यतः व्यक्तिगत, बाह्य र संगठनात्मक आँचबाट प्रभावित हुनुहुँदैन । लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण कार्य स्वीकार गर्न नसकिने अवस्था परेमा वा स्वीकार गर्दा नतिजामा असर पर्न गएमा वा असर पर्न जाने स्थिति भएमा सो असरको बारेमा स्पष्ट रूपले व्यहोरा खुलाउनुपर्दछ ।
- ४.४ लेखापरीक्षण गर्दा स्वतन्त्रतामा प्रतिकूल अवस्था सिर्जना हुन दिनु हुँदैन । कुनै व्यक्ति, समूह, संगठन अथवा कुनै खास कार्यक्रमको उद्देश्यका सम्बन्धमा व्यवस्थापन पक्षसँग पूर्वाग्रह हुन जाने खालका कुनै पनि स्वार्थबाट टाढा रहनुपर्दछ । टाढा रहेको अनुभूति हुनुपर्दछ ।
- ४.५ लेखापरीक्षण गरिने निकाय वा सरोकारवालसँग प्रत्यक्ष वित्तीय स्वार्थ राख्ने, अप्रत्यक्ष ढङ्गले सारभूत वित्तीय स्वार्थ गाँस्ने, कुनै आर्थिक लेनदेन वा फाइदा हुने कार्य गर्न, लेखापरीक्षण गरिने निकायका लगानीकर्ता भएको वा उसले लगानी गरेको कुनै अर्को निकायसँग वित्तीय स्वार्थ कायम राख्ने जस्ता कुराले लेखापरीक्षकको व्यावसायिक तथा पेशागत स्वतन्त्रतामा असर पर्न जान्छ । यस कुराले सरोकारवालाले लेखापरीक्षकको स्वतन्त्रतामा आँच आएको निष्कर्ष निकाल्न सक्ने हुनाले यसतर्फ लेखापरीक्षक सदैव सचेत रहनुपर्दछ ।
- ४.६ लेखापरीक्षकले आफ्नो राय तथा मन्तव्यलाई प्रमाणित गर्ने टिपोट, प्रतिवेदन, व्याख्या उपयुक्त ढाँचामा तयार गरी ठोस र सान्दर्भिक प्रमाणबाट पुष्ट्याई गर्नुपर्दछ ।

- ४.७ लेखापरीक्षकले सदा निष्पक्षरूपमा कार्य गरेको छ भन्ने कुरा अनुभूति गराउने र तेस्रो पक्षले पनि निजले सोहीअनुरूप कार्य गरेको छ भनी स्वीकार गर्ने स्थिति हुनुपर्दछ ।
- ४.८ लेखापरीक्षकले कुनै प्रकारको दबाब, पक्षपात, पूर्वाग्रह, मोलाहिजा नराखी निष्पक्ष रूपले लेखापरीक्षण कार्यसम्पन्न गर्नुपर्दछ ।
- ४.९ लेखापरीक्षण क्रममा निष्पक्ष रूपमा प्रतिवेदन दिने कार्यमा प्रतिकूल असर पार्न सक्ने व्यक्तिगत र बाह्य दबाबको सम्बन्धमा पनि उचित ध्यान दिनुपर्दछ ।
- ४.१० सरकार, सरोकारवाला र सर्वसाधारणप्रति लेखापरीक्षण कार्यको विश्वास जगाउन लेखापरीक्षकले पेशागत व्यवहारअनुरूप आफ्नो अभिव्यक्ति प्रकट गर्नुपर्दछ ।
- ४.११ कार्यालयले राजनैतिक तटस्थता सदैव कायम राख्नुपर्दछ । व्यवस्थापिका—संसद, कार्यपालिका र अन्य सरकारी निकायसँग निकट सम्पर्कमा रही काम गर्नुपर्ने हुनाले सरकारी लेखापरीक्षकले आफ्नो कर्तव्य पालना गर्दा र व्यावसायिक दायित्व निर्वाह गर्दा राजनैतिक प्रभावबाट मुक्त रहनुपर्दछ ।
- ४.१२ लेखापरीक्षणको क्रममा लेखापरीक्षण गरिने निकायलाई कुनै सल्लाह वा सेवा प्रदान गर्ने सन्दर्भमा स्वार्थ नबाभिनेतर्फ सचेत रहनुपर्दछ । लेखापरीक्षकले आफूलाई तोकिएको लेखापरीक्षण गरिने निकायबाट सो मातहतका कार्यालयको लेखापरीक्षण प्राप्त गर्ने र अरुलाई दिने वा दिलाउने काम गर्नु हुँदैन । आफ्नो वा एकाघर परिवार वा नजिकका नातेदारको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा आर्थिक स्वार्थ रहेको संस्थाको लेखापरीक्षण कार्यमा संलग्न हुनुहुँदैन ।
- ४.१३ लेखापरीक्षकले आफूले लेखापरीक्षण गर्ने निकाय र सो निकायका पदाधिकारीलाई भनिसुन गरी वा प्रभावमा पारी ठेक्कापट्टा तथा लाइसेन्स लिने र अरुलाई दिलाउने कार्य गर्नुहुँदैन ।
- ४.१४ कार्यालयबाट सेवा निवृत्त भएका कर्मचारीले निवृत्त भएको एक वर्षभित्र सम्बन्धित निकायको लेखापरीक्षणसम्बन्धी कार्य र परामर्शसम्बन्धी पारिश्रमिक लिने गरी नियुक्ति स्वीकार्ने वा अन्य कुनै सेवा प्रदान गर्ने कार्य गर्नुहुँदैन ।

- ४.१५ **गोपनीयता:** लेखापरीक्षकले पेशागत गोपनीयताको सम्मान गर्दै कामको सिलसिलामा मौखिक वा लिखित रूपमा जानकारीमा आएका सम्पूर्ण सूचना गोप्य राख्नुपर्दछ। त्यस्तो सूचना कानूनमा भएका व्यवस्था, अख्तियारवालाको स्वीकृति, व्यावसायिक कर्तव्य पालना वा विशेष स्वीकृति लिई प्रकाशमा ल्याउनुपर्ने अवस्थामा बाहेक तेस्रो पक्षलाई उपलब्ध गराउनु हुँदैन।
- ४.१६ कानुनी वा पेशागत दायित्वको कारणबाट अभिव्यक्त गर्नुपर्ने र अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृति लिई जानकारी गराउनुपर्ने अवस्थामा बाहेक लेखापरीक्षणको सिलसिलामा प्राप्त सूचनाको गोपनीयता भङ्ग गर्नुहुँदैन।
- ४.१७ महालेखापरीक्षक वा निजबाट अधिकार प्राप्त गरेका व्यक्तिबाहेक कार्यालयका अन्य कुनै कर्मचारीले लेखापरीक्षणको सिलसिलामा आफूलाई प्राप्त सूचना सञ्चार माध्यम वा तेस्रो पक्षलाई उपलब्ध गराउनु हुँदैन। लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गरिने निकाय/संस्थाबाट प्राप्त सूचना तथा जानकारी आफ्नो व्यक्तिगत वा कसैको निजी प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नुहुँदैन।
- ४.१८ **सक्षमता:** लेखापरीक्षण कार्य प्राविधिक, व्यावहारिक र पेशागत दक्षतामा आधारित हुने भएकाले लेखापरीक्षकमा यससम्बन्धी ज्ञान, अनुभव, योग्यता र सक्षमता रहनुपर्दछ। लेखापरीक्षण कार्य सक्षमता एवं तटस्थ रूपमा सम्पन्न गर्न सदैव पेशागतमानानुरूप गर्नुपर्दछ। लेखापरीक्षकमा प्रचलित लेखापरीक्षण, लेखा, वित्तीय व्यवस्थापन र अन्य विषयसँग सम्बन्धित मानदण्ड, नीति तथा कार्यविधिको ज्ञान र अभ्यास हुनुपर्दछ। लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण गरिने निकायको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था, सिद्धान्त तथा मानदण्डहरूको ज्ञान हासिल गरेको हुनुपर्दछ।
- ४.१९ लेखापरीक्षकले आफूमा नभएको दक्षता, क्षमता र अनुभव देखाउन खोज्नु हुँदैन। आफ्नो क्षमता सहित निष्पक्षतापूर्वक दायित्व निर्वाह गर्दा पेशागत मर्यादा कायम गर्नुपर्दछ।

- ४.२० लेखापरीक्षकले आफूले गर्न नसक्ने र नमिल्ने काम “गर्छु” भन्नुहुँदैन । कानुनी तथा आचरणगत व्यवस्था र आफ्नो कार्यक्षमता प्रतिकूल हुने किसिमको लेखापरीक्षण कार्य स्वीकार गर्नुहुँदैन ।
- ४.२१ लेखापरीक्षण कार्य कुशलतापूर्वक सम्पादन गर्न आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, कुशलता र व्यक्तिगत गुण समय सापेक्ष र अद्यावधिक रूपमा कायम राख्न एक आपसमा अनुभवको आदान-प्रदान गर्नुपर्दछ ।
- ४.२२ लेखापरीक्षकलाई लेखापरीक्षण गर्ने निकाय र संस्थाको सञ्चालन व्यवस्थाको बारेमा राम्रो ज्ञान हुनुपर्दछ । लेखापरीक्षकले आफ्नो कार्यमा लागू हुने लेखा तथा लेखापरीक्षणमान, वित्तीय व्यवस्थापनका सिद्धान्त, प्रक्रिया र प्रचलनबारे जानकारी राखी सोको सदैव परिपालना गर्नुपर्दछ ।
- ४.२३ लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षणमा प्रमाणको सङ्कलन, विश्लेषण, मूल्याङ्कन, प्रतिवेदनको प्रस्तुतीकरण, सुझाव तथा लेखापरीक्षण मन्तव्य जारी गर्दा र जाँच तथा परीक्षण पद्धति, कार्यान्वयन विधि र लेखापरीक्षण कार्यको नतिजा मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन तयार गर्दा समेत उचित पेशागत सतर्कता अपनाउनुपर्दछ । उचित पेशागत सतर्कतामा लेखापरीक्षणको क्षेत्र, तरिका र पद्धति निर्धारण गर्दा प्रयोग हुने विवेकलाई जनाउँछ ।
- ४.२४ लेखापरीक्षकले पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्नका लागि प्रत्येक वर्ष सरकारी बजेट, लेखा तथा लेखापरीक्षणका सिद्धान्त र सोको विकासक्रम, आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा नियम, कर, राजस्व, सार्वजनिक खरिद, सार्वजनिक जवाफदेही, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलगायत वित्तीय व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित पक्षको अनवरत पेशागत शिक्षाअन्तर्गत व्यावहारिक तालिम हासिल गर्नुपर्दछ ।

लेखापरीक्षकले आफूसँग भएको पेशागत ज्ञान, अभ्यासमूलक सीप, कार्यक्षमता र अनुभवको संगालो सुनिश्चित एवं अभिवृद्धि गर्न निरन्तर पेशागत शिक्षा र तालिममा सहभागी हुनुपर्दछ ।

परिच्छेद - ३

आचारसंहिता पालनासम्बन्धी व्यवस्था

५. यस आचारसंहिता पालना गर्ने सम्बन्धमा देहायको व्यवस्था गरिएको छः
- ५.१ लेखापरीक्षकले प्रमुख रूपमा पालना गर्नुपर्ने पेशागत आचरण, पालना गर्नुपर्ने जिम्मेवारी, तरिका र त्यसको अनुगमन देहायअनुसार हुनेछः

क्रम संख्या	पालना गर्नुपर्ने आचरण	जिम्मेवार कर्मचारी	पालना गर्ने तरिका	पालनाको अनुगमन
(क) निष्ठा				
१	लेखापरीक्षकले आफ्नो आचरण माथि प्रश्न उठ्न दिनुहुदैन ।	सम्बन्धित लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	लेखापरीक्षकले आफ्नो व्यवहार, संस्कार, सीप र कार्यमा निरन्तर सुधार गर्नुपर्दछ ।	सम्बन्धित सुपरिवेक्षकले लेखापरीक्षकको आचरण सम्बन्धमा सुपरिवेक्षणबाट वा सरोकारवालाबाट प्राप्त उजुरी, गुनासो, सार्वजनिक रूपमा भएको टीका-टिप्पणीको अभिलेख राख्ने ।
२	लेखापरीक्षकले निकाय वा सरोकारवालासँग उपहार, दान दातव्य र गैरकानुनी लाभ प्राप्त गर्नुहुदैन ।	सम्बन्धित लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	लेखापरीक्षण गर्न तोकिएको निकायमा कार्य प्रारम्भ गर्नु पूर्व, लेखापरीक्षणको क्रममा र पछि समेत उक्त निकाय वा सो निकायका पदाधिकारीबाट उपहार, दान, दातव्य र गैरकानुनी लाभ प्राप्त नगरेको र भविष्यमा पनि नगर्ने स्वघोषणा गर्ने ।	सम्बन्धित सुपरिवेक्षकले स्वघोषणाको अनुगमन गर्ने र सो घोषणा सही रहेको विश्वास गर्न सकिने पर्याप्त प्रमाण रहे नरहेको यकिन गर्ने ।
३	आफूमातहतका कर्मचारीबाट कुनै उपहार तथा कोसेली ग्रहण गर्नुहुदैन ।	तहअनुसार सबै कर्मचारी	आफू मातहतका कर्मचारीबाट कुनै किसिमको उपहार तथा कोसेली ग्रहण गरेको छैन र गर्ने छैन भनी स्वघोषणा गर्ने ।	स्वघोषणा गरे नगरेको र सो घोषणा यथार्थ रहे नरहेको सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने ।
४	सरकारी सम्पत्ति आफ्नो पदीय हैसियत बाहेक	सबै कर्मचारी, लेखापरीक्षक	स्वअनुशानमा रहने, उच्च नैतिक व्यवहार प्रदर्शन गर्ने ।	सम्बन्धित सुपरिवेक्षकले गुनासो वा उजुरी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाउने र सो को

क्रम संख्या	पालना गर्नुपर्ने आचरण	जिम्मेवार कर्मचारी	पालना गर्ने तरिका	पालनाको अनुगमन
	अन्य व्यक्तिगत काममा प्रयोग गर्नुहुदैन ।			अनुगमन गर्ने ।
(ख) स्वतन्त्रता, निष्पक्षता र तटस्थता				
५	पेशागत स्वतन्त्रतामा आँच आउने गरी लेखापरीक्षण गराउने व्यक्ति वा संस्थासँग वित्तीय स्वार्थ राख्न हुँदैन ।	सम्बन्धित लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	<ul style="list-style-type: none"> लेखापरीक्षण गराउने व्यक्ति वा निकायसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष ढङ्गले वित्तीय स्वार्थ राखेर कुनै पनि आर्थिक लेनदेन नगर्ने । 	आर्थिक लेनदेन गरी अनुशासन तोडेको पाइएमा सुपरिवेक्षकले सो कामबाट हटाउने व्यवस्था गर्ने ।
६	कुनै प्रकारको दबाव, पक्षपात, मोलाहिजा नराखी लेखापरीक्षण कार्यसम्पन्न गर्नुपर्दछ ।	लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	लेखापरीक्षण कार्यलाई प्रभाव पार्ने गरी कुनै प्रकारको दबाव नआएको, आफूले पनि दबाव नदिएको र पक्षपात, पूर्वाग्रह, मोलाहिजा नराखी कार्य गर्ने र गरेको स्वघोषणा गर्ने ।	स्वघोषणा गरे नगरेको र सो घोषणा सही रहेको विश्वास गर्न सकिने पर्याप्त प्रमाण रहे नरहेको सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने ।
७	लेखापरीक्षणमा राजनैतिक तटस्थता कायम राख्नु पर्दछ ।	कार्यालय र सबै कर्मचारी	कर्मचारीले प्रचलित कानूनबमोजिम गठित ट्रेड युनियनबाहेक कुनै पनि राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको व्यहोरा स्वघोषणा गर्ने ।	स्वघोषणा गरे नगरेको र सो व्यहोरा सही भएको विश्वस्त हुन अन्यथा सूचना प्राप्त भए, नभएको सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने ।
८	स्वार्थ बाझिने गरी लेखापरीक्षण कार्य गर्नु हुँदैन । लेखापरीक्षणकले अन्य कार्य प्राप्त गर्ने वा दिलाउने कार्यमा संलग्न हुनुहुँदैन ।	सबै लेखापरीक्षक	<ul style="list-style-type: none"> लेखापरीक्षण गरिने निकायलाई कुनै सल्लाह वा सेवा प्रदान गर्दा स्वार्थ नबाझिने तर्फ सचेत हुने । लेखापरीक्षण गरिने निकाय र सोसँग सम्बन्धित मातहत समेतका कार्यालयको लेखापरीक्षण कार्यमा नियुक्ति स्वीकार्ने, अन्य कार्य प्राप्त गर्ने र अरुलाई दिने वा दिलाउने काम नगर्ने । 	सुपरिवेक्षकले आवश्यक प्रमाण लेखापरीक्षकसँग माग गर्ने र सोको अभिलेख राख्ने । कर्मचारीको लेखापरीक्षण गरिने निकायसँग स्वार्थ बाझिएको विषयमा सरोकारवालाहरूले कुनै पनि बेला कार्यालयमा सूचना, जानकारी र उजुरी दिन सक्ने व्यवस्था गरी सोको अनुगमन गर्ने ।

क्रम संख्या	पालना गर्नुपर्ने आचरण	जिम्मेवार कर्मचारी	पालना गर्ने तरिका	पालनाको अनुगमन
			<ul style="list-style-type: none"> लेखापरीक्षण गरिने संस्था वा निकायमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा एकाघरका परिवार र नजिकका नातेदारको आर्थिक स्वार्थ निहित भएमा सुपरिवेक्षकलाई जानकारी गराई उक्त लेखापरीक्षणमा संलग्न नहुने । लेखापरीक्षण गर्ने निकायका पदाधिकारीलाई भनसुन गरी वा प्रभावमा पारी आफूले ठेक्कापट्टा तथा लाइसेन्स लिने, अरुलाई दिलाउने र आर्थिक लाभ प्राप्त हुने कार्य नगर्ने । लेखापरीक्षण गर्ने निकाय वा व्यक्तिबाट कुनै दान, दातव्य, ऋण, आर्थिक वा भौतिक लाभ, उपहार वा कोसेली ग्रहण वा स्वीकार नगर्ने । कार्यालयबाट सेवा निवृत्त भएका कर्मचारीले एक वर्षसम्म आफू निवृत्त हुँदाका बखतको निर्देशनालय/ महानिर्देशनालयको कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायको लेखापरीक्षण वा परामर्शदाताको रूपमा कार्य नगर्ने । 	
(ग) गोपनीयता				
९	लेखापरीक्षकले पेशागत गोपनीयताको सदैव सम्मान गर्ने ।	लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	<ul style="list-style-type: none"> कानूनबमोजिम खुलासा गर्नुपर्ने अवस्थामा अधिकार प्राप्त अधिकारीको स्वीकृतिको लेखापरीक्षणको सिलसिलामा प्राप्त सूचनाको खुलासा नगर्ने । लेखापरीक्षणको सिलसिलामा प्राप्त सूचनालाई आधार बनाई 	लेखापरीक्षण गरेको संस्थासँग सम्बन्धित गोप्य सूचना प्रकाशन वा खुलासा गर्नु कानुनी आवश्यकता हो होइन, अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृति लिएर मात्र खुलासा भएको

क्रम संख्या	पालना गर्नुपर्ने आचरण	जिम्मेवार कर्मचारी	पालना गर्ने तरिका	पालनाको अनुगमन
			लेख रचना वा अन्य कुनै किसिमको प्रकाशन नगर्ने।	हो होइन सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने।
(घ) सक्षमता				
१०	आफूलाई सुम्पिएको कार्य हरहमेसा पेशागतमान एवं व्यवहारबमोजिम निष्पक्ष रूपमा सम्पन्न गर्नुपर्दछ।	लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	लेखापरीक्षणमान, लेखामान र वित्तीय व्यवस्थामान, नीति, विधि, अभ्यासहरूका अतिरिक्त सवैधानिक, कानुनी तथा संगठनात्मक व्यवस्थाको ज्ञान हासिल गर्ने र उक्त ज्ञान सदैव अद्यावधिक राख्न अनवरत पेशागत शिक्षा हासिल गर्ने।	लेखापरीक्षकको शैक्षिक योग्यता, पेशागत अनुभव र कार्यालयबाट गरिने गुणस्तर आस्वस्तताको मूल्याङ्कनबाट लेखापरीक्षकले गरेका कार्यसम्बन्धमा देखिएको कैफियतको आधारमा सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने।
११	लेखापरीक्षकले आफू सक्षम (ज्ञान, सीप र अनुभव) नभएको कार्य गर्नु गराउनु हुदैन।	लेखापरीक्षक, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	लेखापरीक्षकले सुपरिवेक्षक समक्ष आफूसंग तोकिएको कार्य गर्न आवश्यक ज्ञान, सीप र अनुभव नभएको व्यहोरा जाहेर गर्ने र सुपरिवेक्षकले पुनरावलोकनकर्ता समेतको रायमा आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।	लेखापरीक्षकको शैक्षिक योग्यता, पेशागत अनुभव र कार्यालयबाट गरिने गुणस्तर आस्वस्तताको मूल्याङ्कनका आधारमा निजले गरेको कार्यको सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने।
१२	लेखापरीक्षण कार्यको सबै चरणहरू (पूर्वयोजना, योजना, कार्यान्वयन, प्रतिवेदन) को कार्य गर्दा पेशागत होशियारी अपनाउनुपर्दछ।	लेखापरीक्षण टोली, सुपरिवेक्षक र पुनरावलोकनकर्ता	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन कार्यका लागि योजना बनाउने र सो अनुसार सुपरिवेक्षण, अनुगमन गर्ने।	लेखापरीक्षण कार्यको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन योजना बनाएको छ/छैन र सोअनुसार कार्य गरेको छ/छैन सुपरिवेक्षकले अनुगमन गर्ने।

- ५.२ लेखापरीक्षकलाई कामको जिम्मेवारी तोक्दा वर्षको शुरुमै यो आचारसंहिताको पालना गर्ने प्रतिबद्धता लिई व्यक्तिगत अभिलेख राखिनेछ।
- ५.३ यस आचारसंहिताको पालना गरी कार्यसम्पादन गरेको व्यहोरासहित सबै तहका कर्मचारीले संलग्न ढाँचाको घोषणापत्रमा हस्ताक्षर गर्नुपर्नेछ। सो घोषणापत्र लेखापरीक्षण फाइलमा संलग्न गर्नुपर्नेछ।
- ५.४ माथि उल्लेख भएका बाहेक अन्य आचरणसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्त र व्यवस्थाको मूल मर्मबमोजिम हुने गरी पालना गर्नु सबै कर्मचारीको कर्तव्य हुनेछ।

६. अनुगमन समितिको व्यवस्था

- ६.१ यस आचारसंहिता पालनाको अनुगमन गर्न महालेखापरीक्षकले तोकेबमोजिम देहाय बमोजिमको अनुगमन समिति गठन हुनेछः
(१)	उप-महालेखापरीक्षक –	संयोजक
(२)	नायब महालेखापरीक्षक –	सदस्य
(३)	निर्देशक –	सदस्य सचिव

सामान्य प्रशासन निर्देशनालयले समितिको सचिवालयको रूपमा कार्य गर्नेछ।

- ६.२ अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः
- (क) समितिले यस आचारसंहिताको पालना सम्बन्धमा अनुगमन र नियन्त्रण गर्ने कार्य गर्नेछ।
- (ख) अनुगमन गर्ने प्रयोजनका लागि समितिले सबै लेखापरीक्षक, निर्देशनालय, महानिर्देशनालय र महाशाखाबाट आवश्यक सूचना, विवरण, कागजात माग गर्नसक्नेछ। यसरी माग भएका सूचना, विवरण, कागजात समितिलाई उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित लेखापरीक्षक, निर्देशनालय र महानिर्देशनालय र महाशाखाको कर्तव्य हुनेछ।
- (ग) समितिले दफा ७ मा उल्लेख भएका व्यहोराका अतिरिक्त अन्य थप सूचक तयार गरी प्राप्त उजुरी गुनासो समेतको आधारमा आचारसंहिता पालनाको अनुगमन गर्न सक्नेछ।

- (घ) आचारसंहिताको पालनाको अनुगमन गर्दा कसैबाट आचरण पालना भएको नदेखिएमा प्रचलित कानूनमा भएको व्यवस्थासमेतको अधीनमा रही आवश्यक कारबाहीका लागि उप-महालेखापरीक्षक (व्यवस्थापन महाशाखा) लाई प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ।
- (ङ) उप-महालेखापरीक्षक (व्यवस्थापन) ले प्राप्त प्रतिवेदनउपर कारबाही टुङ्गो लगाई महालेखापरीक्षकलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- (च) कुनै कर्मचारीबाट आचारसंहिता पालना नभएको सम्बन्धमा निजलाई भएको कारबाहीको गुनासो सुन्ने अधिकार महालेखापरीक्षकलाई हुने र महालेखापरीक्षकबाट भएको निर्णय अन्तिम हुनेछ।

परिच्छेद - ४

विविध व्यवस्था

७. **आचरणसम्बन्धी अन्य व्यवस्था:** कार्यालयका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूले निजामती सेवा ऐन, २०४९, नियमावली, २०५०, भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०५९ लगायत अन्य प्रचलित कानूनमा भएका आचरणसम्बन्धी व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ।
८. **संशोधन:** यस आचारसंहिताको व्याख्या गर्ने र राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रचलनअनुरूप हुने गरी समय समयमा संशोधन गर्ने अधिकार महालेखापरीक्षकलाई हुनेछ।

परिच्छेद - ५

खारेजी र बचाउ

९. **खारेजी र बचाउ:**
- ९.१ महालेखापरीक्षकको कार्यालयका कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरण, २०५६ लाई खारेज गरिएको छ।
- ९.२ यो आचारसंहितामा लेखिएको कुनै विषय प्रसङ्ग वा दफा प्रचलित नेपाल कानूनसँग बाझिएमा सो बाझिएको हदसम्म प्रचलित नेपाल कानूनमा लेखिएको विषय, प्रसङ्ग वा दफा नै मान्य हुनेछ।

आचारसंहिताको घोषणापत्र

लेखापरीक्षण गरिने निकाय:

..... योजना/कार्यालयको आर्थिक वर्ष लेखापरीक्षणको लागि,

म यो घोषणा गर्दछु कि:

१. लेखापरीक्षण गरिने निकायसँग म र मेरो परिवारका निकटतम सदस्यको कुनै वित्तीय स्वार्थ रहेको छैन ।
२. लेखापरीक्षण गरिने निकाय र यसका प्रमुख, अधिकृत र कर्मचारीहरूसँग मेरो कुनै व्यावसायिक सम्बन्ध रहेको छैन ।
३. लेखापरीक्षण गरिने निकायले नियुक्ति गरेका व्यक्ति वा लेखापरीक्षण गराउनमा संलग्न व्यक्तिबाट मैले कुनै सुविधा वा उपहार वा चन्दा लिएको वा लिने छैन ।
४. म पछिल्ला दुई आर्थिक वर्षभित्र लेखापरीक्षण गरिने निकायको अधिकृत, कर्मचारी वा निर्देशक पदमा कार्यरत रहेको छैन ।
५. लेखापरीक्षण गरिने निकायमा लेखापरीक्षण गरिने आर्थिक वर्षको वित्तीय प्रतिवेदन तयारी एवं बाह्य निगरानी (ओभरसाइट) को भूमिकामा मेरो निकटतम् तथा नजिकका परिवारको सदस्यको संलग्नता रहेको छैन ।
६. लेखापरीक्षणको स्वतन्त्रतामा आँच आउने गरी लेखापरीक्षण गरिने निकायको कुनै निर्देशक, अधिकृत र अन्य कर्मचारीसँग मेरो कुनै किसिमको सम्बन्ध छैन ।

७. पेशागत सतर्कताको पालना एवं क्षमताको पूर्ण सदुपयोग गरी पेशागत मान्यता, निष्पक्षता र तटस्थताका साथ लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्नेछु । लेखापरीक्षणको प्रक्रिया र लेखापरीक्षणका क्रममा प्राप्त भएका सूचनाहरू तेस्रो पक्षलाई जानकारी गराउने छैन ।

घोषणा

देहायबमोजिम दस्तखत गर्ने मलाई सरकारी लेखापरीक्षण आचारसंहिता-२०७० मा उल्लिखित व्यहोरा, आवश्यकता र जवाफदेहिताको बारेमा पूर्ण जानकारी छ । लेखापरीक्षणको क्रममा परिस्थितिजन्य कारणबाट मेरो कार्यमा पर्न सक्ने आँचको अवस्थाको विषयको प्रमाण संलग्न गरेको छु ।

टोली सदस्यको नाम	पद	टोली सदस्यको दस्तखत

लेखापरीक्षणको निष्कर्ष

यो निष्कर्षमा लेखापरीक्षणमा संलग्न जिम्मेवार व्यक्तिले दस्तखत गर्नुपर्नेछ ।

टोली सदस्यबाट पत्ता लागेका चुनौतीहरू	चुनौती निराकरणका लागि अपनाएका उपायहरू

लेखापरीक्षण टोलीको माथि उल्लिखित घोषणा र सदस्यहरूसँगको अन्तर्वार्ताको आधारमा सरकारी लेखापरीक्षकका लागि तयार भएका आचारसंहितामा समावेश भएका सबै बुँदाहरू पालना गरिएका छन् । म सरकारी लेखापरीक्षणका लागि सम्भौता गर्न योग्य रहेको निचोडमा पुगेको छु । लेखापरीक्षण टोलीको स्वतन्त्रताको लागि हुने कुनै चुनौती स्वीकारयोग्य तहसम्म रहने गरी न्यून गरिएको छ । (यो निष्कर्षमा लेखापरीक्षण सुपरिवेक्षणमा संलग्न जिम्मेवार व्यक्तिले दस्तखत गर्नुपर्दछ ।)

प्रतिवेदनको लागि जिम्मेवार व्यक्ति	दस्तखत र मिति
सुपरिवेक्षकको: दर्जा र नाम:	

CODE OF ETHICS DECLARATION

Audited entity:

For the purpose of the audit of, I confirm that

1. Myself, or any members of my immediate family do not have a financial interest in the [.....].
2. I do not have any business relationship with the audited entity or any of its directors, officers and employees.
3. I have not received any benefits or gifts or donations from persons employed by or associated with the auditee.
4. I am not, and have not been in the last two financial years, an officer, employee or director of the audited entity.
5. I do not have any immediate or close family members that currently holds a financial reporting and oversight role at the audited entity or held such a position during the financial year under audit.
6. I do not have any other relationship with any director, officers, and employee of the entity under audit that may impair my independency.
7. I understand the requirements in the INTOSAI Code of Ethics as far as:
 - 7.1 I should exercise due care and perform the audit in a professional manner and to the best of my abilities.
 - 7.2 I should perform the audit with honesty, integrity, impartiality and political neutrality.
 - 7.3 The confidentiality of information obtained during the audit process and that I should not disclose such information to third parties.

Circumstances which may impair my compliance with the above statements for the government audit:

[List circumstances where applicable]

DECLARATION

I, the undersigned fully understand the requirements and responsibilities contained in the Code of Ethics. Where applicable, I have documented the circumstances which may impair my compliance.

Name of team member	Rank	Signature of team member

CONCLUSION FOR THE AUDIT

[This conclusion should be signed once-off for the audit by the person responsible for the audit]

Threats identified by team members	Actions taken to address the threats

After consideration of the above declarations by the audit team and interviews with team members, I conclude that the all the requirements contained in the Code of Ethics for Government Auditors are understood and met for the government audit engagement. Any threats to the audit teams' independence have been eliminated for reduced to an acceptable level.

Signature of person responsible for the report	Date

आभार

“लेखापरीक्षण पत्रिका” महालेखापरीक्षकको कार्यालयको नियमित प्रकाशन हो । अर्ध-वार्षिक रूपमा प्रकाशन हुँदै आएको “लेखापरीक्षण पत्रिका”को वर्ष ३१, अङ्क ७८ यहाँहरूको हातमा छ । यस अङ्कमा सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनका महत्वपूर्ण विषयहरू लेखा, राजश्व, सरकारी लेखापरीक्षण, लेखापरीक्षण मानदण्डका अलावा सार्वजनिक खरिद, सार्वजनिक तथा सामाजिक परीक्षणलगायत सार्वजनिक प्रशासनसँग सम्बन्धित रहेका सान्दर्भिक, अनुसन्धानमुलक, विश्लेषणात्मक तथा उपयोगी हुने विषयवस्तुमा केन्द्रित रहेका लेख रचनाहरू समावेश गरिएको छ ।

पत्रिकामा समावेश गरिएका विषयवस्तुहरूबाट वित्त व्यवस्थापनका क्षेत्रमा संलग्न रहनेलाई नियमित कार्यसम्पादनका सिलसिलामा एवं जिज्ञासु पाठक वर्गका लागि ज्ञान अभिवृद्धिमा सहयोगी सिद्ध हुने आशा लिएका छौं । हाम्रो आग्रहलाई स्वीकार गरी लेख रचना उपलब्ध गराउने विद्वान लेखकहरू प्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दै आगामी दिनमा समेत सहयोग, सदभाव र सहकार्यको अपेक्षा गर्दछौं । पत्रिकामा प्रकाशित लेख तथा रचना सम्बन्धित लेखकका दृष्टिकोण, धारणा वा निजी विचार भएकोले यसले महालेखापरीक्षकको कार्यालयको प्रतिनिधित्व गर्दैनन् । तसर्थ, लेख तथा रचना सम्बन्धमा प्रमाणको भार (Burden of Proof) सम्बन्धित लेखकमा नै निहित रहनेछ ।

लेखकको विचार तथा पाठकको प्रतिक्रियालाई हामी उच्च मूल्याङ्कन गर्दछौं । भविष्यमा समेत मौलिक, उत्कृष्ट, अनुसन्धानात्मक, विश्लेषणात्मक, एवं ज्ञानवर्द्धक लेख रचनाका साथमा पत्रिकाको परिमार्जन हेतु सुझावहरू प्राप्त भैरहनेमा विश्वस्त छौं । निरन्तरको प्रयास, सजगता एवं क्रियाशिलताका बावजूद प्रकाशनमा रहेका सिमिततालाई आगामी अङ्कमा सुधार गर्दै जान हामी प्रतिबद्ध छौं ।

धन्यवाद

सम्पादक मण्डल

NEPALESE JOURNAL OF GOVERNMENT AUDITING

The objective of this journal is to highlight different aspects of auditing, financial administration of Government of Nepal, Public Sector and provide information regarding the activities of the Office of the Auditor General. Besides, it attempts to throw light on the financial management system of public enterprises.

Everybody is welcome to send in thought-provoking and research oriented articles for the journal.

The opinion expressed in this journal belongs to the personal views of the writer. They do not reflect the policies & views of the Office of the Auditor General of Nepal.

The Journal is published twice a year.

Patron

Auditor General Mr. Bhanuprasad Acharya

Editorial Board

Mrs. Bimala Subedi	Co-ordinator
Mr. Sukudev Khatri	Member
Mr. Mohadatta Timilsina	Member
Mr. Janak Raj Gautam	Member
Mr. Ishwar Raj Shrestha	Member
Mr. Bhava Nath Dahal	Executive Editor
Mr. Pramod Kumar K. C.	Co-editor
Mrs. Kalpana Aryal	Co-editor

Computer Layout & Design

Mr. Sushil Kafle

Distribution

Ms. Urmila Upreti, Mr. Badrinath Adhikari

Published by:

Office of the Auditor General,
Babar Mahal, Kathmandu, Nepal.

Subscription Rate

Single Copy Rs.50/-

लेखक एवं पाठकवर्गमा अनुरोध

१. लेखापरीक्षण पत्रिका अर्ध-वार्षिक रूपमा प्रकाशन गरिन्छ ।
२. यस पत्रिकामा लेखापरीक्षण, आर्थिक प्रशासन एवं सार्वजनिक प्रशासनसँग सम्बन्धित लेखहरू प्रकाशित गरिन्छ ।
३. पत्रिकाको लागि लेख रचना पठाउँदा ए-फोर (A4) साइजको कागजमा Preeti (Font Size 14) र Times New Roman (Font size 12) फन्टमा टाइप गरिएको ५ देखि ८ पृष्ठसम्मको हुनुपर्दछ ।
४. लेखकले लेखसँगै लेखको डिजिटल कपी बुझाउनु पर्नेछ ।
५. अन्यत्र प्रकाशित भैसकेका लेख रचनाहरू प्रकाशित गरिने छैन ।
६. प्रकाशित लेखका लागि तोकिएको दरमा पारिश्रमिक उपलब्ध गराइनेछ ।
७. अस्वीकृत एवं कुनै कारणवश प्रकाशन नगरिएका लेखहरू फिर्ता गरिने छैन ।
८. पत्रिकामा प्रकाशित लेखहरूमा व्यक्त विचार सम्बन्धमा सम्पूर्ण दायित्व लेखकमा नै निहित हुनेछ । जसले कार्यालयको नीति एवं कामको आधिकारीक प्रतिनिधित्व गर्ने छैन ।
९. लेखापरीक्षण कार्यलाई उपयोगी हुने लेख रचनालाई प्रकाशनमा प्राथमिकता दिइनेछ ।
१०. पत्रिकामा प्रकाशित लेख तथा अन्य विषयमा पाठक प्रतिक्रियाको स्वागत गरिनेछ ।
११. पत्रिकाका लागि लेख निम्न ठेगानामा पठाउन सकिनेछ ।

फो.नं. : ४-२६२३८१

४-२६२४१५

४-२६२६४९

फ्याक्स : ९७७-१-४-२६२७९८

इमेल : info@oagnep.gov.np

वेभ साईट : www.oagnep.gov.np

नोटिस बोर्ड सर्भिस : ९६९८०१४२५३२७०

सम्पादक मण्डल

लेखापरीक्षण पत्रिका

महालेखापरीक्षकको कार्यालय

बबरमहल, काठमाण्डौ ।